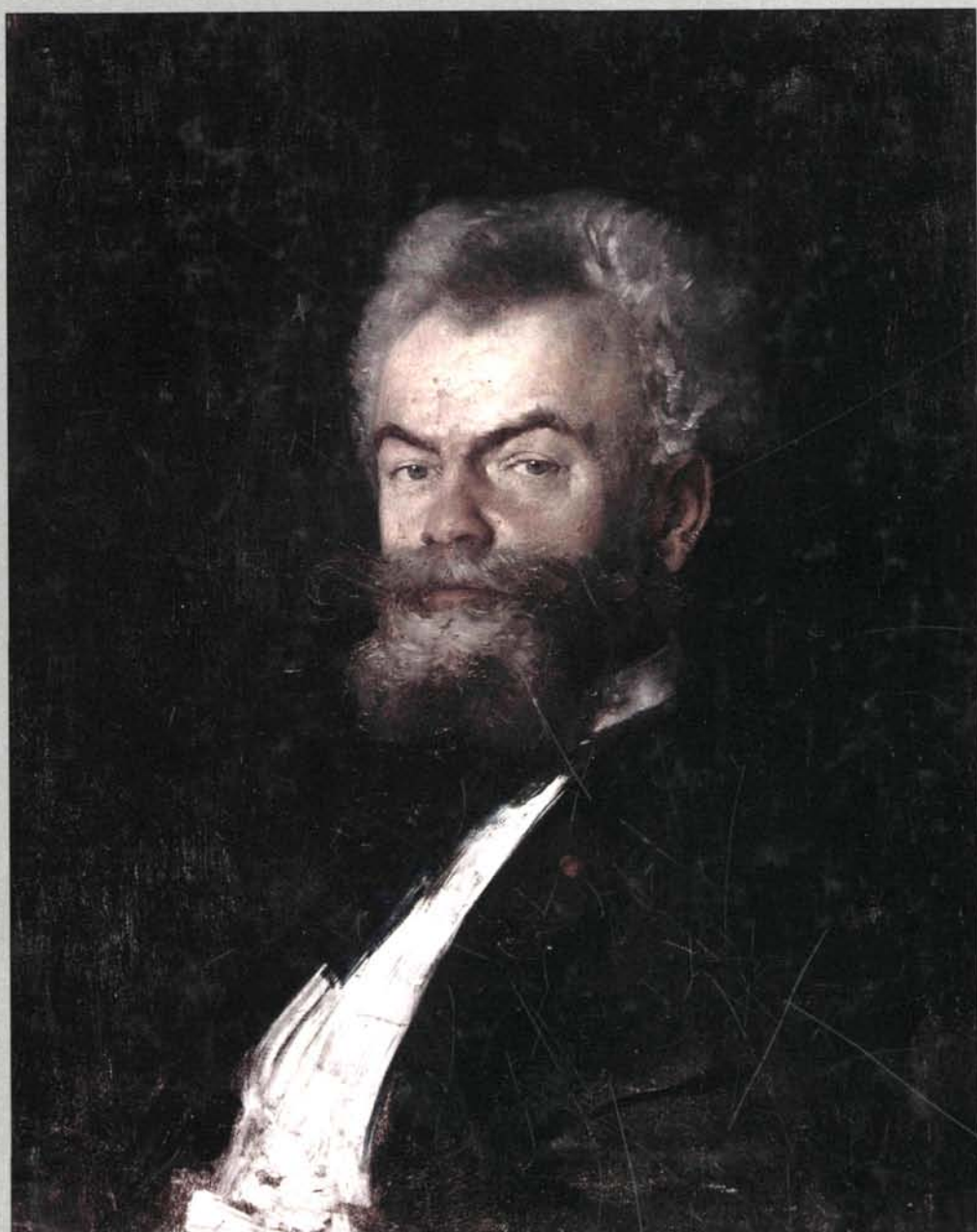

**SZÁZ ÉV MŰTÁRGYAI
A
MUNKÁCSY MIHÁLY
MÚZEUMBAN**

1899-1999

**SZÁZ ÉV MŰTÁRGYAI
A MUNKÁCSY MIHÁLY
MÚZEUMBAN/
TREASURES OF
ONE HUNDRED YEARS IN THE
MUNKÁCSY MIHÁLY
MUSEUM**

BÉKÉSCSABA, 1999

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA/ THE PUBLICATION WAS SUPPORTED BY

A NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM / THE NATIONAL CULTURAL BASIC PROGRAMME

*BÉKÉS MEGYE KÉPVISELŐ-TESTÜLETE ÖNKORMÁNYZATI HIVATALA / SELF-GOVERNMENTAL OFFICE OF THE
REPRESENTATIVE BODY OF BÉKÉS COUNTY
BÉKÉSCSABA MEGYEI JOGÚ VÁROS / BÉKÉSCSABA CITY OF COUNTY RANK*

**SZÁZ ÉV MŰTÁRGYAI
A
MUNKÁCSY MIHÁLY
MÚZEUMBAN**

1899-1999

**A MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM KIADVÁNYAI/ PUBLICATIONS OF
THE MUNKÁCSY MIHÁLY MUSEUM**

SZERKESZTETTE/ EDITORS:

*GRIN IGOR / IGOR GRIN
SZATMÁRI IMRE / IMRE SZATMÁRI*

SZERZŐK/AUTHORS

*ANDO GYÖRGY / GYÖRGY ANDO
BANNER ZOLTÁN / ZOLTÁN BANNER
CSOBAI LÁSZLÓNÉ / MRS. LÁSZLÓ CSOBAI
DARABOS EDIT / EDIT DARABOS
DOMOKOS TAMÁS / TAMÁS DOMOKOS
GRIN IGOR / IGOR GRIN
GYUCHA ATTILA / ATTILA GYUCHA
KERTÉSZ ÉVA / ÉVA KERTÉSZ
KOCSOR JÁNOS / JÁNOS KOCSOR
LENNERT JÓZSEF / JÓZSEF LENNERT
MEDGYESI PÁL / PÁL MEDGYESI
SZATMÁRI IMRE / IMRE SZATMÁRI*

TECHNIKAI SZERKESZTŐ / TECHNICAL EDITORS

*KOVÁCS GÁBOR / GÁBOR KOVÁCS
VÁRADI ZOLTÁN / ZOLTÁN VÁRADI*

FOTÓ / PHOTO

VÁRADI ZOLTÁN / ZOLTÁN VÁRADI

A KÖTETET SZAKMAILAG ELLENŐRIZTE / REVISED BY

*DOMOKOS TAMÁS / TAMÁS DOMOKOS
MAZÁN MÁTYÁS / MÁTYÁS MAZÁN
SZATMÁRI IMRE / IMRE SZATMÁRI*

FORDÍTOTTA / TRANSLATED BY

KIS B. ATTILA / ATTILA B. KIS

ISBN 963 7219 38 2

ELŐSZÓ

Százéves a Békéscsabai Múzeum-Egyesület, amelyet teljes joggal tekinthetünk az 1962-től megyei múzeumként működő Munkácsy Mihály Múzeum elődjének. Létrejöttében, majd a megyét átfogó gyűjtőmunka állandósulásában jeles szerepe volt a múlt század magyar múzeum-alapítási mozgalmának, nem utolsósorban a millennium múzeumi eredményeinek.

A centenárium évében a szakági gyűjtemények egyedi műtárgyainak száma meghaladja a negyedmillió darabot. E gyűjtemények megfelelően dokumentálják Békés megye és Békéscsaba város természeti és néprajzi értékeit, régészeti múltját, a XVIII. századi újjátelepítés nyomán kialakult etnikai sokszínűségét, történetét, az itt alkotó művészek tevékenységét.

A muzeális tárgyak számának dinamikus növekedését számos, itt nem részletezhető okból nem követte a befogadó múzeumi épületek megfelelő bővülése. E gyűjtemények nagyobb része ezért még soha nem kerülhetett a nagyközönség elé.

Kiadványunk célja a Munkácsy Mihály Múzeum történetének bemutatása és gyűjteményei keresztmetszetének felvillantása. Nem versenyezhetvén a magunkénál nagyobb és gazdagabb múzeumi kollekcióikkal, nem műkincseket, de műtárgyakat, szűkebb hazánkat, Békés megyét átfogóan jellemző tárgyi dokumentumokat adunk közre e katalógus lapjain. Azzal a meggyőződéssel tesszük ezt, hogy a békési tájon, a Körösök vidékén megőrződött műveltségi javak szerves és fontos részét képezik hazánk kulturális örökségének.

Szíves köszöntéssel:

Dr. Grin Igor

megyei múzeumigazgató

Békéscsaba, 1999. novemberében

FOREWORD

The Museum-Association of Békéscsaba, which can be considered righteously a predecessor of the Munkácsy Mihály Museum that has been operating as county museum since 1962, is one-hundred years old. The Hungarian museum-founding movement of the previous century, especially the achievements of the millennium played important role in its foundation and in consolidation of the permanent collecting work all over the county.

In the year of the centenary the number of the unique objects exceeds the pieces of a quarter million. These collections give a plastic picture on the natural and ethnographical values, the archaeological past, the history of Békés county and Békéscsaba, the ethnical varieties formed by the resettlement in the 18th century, as well as on the activities of the local artists.

The intensive increase in the museum objects has not been followed by proper extension of the reception museum building, for numerous, here not specifiable reasons. Thus greater part of these collections has never been displayed to the public so far.

The objective of our publication is to present the history of the Munkácsy Mihály Museum and to show a cross section about the collections. As we cannot compete with the greater and more exuberant collections of other museums, in this catalogue we do not publish articles of virtu but valuable objects characterising comprehensively our homeland, Békés county. We do this with the conviction that the cultural properties preserved in the land of Békés, in the area of the Körös represent an organic and important part of the cultural inheritance of our country.

With best wishes:

Dr. Igor Grin

director of the county museum

Békéscsaba, in November of 1999

***A MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM
RÖVID TÖRTÉNETE/ BRIEF
HISTORY OF THE MUNKÁCSY MIHÁLY
MUSEUM***

Amikor száz évvel ezelőtt, 1899-ben összeült a Múzeum-Egyesület alakuló közgyűlése, Békéscsabán a múzeumi eszmének már több évtizedes múltja volt. A múlt század vége előtt híveinek tevékenysége ugyan nem egy helyben lévő közgyűjteményhez, hanem főként a gyulai székhelyű Békésvármegyei Múzeumhoz kötődött, de nekik köszönhető a múzeumi gondolat csabai talajba plántálása. Közülük először is a tudós evangélikus lelkész, *Haan Lajos* történetírót kell említeni. Szenvedélyesen érdekelte szűkebb hazája múltja, s magának is számottevő, túlnyomórészt érméket és régészeti anyagot tartalmazó gyűjteménye volt. Már az 1860-as években foglalkozott egy helyi múzeum létrehozásának gondolatával, tervét azonban egyelőre alárendelte a megye múzeumalapítási törekvéseinek. 1874-ben adományaival a már fennálló gyulai múzeum megyeivé fejlesztéséhez járult hozzá, s a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat alelnökeként munkájával ezt a kulturális intézményt szolgálta. (Közben azonban Békéscsabáról sem feledkezett meg. Özvegye által jelentős gyűjteményt hagyományozott a gimnáziumra.)

A megyei múzeum alapítását megelőzően színvonalas vita bontakozott ki a Békés és a Békésmegyei Közlöny című újságok hasábjain egy ilyen jellegű intézmény feladatát illetően. Figyelemre méltó a békéscsabai *Reök Istvánnak*, Munkácsy Mihály nagybátyjának a véleménye. A korábbi szemléletől eltérően a régészet és a numizmatika egyeduralmával szemben a helyi kultúrát képviselő néprajzi és történeti tárgyakat is gyűjtésre érdemesnek tartotta. A békéscsabaiak közül hasonló értelemben hozzászólt még a vitához *Zsilinszky Mihály*, a későbbi minisztériumi államtitkár is. A múzeumi gondolat csabai jelenlétének bizonyítékként végül a helyi polgárság-értelmiség egyik érdekes képviselőjének, *Bartóky Lászlónak* a tevékenységét említjük. A múlt század nyolcvanas éveiben adományaival a budapesti Néprajzi Múzeum anyagát gyarapította, majd a Békéscsabai Múzeum-Egyesület gyűjteményének létrehozásához is segítséget nyújtott.

Jó két évtizedig, míg a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat fennállt, a múzeumi gondolat békéscsabai hívei annak keretén belül fejtették ki tevékenységüket. A csabai múzeum létrehozásához a gazdasági-társadalmi feltételek a múlt század végére értek meg. Békéscsaba mintegy fél évszázados fejlődés során vasúti csomóponttá vált, s ennek köszönhetően vezető szerepre tett szert a megye ipari, kereskedelmi, pénzügyi életében. A gazdasági fellendülést a kulturális élet megélénkülése követte a kiegyezés után. Ennek leglátványosabb jelei: az első állandó hírlap megjelenése, a Vigadó, s benne a színházterem felépülése, az iskolahálózat bővítése, s ennek kapcsán a fiúgimnázium létrejötte.

When in 1899 the statutory meeting of the Museum-Association assembled, the museum idea had had past of more decades in Békéscsaba. Before the end of the previous century the activities of the partisans, however, were not directed towards creating a local public collection but they enriched the collection of the Museum of Békés Comitatus, located in Gyula. Nevertheless planting the museum-idea into the soil of Csaba was owing to them. First among them to be mentioned is the erudite evangelical preacher-historian, *Lajos Haan*. He was interested enthusiastically in the past of his native land, and he himself had also a significant collection mostly consisting of coins and archaeological articles. Still in the 1860s he dealt with the idea of establishing a local museum but he subjected his plan to the museum-establishing endeavours of the county. In 1874 with his donation he contributed to developing the museum of Gyula into a county-museum and as vice-chairman of the Archaeological and Cultural Historical Association of Békés Comitatus he served this cultural institution with all his efforts. (Interim he did not forget Békéscsaba either. Through his widow he bequeathed a significant collection to the grammar school.) Before foundation of the county-museum, in the local journals, in the Békés and in the Békés Comitatus Gazette, a high-level debate could be read on the objectives of such institution. The opinion of the uncle of Mihály Munkácsy, *Reök István* of Békéscsaba deserves attention. Contrary to the former sentiment, the dictatorship of archaeology and numismatics, he considered also worth collecting the ethnographical and historical objects representing the local culture. *Mihály Zsilinszky*, the later state secretary of a ministry also contributed to the debate with similar ideas. Eventually we mention also the activities of *Mrs. László Bartóky*, as one interesting representative of the local citizens-intellectuals, who supported the museum-idea in Békéscsaba. In the eighties of the previous century she enriched the materials of the Ethnographical Museum of Budapest with her donations, afterwards she helped in forming the collection of the Museum-Association of Békéscsaba.

The partisans of the museum-idea in Békéscsaba displayed their activities in the Archaeological and Cultural Historical Association of Békés Comitatus for more than two decades. By the end of the previous century the economic-social conditions got matured for establishing the museum in Csaba. Following a half-centuried progress Békéscsaba was transformed into a railway-junction, and the town gained a leading role in the industrial, commercial and financial life of the county. The economic boom was followed by flourishing cultural life after the Compromise of 1867. The most spectacular signs of that: publication of the first permanent journal, construction of the Feasting Hall with the theatre inside, extension of the school-net and, relating to that, the establishment of the male grammar school. A wider local civil-intellectual society formed, which had local-patriotic adherence, considering the relics of the past as values to be saved. The general national enthusiasm of the millenium-period

Múzeumtörténeti ismertetőkben a korábban megjelent szakirodalmat foglaltuk össze. Vö. *Reök Lajos*: A békéscsabai múzeum. Története, épületének és gyűjteményeinek leírása. Békéscsaba, 1914; *G. Vass István*: A békéscsabai múzeum története (1899–1979). Békéscsaba, 1979; *G. Vass István*: A múzeum. 1–2. rész. In: A művelődés évszázadai Békéscsabán. Szerk.: Käfer István – Köteles Lajos. Békéscsaba, 1998; *Kocsor János*: A múzeum. 3. rész. U. o. Összefoglalóinkban különösen az utóbbi kettőre támaszkodtunk. Az egyes gyűjtemények kialakulásának, fejlődésének részletesebb leírása a megfelelő katalógusrész előtt található, itt legfeljebb csak utalunk rájuk.

In our museum historical guide we have summarised the previously published literature. Cf. *Lajos Reök*: The museum of Békéscsaba. Its history, description of its building and collections, Békéscsaba, 1914; *István G. Vass*: History of the museum of Békéscsaba (1899–1979), Békéscsaba, 1979; *István G. Vass*: The museum, Part 1–2. In: Centuries of culture in Békéscsaba, edited by *István Käfer – Lajos Köteles*, Békéscsaba 1998; *János Kocsor*: The museum, Part 3. ibid. We lean on the latter two studies in our summary. More detailed description of formation and development of each collections can be found before the related part of the catalogue, we only refer to them here.

Kialakult az a helyi viszonylatban szélesebb polgári-értelmiségi réteg, melynek már volt lokálpatriotista kötődése, s a múlt emlékeiben megőrzendő értéket látott. A múzeum alapításához kedvező légkört teremtett a milleniumi időszak általános nemzeti felbuzdulása. Ország-szerte megélni kült a múzeumalapítási kedv, s ennek a hullámnak volt terméke múzeumunk is.

A kezdeményezés érdeme *Varságh Béla* gyógyszerár-tulajdonosé volt. Az általa 1899. július 1-jére összehívott értekezleten határozták el a "város társadalmának vezetői" a Múzeum-Egyesület felállítását. Tervükhöz tekintélyes pártfogóra leltek a már említett Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárbán, aki erkölcsi támogatásán túl az állam jelentős anyagi segítségét is kilátásba helyezte. Nevéhez fűződik az egyesület alapszabály-tervezetének kidolgozása, amit az 1899. november 25-én tartott alakuló közgyűlés néhány módosítással fogadott el. A dokumentum fontosabb célkitűzései ma is időszerűek: "...felkutatni és összegyűjteni a város, esetleg a vármegye egész területén található régészeti, történelmi, természeti és néprajzi emlékeket; továbbá megőrizni a népeletre vonatkozó jellegzetes tárgyakat, művelődési eszközöket, könyveket és kéziratokat, művészeti és ipari tárgyakat, valamint a város jövőinek az emlékeit, képeit és családi creklyéit; végre az általános ismereteket terjeszteni, népkönyvtárakat szervezni, és hozzáférhetővé tenni."

A Múzeum-Egyesület létezésének tizenöt éve alatt lerakta a gyűjtemények alapjait, megfelelő szakembereket nevelt, s tevékenységének betetőzésésként felépítette a múzeumnak helyet adó Közművelődés Házát. A mintegy 100–120 tagot számláló egyesület munkájához az anyagi fedezetet három forrásból merítette: a kezdetben évi 500, majd 300–400 koronát elérő tagdíjak és alapítványok bevételeiből. Békéscsaba évről évre megszavazott 600 koronás támogatásából, végül 1905-ig az évi 1000–1200, 1905 után pedig az évi 400–600 koronás állami segélyből.

Az egyesület vezetői, tisztségviselői minden díjazás nélkül, főhivatásuk mellett látták el teendőiket. Az első igazgató *Balás Ádám* (1872–1932) gimnáziumi tanár volt, aki rövid ideig, 1902-ig töltötte be ezt a posztot. Utána 1908-ig *Krammer Nándor* (1855–1921) polgári iskolai tanár következett. Legnagyobb érdeme a múzeum gyűjteményi "lajstromának" elkészítése, és megjelentetése. Az egyesület utolsó vezetőjévé *Reli Lajos* (1874–1952) gimnáziumi tanárt választották, aki a városi kezelésbe adott múzeumnak is első igazgatója lett. Nevéhez fűződik a múzeum felépítésével kapcsolatos teendők szervezése, irányítása, első kiállításainak rendezése. Az új épület átadásával egy időben megjelentette a múzeum történetéről, gyűjteményeiről szóló könyvét (*A békéscsabai múzeum. Története, épületének és gyűjteményeinek leírása. Békéscsaba, 1914*). Gyűjtő és tudományos publicisztikai tevékenysége elsősorban a néprajzra irányult, "Békéscsaba népe" címmel színvonalas összefoglalót írt a város néprajzáról.

A gyűjtemények alapjainak lerakása érdekében a Múzeum-Egyesület nagy lendülettel látott munkához: ásatásokat végzett, néprajzi gyűjtéseket szervezett, igyekezett a fellelhető magángyűjteményeket megvásárolni, magánszemélyekhez, intézményekhez fordult a birtokukban lévő muzeális értékű tárgyak átadása érdekében, erőfeszítéseket tett más múzeumok másodpéldányainak megszerzésére.

created favourable atmosphere for establishing the museum. The museum-founding sentiment livened up all over the country, and our museum was a product of this wave.

The merit of the initiation was of *Béla Varságh*, pharmacy-owner. On a meeting invited by him on 1st July 1899 the "leaders of the society of the town" decided to establish the Museum-Association. They found a respectful patron for their plan in the above-mentioned Mihály Zsilinszky, state secretary of the Ministry of Religion and Public Education, who, in addition to moral support, held out the prospect of significant financial subvention of the state. He elaborated a constitution-draft for the Association, which was accepted by the statutory meeting with several modification on 25th November 1899. The most important objectives of the document is not out-of-date even today: "... to seek out and to collect the archaeological, historical, natural and ethnographical relics that can be found in the town, occasionally all over the territory of the comitat; moreover to save the characteristic objects, cultural instruments, books, manuscripts, objects of art and industry, relating to the life of the people, as well as the relics, pictures, family heirlooms of the benefactors of the town, eventually to diffuse general ideas, and to organise libraries for the people."

During fifteen years, whereas it existed, the Museum-Association laid the foundation of the collections, it grew up prepared experts, and, as crowning of its operation, built up the House of Public Education giving location also to the museum. The Association having approx. 100-120 members covered the costs of its activities from three financial sources: from the incomes of the member-fecs and foundations (at the beginning annually 500, later 300-400 crowns), from the financial support voted per year by Békéscsaba town (annually 600 crowns), and from the state contribution (annually 1000-1200 crowns till 1905, afterwards annually 400-600 crowns).

Leaders, officials of the Association performed their duties without any payment beside their main occupation. The first director was *Ádám Balás* (1872-1932), teacher of the grammar school, who fulfilled this duty for a short time, till 1902. He was succeeded by *Nándor Krammer* (1855-1922), teacher of civic school till 1908. His greatest merit was that he prepared and published the collection-inventory of the museum. The last leader of the Association was *Lajos Reli* (1874-1952), teacher of the grammar school, who was elected as the first director of the museum that was given into the administration of the town. He organised, directed the construction of the museum-building, and he arranged the first exhibitions. When the new building was opened, he published his book on the history and the collections of the museum (*The museum of Békéscsaba. Its history, description of its building and its collections, Békéscsaba, 1914*). Ethnography was in the centre of his collecting, scholar interest. With the title "Békéscsaba and its people" he wrote a high level summary about the ethnography of the town.

The Museum-Association started to work dynamically in order to lay down the foundations of the collections: excavations were carried out, ethnographic collections were organised, they endeavoured to purchase the available private collections, they applied to private persons or institutions for objects of museum-value, they made efforts to acquire the duplicates of other museums. According to the contemporaneous classification, they formed the following collections of the collected materials: Collection of Antiquities (according to the current interpretation: a part of the archaeological and historical relics), Collection of Money and Coins, Collection of Relics (relics of well-known personalities or important historical events), Collection of Natural History and Pale-

Az évek során összegyűjtött anyagból az akkori csoportosításnak megfelelően a következő gyűjteményeket hozták létre: Régiségtár (a mai értelmezés szerint a régészeti és történeti emlékek egy része), Pénz- és éremtár, Ereklyetár (neves személyiségek, nagy történelmi események emlékei), Természettajzi és paleontológiai tár, valamint Képzőművészeti, Iparművészeti, Néprajzi tár. Az alapítás után néhány évvel már nem kis gondot jelentett a jelentős mennyiségű anyag elhelyezése. 1912 júniusáig ezt a gimnáziumban helyezték el, négy egymásba nyíló földszinti teremben. 1906–1908 táján a hely szűkössége miatt a néprajzi gyűjtemény részére a Békéscsabai Takarékpénztár épületében kellett helyiséget bérelni.

Az egyesület vezetői már 1902-ben államsegélyért fordultak a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, egy kizárólag közművelődési feladatokat ellátó létesítmény építése érdekében. A tervek és a költségvetés többszöri átdolgozása után, 1910. októberében és novemberében kezdődött meg a Közművelődés Háza építése a tervező, *Wagner József* irányításával, s 1912 júniusára fejeződött be. Békéscsaba nagyközség jelentős mértékben, a telek megvásárlásával, s 80 000 koronával vette ki részét a költségek közül. Ehhez 100 000 korona államsegély járult. Az épületet nevéhez híven többféle közművelődési feladat ellátására tervezték. A múzeumon kívül könyvtár, műterem is helyet kapott benne, a nagytermet hangversenyek, előadások céljára tartották fenn. A kilenc kiállító teremből kettőt a régészeti, a pénz- és éremtári anyag, egy fél termet az ereklyegyűjtemény, két és fél termet a néprajzi, két termet a kép- és szoborgyűjtemény, egy-egy fél termet a természeti illetve az iparművészeti gyűjtemény darabjaival rendeztek be. A gyűjtemények átköltöztetése és az épület berendezése után a Közművelődés Házát 1914. március 28–29-én avatták fel. Az ünnepségen a Múzeum-Egyesület városi kezelésbe adta gyűjteményeit és az épületet, majd hivatását betöltve rövidesen feloszlott.

A VÁROSI MÚZEUM KORSZAKA

Az ígéretes fejlődésnek az első világháború vetett véget. Mivel a főgimnáziumot katonai kórház céljára foglalták le, a gimnázium részére hét helyiséget át kellett engedni a nemrég megnyitott épületben. A háború utolsó éveiben már a városi rendőrségnek, valamint több hivatalnak is a Közművelődés Házában szorítottak helyet, emiatt – 1915 kivételével – nyitva tartása lehetetlen volt. 1918 nyarától lett rövid ideig ismét kulturális tevékenység színtere az épület, főként az 1913-ban létrehozott Auróra Kör által szervezett képzőművészeti kiállítások, hangversenyek, irodalmi felolvasások révén. Az 1919. április 26-i román megszállás azonban ismét megbénította a kulturális életet.

Az 1920-as években a művelődési-múzeumi munka nehezen indult el. 1924-ig zárva tartottak, az összes helyiséget pedig csak 1926-ra sikerült eredeti rendeltetésének visszaszerezni. Az újra nyitásig a közművelődési funkciók szüneteltek, ez idő alatt a Közművelődés Házának valószínűleg nem volt érdemleges költségvetése. Fenntartását 1925–1936 között 90–92%-ban, ezután pedig teljes egészében Békéscsaba városa biztosította.

ontology, as well as Collection of Art, Industrial Arts and Ethnography. In several years after the foundation it became a serious problem to place the significant amount of articles. Until June 1912 they were placed in the building of the grammar school, in four rooms on the ground-floor. Around 1906–1908 it was necessary to rent a room for the collection of ethnography in the Saving Bank of Békéscsaba because of the shortage of space.

Even in 1902 the leaders of the Association applied to the minister of religion and public education for state subvention in order to construct an establishment fulfilling exclusively public cultural duties. In October and November of 1910, following more revisions relating to the plans and budgets, the construction of the House of Public Education started under the direction of *József Wagner*, and it was completed by June of 1912. Town of Békéscsaba shared in the costs significantly by buying the site and paying 80,000 crowns. A subvention of 100,000 crowns was added to this amount by the state. The building was designed to be suitable for various public educational tasks in compliance with its name. In addition to the museum, library, painting studio were placed inside, the big hall served as scene for concerts, performances. In two of the nine exhibition halls the archaeological, money- and coin-collections, in a half room the collection of relics, in two and a half room the ethnographical items, in two rooms the collection of pictures and sculptures and in half room each the collections of natural science and applied arts were placed. After placing the collections in and furnishing the building, the House of Public Education was inaugurated on 28th -29th March 1914. The Museum-Association passed over its collections and the building to the administration of the town, and having fulfilled its duties, shortly afterwards, it got dissolved.

THE PERIOD OF THE CITY MUSEUM

The promising development was stopped by the first world war. As the general grammar school was confiscated to serve as military hospital, it was necessary to release seven rooms for the grammar school in the building opened a short time before. In the last years of the war the town-police and more other offices were placed in the House of Public Education, therefore it was impossible to keep it open – except in the year of 1915. From the summer of 1918, for a short period, the building became again a scene for cultural activities, mainly owing to exhibitions of art, concerts, literary lectures organised by the Aurora Circle formed in 1913. On 26th April 1919 the Roumanian occupation, however, paralysed again the cultural life.

In the 1920s the cultural-museological work started with difficulties. Until 1924 the building was closed, and the museum could acquire back all its rooms for their original purpose only by 1926. Till the re-opening, the public educational functions were interrupted, during this time the House of Public Education likely had no noteworthy budget.

Az állam nyújtotta segély 1925-ben 500, majd 300 aranykoronának felelt meg, néhány esetben elérte a 450-et. Az 1920-as évek végén a város vezetõiben, úgy tûnik, meg volt az elhatározás, hogy biztosítsák a megfelelõ mûködési feltételeket, s 1930-ra a támogatást 5000 pengõ fölé emelték. A kedvezõ tendenciának a világgazdasági válság vetett véget. 1931-tõl fokozatosan csökkent a ténylegesen felhasználható összeg, 1934-re 2600 pengõ alá esett, s ezt követõen sem haladta meg a 3450 pengõt.

1932-ben Rell Lajostól *Korniss Géza* (1888–1960), Békéscsaba kultúratanácsnoka vette át az igazgatói tisztséget. A múzeum történetében õ volt az elsõ – és a Horthy-korszakban az egyetlen –, aki tiszteletdíjban részesült. Legnagyobb érdeme a Munkácsy Mihály özvegye, Cecile Papier által még az elsõ világháború elõtt az intézményre hagyományozott relikviák felkutatása és múzeumunkba juttatása volt. A kortársak visszaemlékezései szerint múzeumi mûködését azonban inkább a negatívumok jellemezték. A múzeumi munkából csak a látványos programokat értékelte, a gyûjtemények gyarapítására a rendelkezésre álló eszközöket sem használta fel, sok esetben értéktelen képzõ- és iparmûvészeti anyagra költötte a pénzt. Irányítása alatt ugyanakkor viszonylag képzett munkatársak dolgoztak, fõhivatásuk mellett, tiszteletdíj nélkül.

1925-tõl 1933-ig a néprajzi gyûjteményt, majd a Régiség-, Érem- és Ereklýe Tárat *Banner Benedek* (1884–1968) vezette, aki a kolozsvári egyetemen régészeti és néprajzos képzésben részesült. Inkább irogató ember volt, nem tudunk arról, hogy keze alatt számottevõen gyarapodott volna a gyûjtemény. Önálló ásatást is csak egyet végzett. A néprajzi gyûjteményt 1934-ben átvevõ *Linder László* (1893–1980) evangélikus lelkész vérbeli muzcológusként a tárgyak begyûjtését, adatainak feljegyzését tartotta elsõdleges feladatának. Az utókor legfeljebb csak azt veheti szemére, hogy a gyarapítás során – a kor muzcológusai közül nem egyedülállóként – talán túl nagy szerepet szánt az esztétikumnak.

A képzõmûvészeti gyûjteményt 1930 körül átvevõ *Mokos József* (1892–1972) festõmûvész változatos és színvonalas kiállítási program szervezésével tûnt ki. A Természettajzi Tárat vezetõ *Tarján Tibor* (1879–1945) a múzeum munkájába már egyetemistaként bekapcsolódott. Autodidakta ornitológusként a madártani gyûjtemény létrehozásával maradandót alkotott, s publikációi is sok értékes adatot tartalmaznak.

1932-ig a múzeum kiállításai túlnyomórészt még a Rell Lajos által kialakított elrendezést tükrözték. Atalakításukra a Nemzeti Múzeum munkatársainak 1930-as szakfelügyelõi látogatása után, javaslatukra került sor. Az 1932. június 5-én megnyitott, átrendezett múzeumban egy termet töltött meg a régészeti anyag, mely elõször nyújtott szakmai lévedésektõl mentes, átfogó képet a vidék régészeti múltjáról. Kialakítására *Banner János*, szegedi régészt kérték fel. A néprajzi tárgyak három termet foglaltak el, amelyekben a pástörélet, a háztartás, a bútortart, a viselet, a háziipar, a kerámia színesebb anyagait láthatta a közönség. További egy termet töltött meg a természetrajzi kiállítás. A képzõmûvészeti gyûjtemény értékesebb darbjait, mintegy 30–40 festményt, a nagyteremben mutatták be. Az 1930-as évek közepén a múzeum birtokába jutott Munkácsy-relikviák és képek számára az egyik néprajzi termet felszabadították, s Munkácsy-emlékszobát rendeztek be.

Between 1925–1936 Békéscsaba city ensured the maintenance of the building in 90–92%, afterwards in total. Subvention given by the state was 500 golden crowns in 1925, later it was 300, several times it reached the 450. At the end of the 1920s the leaders of the city seemed to be resolute to ensure proper operational conditions, and they increased the subvention up to more than 5000 pengõs by 1930. The advantageous tendency was stopped by the world economic crisis. From 1931 the actually expendable amount gradually decreased, it went below 2600 pengõs by 1934, and it still did not exceed the 3450 pengõs afterwards.

In 1932 *Géza Korniss* (1888–1960), cultural advisor of Békéscsaba, took over the office of directorship from Lajos Rell. In the history of the museum he was the first – and the only one in the Horthy-era – who received honorarium. His greatest merit was that he sought out the relics that had been bequeathed for the institution by Cecile Papier, the widow of Mihály Munkácsy still before the first world war, and he transported the relics to our museum. According to the memories of the contemporaries, however, his operation in the museum was rather imperfect. He evaluated only the spectacular programmes in the museum-work, he did not use up all the available means for enriching the collections, and many times he spent the money for worthless materials of art or industrial arts. Under his direction, however, relatively qualified assistants worked beside their main occupation, without honorarium.

From 1925 till 1933 the ethnographical collection and the Collection of Antiquities, Coins and Relics were directed by *Benedek Banner* (1884–1925), who took his degree in archaeology and ethnography at the University of Kolozsvár. He was rather a man of writing, we don't know any notable enrichment in the collection during his operation. He carried out only one own excavation. As real museologist, *László Linder* (1893–1980), evangelic preacher, taking over the ethnographical collection in 1934, considered as his primary task to collect the objects and to register their data. The posterity can reproach him only the fact that during the collecting work he – not alone among the museologists of his age – perhaps assigned too much role to the aesthetic quality. Taking over the collection of art, *József Mokos* (1892–1972), painter, excelled in organising various high-level exhibition programmes. *Tibor Tarján* (1879–1945) leading the Collection of Natural Science joined the museum-work still as a student. He made his mark as self-educated ornithologist by creating the ornithological collection but his publications also contain many valuable data.

Until 1932 the museum-exhibitions mostly kept the composure formed still by Lajos Rell. Following a supervisory visit of the experts of the National Museum this arrangement was re-formed. The re-arranged museum opened on 5th June 1932. In one room the archaeological materials giving firstly errorless, comprehensive picture on the archaeological past of the region were placed. *János Banner*, archaeologist from Szeged, was requested to arrange the exhibition. The ethnographical objects occupied three rooms, the most colourful items of the shepherd-life, household, furnishings, costume, home-made industry, ceramics were shown for the audience. Exhibition of natural science was placed also in one room. The more valuable items of the collection of art, approx. 30–40 pictures, were exhibited in the big hall. One ethnographical room was released for the Munkácsy-relics and pictures taken over by museum in the middle of 1930s, and a room was devoted to the memory of Munkácsy.

* Pengõ: Hungarian currency before 1946.

A mai fogalmaink szerinti időszak kiállítások közül kiemelkedő jelentőségű volt Linder László és az Evangélikus Leányegylet által rendezett három népművészeti tárlat (1931, 1933, 1937). Ezeken kívül az Auróra Kör, többségében helyi képző- és iparművészek alkotásaiból álló, de néhány esetben a magyar művészet legjobbjait is bemutató, 8–10 napos kiállításai érdemnek figyelmet. Ezeket az egyesület a hangversenyek, irodalmi felolvasások, ismeretterjesztő előadások mellett szervezte.

A II. világháború vége felé, 1944 szeptemberében, a front közeledtével egy rendelet szerint a múzeum legértékesebb anyagát egy Somogy megyei ferences rendházba kellett volna szállítani – végrehajtására azonban – részint a szovjet csapatok október 6-i támadása, részint a munkatársak ellenállása miatt – nem került sor.

1945 után jóformán évekig szünetelt az érdemleges múzeumi munka. Mivel nem volt kinevezett igazgatója az intézménynek, 1944-től 1946-ig majd 1948-tól 1951-ig Sass Árpád festőművész vezette azt. 1944 októberében az épület alagsorát elöntötte a víz, s az ott tárolt néprajzi anyag teljesen tönkre ment. Más alkalommal a színházban rendezett kiállítás néprajzi tárgyai kallódtak el.

AZ ÁLLAMOSÍTOTT MÚZEUM

1950 márciusától a múzeum történetében gyökeres változás következett be. Az intézmény irányítása kikerült a város fennhatósága alól, kiszakadt addigi közegéből, közvetlenül a Népművelési Minisztérium kezébe került. Az országosan egységes szabályozásnak köszönhetően ugyanakkor a szakmai kérdések (gyűjtés, leltározás) terén a következő években jelentős előrelépés történt.

1951-ben – előzetes ellenőrzést követően – a korábbi igazgatót felmentették, s helyére Lükő Gábor (1909–) gyulai múzeumigazgató rövid ideig tartó megbízatása után Tábory Györgyöt (1913–1997), a múzeum első teljes állású alkalmazottját nevezték ki. Személyében szakképzett néprajzos került a múzeum élére. Budapesten szerzett történelem-földrajz szakos diplomát, s Györfly Istvánnál hallgatott néprajzi előadásokat, majd néprajzi doktorátust szerzett.

Mellette az ötvenes évek első felében néhány évig résztvevő közreműködésű művészettörténész (Hankó Béla, 1886–1959), főfoglalkozású művészettörténész (Mucsi András, 1929–1994), az évtized második felében pedig régész (Kovalovszki Júlia, 1931–) is dolgozott. Az előző korszaknál jobb személyi ellátottság ellenére a fejlődés ezen a téren – más múzeumokhoz képest – szerény volt.

Hasonlóan alakult a költségvetés is: minden korábbinál magasabb szinten biztosította ugyan a működést, viszont a többi hasonló nagyságú és szerepkörű intézménynél ez mégis kevesebb volt (1950-ben meghaladta a 45 000 forintot, s 1960-ra 300 000 Ft fölé emelkedett). A megyeszékhellyé lett város kulturális igényeinek kielégítése és a megnövekedett múzeumi feladatok ellátása érdekében 1950–1952 között megszüntették az épület "közművelődés háza" jellegét, utoljára a könyvtárat költöztetve ki. A költöztetések jelentős területet szabadítottak fel a múzeum számára. Lehetővé vált a kiállítások és a raktárak szétválasztása, a pincékben lévő anyag felhozatala. Az évtized végére azonban így is újra férőhely gondokkal küzdött a múzeum, s már ekkor felmerült a bővítésének kérdése, ami azonban még hosszú évekig csak terv maradt. A korszak legnagyobb szakmai eredménye a gyűjtemények revíziója és anyaguknak 1952-től már szakágak szerinti leltárkönyvbe való újraleltározása volt.

The three ethnographical exhibition arranged by László Linder and the Evangelic Female Association (1931, 1933, 1937) was of prominent significance among the periodical exhibitions. Beside them the exhibitions of the Aurora Circle (lasting 8-10 days) deserve attention. They prevailingly consisted of works of the local painters and industrial artists but sometimes they showed the bests of the Hungarian art. These were organised in addition to concerts, literary lectures, knowledge-disseminating lectures by the Association.

Around the end of the Second World War, in September of 1944, on the approach of the front, according to a decree the most valuable materials of the museum should have been transported into a Franciscan monastery of Somogy county. However, this decree was not executed – on one hand because of the attack of the Soviet troops on 6th October, on the other hand because of the resistance of the colleagues.

After 1945 the normal work was virtually interrupted for years. Since there was not nominated director of the museum, it was led by Árpád Sass, painter, from 1944 till 1946, and afterwards from 1948 till 1951. In October of 1944 the basement of the building was over-flown by water, and the ethnographical materials stored there got dilapidated. At an other time the ethnographical objects of the exhibition arranged in the theatre were disappeared.

THE MUSEUM UNDER STATE CONTROL

From March of 1950 radical changes occurred in the history of the museum: it was brought under state control. The authority of the city could not control any longer the institution, and it was taken over directly by the Ministry of People's Education, loosing the contact with its natural community. Owing to the country-wide uniform regulation, however, in some fields (collection, registration) significant progress was taken.

In 1951 – following a supervision – the former director was dismissed, and following a short-time commission of Gábor Lükő (1909–), museum director of Gyula, György Tábory (1913–1997) was nominated for the post, as the first full-time employee of the museum. He took the lead of the museum as professional ethnologist. He earned a degree in history and geography in Budapest and he listened to ethnographical lectures at István Györfly, and then he got a title of doctor. He earned a degree in history and geography in Budapest and he listened to ethnographical lectures at István Györfly. In the first half of the 1950s beside him a natural scientist (Béla Hankó, 1886–1959) as part-time worker, an art-historian (András Mucsi, 1929–1994) as full-time worker and in the second half of the decade an archaeologist (Júlia Kovalovszki, 1931–) worked for several years. Although the personnel conditions were better than in the previous period, development in this field was modest in comparison with other museums.

The budget was formed similarly: the operation was ensured on higher level than in all former periods but it was less than in case of other institutions with similar size and similar role (in 1950 it exceeded the 45,000 HUF, and it was more than 300,000 HUF by 1960). Owing to the more increased requirements of the city – which had become the seat of the county – and the increased duties of the museum to be fulfilled, between 1950 and 1952, following the removal of the library as last step, the building stopped functioning as "house of public education". The removals released significant spaces for the museum. It was possible to separate the exhibitions and the depositories and to bring the materials up from the cellar. At the end of the decade, however, the museum stood in need of space again, and the question of extension emerged still at that time, which, however, remained only a plan still for long years.

1951-ben a múzeum gyűjtőterületét – tiszteletben tartva a gyulai és az orosházi múzeumét – a megye nagyobbik felében, a természettudomány vonatkozásában viszont ennél is nagyobb területben állapították meg. A szakmai gyűjtőmunka is ehhez igazodott (*természettudomány*: a Körösök vidékének természeti képe; *régészet*: különösen az alföldi neolitikus kutatás; *néprajz*: a szlovákság anyaga, gazdálkodás, bútortzat, kismester-ségek; *műemlékvédelmi központ*; *Békéscsaba története*; *képzőművészet*: magyar képtár, különös tekintettel a helyi képzőművészekre, Munkácsy-ereklyék gyűjtése és emlékkiállítás).

1952-ben nyitották meg a múzeum első két új állandó kiállítását. Tábori György a két néprajzi terem-ben tematikus tárlatot rendezett szlovák bútorkból, szötesekből és háziipari eszközökből. A másik a Békés megye állat- és növényvilága című természettudomá-nyi állandó kiállítás volt. Az évtized közepén Szelesi Zoltán szegedi művészettörténész közreműködésével átrendezték a Munkácsy-emlékszobát, Kovalovszki Júlia pedig László Gyula professzor segítségével Békés megye története az őskortól a XVI. századig címmel régészeti állandó kiállítást rendezett.

Az 50-es években kiállítása nagyszámú idő-szaki kiállítás között alig volt olyan, amit a múzeum anyagából vagy közreműködésével készítettek volna. A legkiemelkedőbb kiállítások az országos múzeumok gyűjteményeiből illetve segítségével készültek. Isme-retterjesztő értékkel bírtak a Múzeumok és Műemlékek Országos központja által vándoroltatott reprodukciók és tablókiallítások, de a korszakban kötelezően ren-dezett sok propagandisztikus helyi és vándorkiállításnak kevés köze volt a kultúrához és a múzeumhoz.

A MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZET KÖZPONTJA

Az utolsó nagyobb korszakhatár a múzeum történetében 1962. A megye múzeumainak fenntartója a Megyei Tanács lett (1990-től Békés Megyei Önkor-mányszat), s az ezt követően kialakított megyei szerve-zet központjává Békéscsabát tették. Vezetője – Tábori György lemondása után – 1969-től 1981-ig *Dér László* (1925–1981) volt. Elsősorban múzeumszervezői mun-kásságával hozott létre maradandó értéket. Személyi-ségének nagy szerepe volt abban, hogy a hetvenes évtized a múzeum egyik legvirágzóbb időszaka lett. Minden szakág munkájával érdemben tudott foglal-kozni, ugyanakkor hagyta érvényesülni a fiatal muze-ológusi gárdát. Halála után, 1982-ben, *Szabó Ferenc* – a megyei levéltár volt igazgatója – vette át a múzeum irányítását, majd 1996-ban az addigi helyettes, *Grin Igor*.

A megyei múzeumi szervezet költségvetése – s ezen belül a csabai múzeumban felhasználható összeg – a hatvanas évek végétől fokozatosan növekedett (1968-ban 1 170 000 forint volt, 1980-ban megköze-lítette a 6 200 000-et, 1990-re elérte a huszonhatmillió forintot). Ez a tendencia az 1960-as évek második felétől, az 1980-as évekig a század eleje óta a leglátvá-nyosabb fejlődést tette lehetővé. Az 1980-as évek ele-jétől azonban a romló gazdasági viszonyok közepette a költségvetés növekedése többé már nem ellensúlyozta az áremelkedések miatt fokozódó kiadásokat. Csökkent a szakmai feladatokra, különösen a gyűjteményfej-lesztésre költendő összegek költségvetésen belüli ará-nya. Ez utóbbi részesedése 1980-ban még majdnem 13,5% volt, 1985-ben már csak 3,3%, 1990-ben 3,2%, s napjainkban sem éri el az 5%-ot.

The greatest professional outcomes of the period were the revision of the collections and the re-registration of the materials in inventory books separated according to specialities from 1952. In 1951 – with holding the area of the museum of Gyula and Orosháza in respect – the collecting area of the museum was specified for the larger part of the county – or even for larger from the aspect of natural science. The professional collecting work was adjusted to these areas (*natural science*: natural features of the region of Körös; *archaeology*: especially neolithic research of the Great Plain; *ethnography*: materials of Slovaks, farm-ing, furnishing, small trades; *protection of historic buildings*; *history of Békéscsaba*; *art*: Hungarian collection of pictures, with special respect to the local artists, collection of Munkácsy-relics, memorial exhibition). The first two permanent exhibitions of the museum were opened in 1952. In the two ethno-graphical rooms György Tábori arranged a thematic exhibition from Slovak furnishings, homespun, and home-made instruments. The other one was a permanent exhibition entitled “The flora and the fauna of Békés county”. In the middle of the decade the memorial room of Munkácsy was re-arranged with contribution of Zoltán Szelesi, an art historian from Szeged, moreover Júlia Kovalovszki arranged an archaeological permanent exhibition entitled “History of Békés county from the Ancient Age till the 16th century” with the assistance of Prof. Gyula László.

Among the numerous periodical exhibitions of the 1950s we can hardly find one that was prepared from the materials of the museum or with the contribution of the museum. The most prominent exhibitions were made of the collections of the national museums or with their contributions. The reproduction and tableau exhibitions travelled by the National Centre of the Museums and Historic Buildings had knowledge-disseminating value, but the many propagandistic local and travelling exhibitions organised compulsorily in that period had not much to do with the culture or the museum.

CENTRE OF THE MUSEUM ORGANISA-TION OF THE COUNTY

The last more important turn-point in the history of the museum is 1962. The County Council (the self-government of Békés County from 1990) became the maintainer of the museums of the county, and Békéscsaba was made the centre of the county-organisation that was formed afterwards. Following the resignation of György Tábori, *László Dér* (1925–1981) was nominated for the directorship from 1969 till 1981. Primarily his museum-organisational activity was of standing value. His personality played an important role in that the decade of the seventies became one of the most flourishing period of the museum. He could deal with the work of all special fields in reality, but he also let the young museologist staff make their own way. In 1982, after his death, *Ferenc Szabó* – the ex-leader of the archive of the county – took over the leadership of the museum, and since 1996 he has been succeeded by his former substitute, *Igor Grin*.

The budget of the museum-organisation of the county – within that the amount spendable in the museum of Csaba – increased gradually from the end of the 60s (in 1968 it was 1,170,000 HUF, in 1980 it was almost 6,200,000 HUF, in 1990 it reached the twenty-six million). From the second half of the 60s till the 1980s this tendency made the most spectacular progress possible. From the beginning of the 1980s, however, in

A tanácsi kezelésbe adáskor a múzeumban egyetlen régész, történész, művészettörténész, vagy természettudományos muzeológus sem volt. Nagyjából egy évtizedes fokozatos fejlesztés eredményeként a hetvenes évek közepére valamennyi, a múzeum feladatkörébe tartozó szakág művelésének megteremtették a személyi feltételeit. A hetvenes évek közepétől sor került a tudományos és technikai segédszemélyzet (gyűjteménykezelő, restaurátor, fotós, kiállítás-rendező stb.) létszámának növelésére. A státusok folyamatos betöltését azonban nem minden esetben sikerült biztosítani, s a rendszeres munkát akadályozta – különösen a történeti és a néprajzi muzeológia területén – az erőteljes fluktuáció. A megnövekedett személyi állománynak köszönhetően a hetvenes évek folyamán létrehozták a régészeti, a közművelődési és a néprajzi-nemzetiségi osztályt, a nyolcvanas évek legelején pedig a történetit és a természettudományit.

A gyarapodó gyűjtemények, az új munkatársak elhelyezése egyre nagyobb gondot jelentett, így a múzeum bővítése mindinkább halaszthatatlanabbá vált. 1968-ban a megyei tanács egy új, a Munkácsy Mihály Múzeummal szerves egységet alkotó nemzetiségi múzeum létesítéséről döntött. A határozat értelmében a szomszédos telken felépítendő új épületben a tervezés során kiszolgáló műhelyeknek, raktáraknak is helyet szorítottak. A telek kisajátításának elhúzódása, tervezési és egyéb problémák miatt végül is 1975-ben kezdődött el az építkezés, s az ünnepélyes megnyitóra 1978. augusztus 12-én került sor. Az új épület 840 m²-rel, azaz 80%-al növelte meg a múzeum alapterületét. A jelentős bővülés ellenére a múzeum még mindig nem érte el azt a szintet, amivel a megyei múzeumok többsége már akkor rendelkezett. A feladatok ellátásához a műhelyek hamarosan szűknek bizonyultak, a raktárak gyorsan teltek. A férőhelygondokon kívül raktárak igénybevételével próbálták enyhíteni, de azok többsége őrzési, állagvédelmi szempontból nem volt megfelelő, s az utóbbi tíz-tizenkét évben a viszonylag gyakori költöztetés sem tett jót a tárgyaknak.

A múzeum 1950 óta lényegében változatlan gyűjtőköre és gyűjtőterülete a hetvenes évek közepén két vonatkozásban módosult: a magyarországi szlovákok és románok néprajzi és helytörténeti anyagának, valamint a XX. századi magyar művészek grafikai alkotásainak tekintetében országos érvényű lett. Az új feladatok kijelölését azonban nem minden területen követte a megfelelő személyi és anyagi feltételek biztosítása a fenntartó részéről. A hazánk távolabbi vidékein élő szlovákok múzeumunk számára gyakorlatilag nem elérhetőek, így e kisebbség esetében rendszeres gyűjtés inkább csak a dél-alföldi régió területén folyhat.

A személyi ellátottság javulása kedvezően hatott az intézmény tudományos munkájára. 1970-ben indították a megyei múzeumi szervezet közleményeinek sorozatát, melynek idáig 19 kötete jelent meg. A természettudományos munka területén elsősorban az 1980-ban induló Békés megye természeti képe című programot kell kiemelni, melynek célja a régió állat- és növényvilágának felmérése. A külső munkatársak bevonásával megvalósított program eredményeként 1989-ben több mint félszáz területet, illetve természeti értéket helyeztek védelem alá, s ezáltal jelentős szerepe volt a Körös-Maros Nemzeti Park létrehozásában. Régészeink bekapcsolódtak az MTA Régészeti Intézete által irányított országos topográfiai kutatások regionális munkálataiba, melyek eredményeként napjainkra már a harmadik megyei vonatkozású kötet látott napvilágot. A néprajzi tudományos munka legfontosabb eredményei – az országos programokhoz kapcsolódva – a vidék nemzetiségeire vonatkozóan születtek. A publikációk a szlovák ajkú lakosság vonatkozásában elsősorban a tárgyi (gazdálkodás, népi építészet), a szerbek és

declining economic circumstances the increase in the budget could not balance the increasing outcomes due to rising prices. The rate of amounts to be spent on special tasks, especially on collection-development decreased within the budget. The portion of this latter was almost 13,5% in 1980, it was only 3,3% in 1985, 3,2% in 1990, and nowadays it still does not reach the 5%.

When the Council took over the museum, there were not one archaeologist, historian, art historian or natural scientist in the museum. As the result of development during approx. one decade, till the middle of the seventies, the personnel conditions were improved in case of all the special fields of the museum. The posts, however, were not occupied permanently, the intensive fluctuation hindered the regular work – especially in the field of historical and ethnographical muscology. Owing to the increase in the personnel during the seventies, the departments of archaeology, public education, ethnography-national minorities were formed, and at the beginning of the eighties the departments of history and natural science were also organised.

To place the enriching collections and the new staff was an intensifying problem, so the extension of the museum became more and more unavoidable. In 1968 the county council decided about establishing a new museum for the collection of national minorities, which was integrated with the Munkácsy Mihály Museum. According to the decision service-workshops and depositories were designed in the new building to be constructed on the neighbouring site. Owing to protraction of expropriation of the site, and to designing and other problems the construction started eventually only in 1975, and the formal opening was on 12th August 1978. The new building increased the basic area of the museum with 80% or 840 m². In spite of the significant extension, the museum still not reached the level that was characteristic of the majority of the county-museums. The workshops soon proved to be small, the depositories became full quickly. The museum tried to alleviate the space-problems by using external depositories but the majority of them was not proper from the aspects of preservation and consistency-protection and the relatively frequent removals were also not beneficial to the objects in the last ten-twelve years.

The collection-interest and collection-area of the museum, which were unchanged in substance since 1950, were modified in two fields in the middle of the seventies. The sphere of operation of the museum was extended to the whole country in respect to the ethnographical and local historical materials of the Slovaks and Roumanians living in Hungary as well as to the graphics of the Hungarian artists in the twentieth century. The specification of the new tasks, however, was not followed in every case by supplying proper personnel and financial conditions from the side of the maintainer. Slovaks living in farther regions of our country virtually cannot be reached for our museum, thus regular collection can be carried out only in the region of the South Great Plain in case of this minority.

Improvement in personnel had advantageous impact on the scientific work of the institution. Series of proceedings of the county-museum organisation was started in 1970, of which 19 volumes has been published so far. In the field of natural scientific work primarily we have to emphasise the programme entitled "Natural character of Békés county" started in 1980, which objective is to survey the flora and the fauna of the region. As the result of the programme implemented by involving external experts, more than fifteen areas and natural values were taken under protection in 1989, through which we had significant role in founding the Körös-Maros National Park. Our archaeologists have joined the regional works of the national topographic researches directed by the Archaeological Institution of the Hungarian Scientific Academy (MTA). Owing to this work, up to now, the third volume dealing with the county was published. The most

románok esetében pedig a szellemi néprajz témakörébe tartoznak (népszokások, népköltészet).

A történeti kutatások főként az egyes települések történetének és a nagyobb történeti csomópontok feltárásához fűződtek. A nyolcvanas években csökkent a társadalom- és politikatörténet – ezen belül a munkásmozgalom-történet – korábbi túlsúlya, és előtérbe kerültek a művelődés-, az ipar-, az agrár-, és a közigazgatás-történeti témák. A megjelent művészettörténeti munkák többsége valamilyen formában a megye képzőművészeti múltjához kötődött, de a kilencvenes évek elején az erdélyi magyar képzőművészet témájában is született publikáció. A kutatások nagyrészt a megyebeli művészek életútjának részben kiállítási katalógusokban, részben tanulmányokban való bemutatására irányultak. A Munkácsy-életmű jobb megértése szempontjából jelentősek a múzeum névadójának családjára vonatkozó kutatások.

A város anyagi áldozatának köszönhetően 1972-ben új kiállító egységgel, a Szlovák Tájházzal bővült a múzeum. A létesítmény egy múlt századi módos gazda házát mutatja be, a látogatók bejegyzései szerint nagy sikerrel. A múzeum állandó kiállításai közül 1964-től 1980-ig állt a *Békés népe a szabadságért* elnevezésű, mely a vidék múltját történeti, néprajzi, képzőművészeti anyagot komplexen felvonultatva mutatta be. Mai szemmel is korszerű szemléletű tárlat a Munkácsy- emléksobával együtt jól szolgálta az oktatás, az idegenforgalom igényeit.

1980-ban nyitották meg az új épületben a *Néprajzi csoportok Békésben a XVIII–XIX. században* című néprajzi-történeti tárlatot. Az eredetileg kéttérmes kiállításnak első, lebontott része a gazdálkodás, a népi építészet gazdag anyagát vonlatta fel. A ma is látható terem a különböző nemzetiségek tisztaszobáinak, a szőttesek, hímzések, a jeles napok és a nagy életfordulók, a népi kerámia válogatott anyagával ad ízelítőt a békési paraszti kultúráról. 1983–1996 között volt látható a *Pillantás a természetbe* című természetrajzi kiállítás, amelyet a Pro Natura című állandó természettudományi kiállítás váltott fel. Az ideiglenes kiállítások zöme képzőművészeti, főleg kortárs képzőművészeti volt. Jelentősebb számban rendeztek történeti, két-három évenként néprajzi, s ennél is ritkábban természettudományi vagy régészeti kiállításokat. A Munkácsy Mihály Múzeum két, országos jelentőséggel bíró időszakos tárlatnak ad otthont. 1957-ben indult a tiszántúli képzőművészek vándorkiállítása, amely 1960-tól Alföldi Tárlat néven fogadja a kiállító művészeket. 1978-ban rendezték meg először az Alkalmazott Grafikai Biennálét (1992-től Országos Tervező Grafikai Biennále), amely egyrészt az országban egyedülállóan a legjobb tervezőgrafikusoknak nyújt bemutatkozási lehetőséget, másrészt a szakma számára egy összegzés is egyben, mivel mindig az elmúlt két év publikált, vagy tervben lévő legújabb munkáit tárja az érdeklődők elé.

A rendszerváltást követően kiszélesedtek a múzeum nemzetközi kapcsolatai, s előbb az Arad Megyei Múzeumok Igazgatóságával, majd a Szlovák Nemzeti Múzeummal kötött a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága együttműködési szerződést, melyeknek köszönhetően több kiállítás cseréjére került sor. 1998-ban új kiállító-hellyel bővült a múzeum: a korábban a Gabonai Vállalat, majd a város tulajdonában lévő Gabonamúzeum került az intézmény kezelésébe. A múzeum közönségkapcsolatai más területekhez hasonlóan szintén a hetvenes években lendültek fel.

important achievements of the ethnographical scientific work – relating to national programmes – concerned the national minorities of the region. The publications touch the material relations of ethnography (farming, folk architecture) in case of Slovakian population and spiritual topics of ethnography (folk custom, folk poetry) in case of Serbs and Rumanians. The historical researches targeted the exploration of the histories of the individual settlements and of the more important historical turn-points. In the eighties the social and political history – especially the labour movement history – lost its former predominance, and the educational, industrial, agrarian, administration-historical topics came into prominence. Majority of the published art historian works was linked up with the past of art of the county e.g. at the beginning of the nineties a publication came out, treating also the Transylvanian Hungarian art. The researches mainly targeted to construct the biography of the artists living in the county, partly in exhibition catalogues, partly in studies. Other researches related to the family of the eponym of the museum led to a better interpretation of the Munkácsy-oeuvre.

In 1972, owing to the financial contribution of the city, the museum was extended with a new exhibition-unit, the Slovak House. The establishment shows a house of a wealthier farmer from the previous century, unfortunately without farming yard and back premises, but according to the notes of the visitors, however, with great success. One of the permanent exhibitions of the museum, the *For the liberty of the people of Békés*, was displayed from 1964 till 1980 and it showed the past of the region by bringing out materials from the field of history, ethnography and history of art in a complex way. It served well the requirements of education and tourism together with the Munkácsy Memorial Room.

The ethnographical-historical exhibition entitled *Ethnographical groups in Békés in the 18th-19th century* opened in the new building in 1980.

The first part of the originally two-roomed exhibition, which has already been decomposed, showed the rich materials of the old-type farming and the folk architecture. The room that can be seen also today gives an inkling of the peasant culture of Békés with the selected materials of the ben, homespun, embroideries, noted days and big life-turns and folk ceramics. The exhibition of natural history, entitled *Glancing at the nature*, could be seen between 1983 and 1996, which was replaced by permanent exhibition entitled Pro Natura. Most of the temporal exhibitions displayed works of art, mainly contemporary art. Historical exhibitions were arranged in more significant numbers, ethnographical exhibitions were organised in every two-three years, natural scientific or archaeological exhibitions even rarer. The Munkácsy Mihály Museum gives home to two temporal exhibitions of national significance. The travelling exhibition of the artists of the Tiszántúl [the area beyond the River Tisza] started in 1957, which as Exhibition of the Great Plain has received the exhibiting artists since 1960. The first Applied Graphic Biennial was organised in 1978 (from 1992 it is National Designing Graphic Biennial) which on one hand, uniquely in the country, gives exhibiting opportunity to the best graphic artists, on the other hand it is also a review for the professional circles, as it displays always the works either published in the past two years or the newest ones being under construction.

Following the change in the political system the international relations of the museum was extended, and the Directorship of the Museums of Békés County made a co-operational contract first with the Directorship of the Museums of Arad County and afterwards with the Slovakian National Museum. Owing to these contacts more exhibitions were exchanged. In 1998 the museum was extended with a new exhibition-place: the institution

A múzeumi munka megismertetését de a gyűjtő munkát is segítették az évenkénti néprajzi, régészeti, és az országban Békés Megyében az elsők között megrendezett természettudományi gyűjtőtáborok. Rendszerezések lettek az iskolásoknak tartott múzeumi órák, csoportos tárlatvezetések, raktár és műhelylátogatások. A múzeum és a közönségkapcsolat szorosabbá válását szolgálta elsősorban a felnőttek részére az 1974-ben alakult Békés Megyei Múzeumbarátok Köre, amely a múzeumi munka társadalmi háttérét teremtette meg. A múzeum népszerűsítését szolgálta ismeretterjesztő cikkeivel a 70-es években folyamatosan megjelenő Múzeumi Híradó, amelynek 1996-ban történt újra indítása már a múzeum történetének a legújabb fejezetéhez tartozik.

took over the Corn Museum that had been formerly in possession of the Corn Industrial Company and afterwards of the city. Public relations of the museum – similarly to other areas – were prospered also in the seventies. Collecting camp of ethnography, archaeology or natural science (the last ones were organised in Békés county firstly in Hungary) supported the acquaintance of the museum work, but the collecting work also. Museum classes for students, group presentations, visits of the depositories and workshops became regular. The relation of the museum and the adult visitors got closer by the establishment of the Friendly Circle for the Museum of Békés County in 1974, which created the social background of the museum work. The Museum News published permanently in the 70s served the popularisation of the museum, of which revival in 1996 belongs to the latest chapter of the history of the museum.

***A MÚZEUMI GYŰJTEMÉNYEK RÖVID
TÖRTÉNETE ÉS VÁLOGATOTT
MŰTÁRGYAI***

***BRIEF HISTORY AND SELECTED OBJECTS
OF THE COLLECTIONS OF THE MUSEUM***

TERMÉSZETTUDOMÁNY Az 1899. július 1-jén alakult Békéscsabai Múzeum-Egyesület többek között célul tűzte ki a város illetve a vármegye természetrajzi és paleontológiai értékeinek a gyűjtését, népszerűsítését is. Egy évszázad távlatából visszapillantva *Beliczay István, Zsilinszky Mihály, Tarján Tibor, Krammer Nándor és Koncsek József* neve tűnik fel, 1900–1903-ban, az első ajándékoztók és eladók között.

A Múzeum-Egyesület 1899-es megalakulását követően a *paleontológiai* és az *ornitológiai* gyűjtés dominált. A még joghallgató és alapító tag *Tarján Tibor* 1902-ben közel 100 tételes madártíjsgyűjteményt ajándékozott az egyesületnek. (Ennek a gyűjteménynek a II. világháborút követően nyoma veszett.) Ez a gesztus volt a nyitánya egy közel félévszázados ornitológiai gyűjtőmunkának, ajándékozásnak. (E gyűjtemény legkorábbi darabjai 1894-ből származtak.) *Tarján Tibor* 1925 után a Természetrajzi Tár őreként, az első igazi természettudományos muzeológusa a múzeumnak. Hihetetlen munkabíráásával, szakértelmével, szervezőkészségével rövid idő alatt országos hírnévre tett szert. Vadászokkal, műkedvelő madarászokkal, kiváló preparátorokkal (*Dinya Elek, Hankó Mihály, Lipták János*) szoros kapcsolatot tartott fenn, s így évente 25–50 madárpreparátummal gazdagította a gyűjteményt. (A múzeum a második világháborúig közel 250 madárpreparátummal gazdagodott.) *Tarján Tibor* tragikus halálát követően közel negyed évszázadig szünetelt a természettudományos gyűjtés. A gyűjteményen a szűkséggé vált selejtezt és újraeltárolást *Hankó Béla* professzor hajtotta végre 1952 és 1954 között.

A gyűjteményfejlesztés terén *Palágyi Lajos* madártíjsgyűjteménye érdemel említést (115 tételes gyűjteményt ajándékozott 1952-ben a múzeumnak), és a Magyar Múzeumok Országos Központja több mint egy tucatnyi ajándéka. 1963-ban a gyűjtemény 583 darabból állt.

A természettudományi szakmuzeológia 1973-ban éledt újra, amikor *Réthy Zsigmond* került a Munkácsy Mihály Múzeum kötelékébe. Ő a környezet- és természetvédelmi szemléletű muzeológia első letéteményese múzeumunkban. Vezetésével 1980-ban alakult meg a múzeum természettudományi osztálya. *Kovács Gyula* és *Domokos Tamás* malakológusok (puhatestűekkel foglalkozó szakemberek) kezdtek meg ekkor mellékalású muzeológusi tevékenységüket. A következő évben *Kovács Gyula* távozott, és *Kertész Éva* botanikus került főállásba az osztályra. A malakológiai és botanikai gyűjtés nagy lendülettel indult meg, és azóta is tart, elsősorban a természetvédelemre alkalmas területeken, különböző programokhoz kapcsolódva.

A 90-es évek elején *Zsilinszky Ádám* nyugdíjas igazgató ajándéka révén ismét van *entomológiai* (rovar-tani) gyűjteménye múzeumunknak. (A múzeum korábbi, közel 1100 tételes rovar- és 80 tételes lepkegyűjteménye nyomtalanul eltűnt a II. világháborút követően.)

Az elmúlt húsz esztendő alatt – *Kertész Évának* köszönhetően – a *botanikai gyűjtemény* a semmiből növekedett közel 6 000 tételesre. Az 1980-as években indult meg a "Békés megye természeti képe" című kutatási program, amelynek célja a dél-tiszántúli régió természeti értékeinek feltárása volt. Az átfogóbb kutatómunka a már védett területeken indult meg. Az első jelentősebb kutatási terület a Szabadkígyósi Tájvédelmi Körzetre és a Körös-völgyi Természetvédelmi Területre esett.

NATURAL SCIENCE The Museum-Association of Békéscsaba founded on 1st July 1899 targeted to collect and also to popularise – among others – the natural historical and palaeontological values of the city and the comitat. Looking back from a century distance, among the first donors and sellers we find the name of *István Beliczay, Mihály Zsilinszky, Tibor Tarján, Nándor Krammer and József Koncsek* in 1900–1903.

Following the establishment of the Museum-Association in 1899 the *palaeontological* and *ornithological* collections were predominated. In 1902 the still law-student and founding member, *Tibor Tarján*, donated a bird-egg collection consisting of almost 100 items to the Association. (This collection disappeared following the second world war.) This gesture was the overture of an almost half century ornithological collecting work and donation. (The earliest items of this collection dated back to 1894.) After 1925 *Tibor Tarján* as conservator of the Natural Historical Collection was the first real natural scientific museologist of the museum. He acquired a reputation all over the country in a short time with his unbelievable working capacity, professionalism and organising ability. He kept close connection with hunters, amateur ornithologists, excellent taxidermists (*Elek Dinya, Mihály Hankó, János Lipták*), thus he enriched the collection with almost 20–50 bird-preparations per year. (Till the second world war the museum received 250 bird-preparations.) Following the tragic death of *Tibor Tarján*, the scientific collecting work was interrupted for almost a quarter century. The necessary sorting out and re-registration of the collection was done by *Prof. Béla Hankó* between 1952 and 1954.

In the field of collection-development the *bird-egg collection* of *Lajos Palágyi* (in 1952 he donated a collection consisting of 115 items to the museum) and the more than a dozen donations of the National Centre of the Hungarian Museums deserve attention. In 1963 the collection consisted of 583 items.

The museology of natural science revived in 1973 when *Zsigmond Réthy* joined the staff of the Munkácsy Mihály Museum. He was the first advocate of a museology that centred on the environment and nature protection. The natural scientific department of the museum was formed under his leadership in 1980. *Gyula Kovács* and *Tamás Domokos*, malacologists (experts dealing with molluscs) started their operation as part-time museologists at that time. Next year *Gyula Kovács* retired and *Éva Kertész*, botanist, came as full-time worker to the department. The malacological and botanical collecting work got a dynamic start, and has kept going on since then without interruption, especially on the areas suitable to be connected to various programmes of nature protection.

Since the beginning of the 90s, owing to the donation of *Ádám Zsilinszky*, retired director, our museum has had *entomological collection* again. (The former museum collection consisting of 1100 items of insects and 80 items of butterflies disappeared without trace following the second world war.)

Thanks to *Éva Kertész*, during the last twenty years, the botanical collection increased from the nothing to 6,000 items. In the 1980s a research programme entitled "Natural character of Békés County" started, of which objective was to seek out the natural values of the region of South-Tiszántúl. The more comprehensive research work started in the areas which had already been under protection. The first significant research areas were the Nature Reserve District of Szabadkígyós and the Nature Reserve Area of

Az elmúlt évtizedekben az alábbi területeken történtek jelentősebb gyűjtések: Biharugrai Tájvédelmi Körzet, Békéscsaba Természettudományi Terület, Dévaványai Tájvédelmi Körzet, Kardoskúti Tájvédelmi Körzet, a Fekete- és Fehér-Körös-menti erdők. Ezenkívül a megye területét feltáró és egyéb szórványgyűjtések herbariumi lapjai kerültek a múzeum növénygyűjteményébe, többek között Battonya, Békéscsaba, Csorvás, Elek, Gyula, Pusztaföldvár, Szeghalom, Vésztő és más települések határából. A régió területéről származó növénygyűjtemény jelenleg 5040 tételes.

A herbarium kis töredékét (270 tétel) Magyarországon más területekről (Balaton-felvidék, Bükk, Mátra, Mecsek, Nagyléta, Pocsaj, Zempléni-hegység) begyűjtött növények alkotják. A szomszédos romániai területek közül a Bihar-hegységből vannak még herbariumi lapok. A múzeum természettudományi osztálya az 1980-as évek elején a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára (*Herbarium Carpato-Pannonicum*) gyűjteményéből – Boros Ádám neves botanikus (1915–1972) duplumanyagából – is igen értékes, Békés megyére, részben a Tiszántúlra vonatkozó herbariumi lapokhoz jutott. Boros Ádám gyűjtéseinek kívül néhány, mára már igen értékes és érdekes, tudománytörténeti értéket képviselő – Borbás Vince, Rapaics Raymund és Jermy Gusztáv nevéhez köthető – herbariumi lap szintén a múzeum tulajdonába került. A katalógusban bemutatott anyag néhány lapja ezenkívül Koren István szarvasi tanár-botanikus gyűjteményéből való. Az ún. "Régi gyűjtemény" 690 tételt tartalmaz.

A herbariumi lapok jelentős része olyan növényeket mutat be, amelyek a múlt század végén, illetve a század elején a Tiszántúl természetes flórájának részeként, még igen nagy számban fordultak elő. A vízszabályozások, a mezőgazdasági területek növekedése, a nádasok, zombékosok, mocsárrétek kiszáradása, a melioráció több növényfaj kipusztulásához vezetett. A gyűjteményekben őrzött lapok információt nyújtanak a növény elterjedéséről, alakítani gazdagságáról, számbeli előfordulásáról. A herbarium vegetációtörténeti szempontból hasznos és pótolhatatlan támpontot nyújt a táj változásáról, sok esetben degradációjáról. A növénygyűjtemény legértékesebb lapjain olyan növények találhatók, amelyek Magyarországon csak itt fordulnak elő – erdélyi hérics (*Adonis x hybrida*), kónya zsálya (*Salvia nutans*) –, illetve amelyek benmszüllött vagy vidékünkön ritka növények: erdélyi útifű (*Plantago schwarzenbergiana*), szennyes ínfű (*Ajuga laxmanni*). A "Régi gyűjtemény" néhány érdekesebb lapján pl. magyar nőszirm (Iris aphylla subsp. hungarica), kakasmandinkó (*Erytronium dens-canis*), bodzaszagú ujjaskosbor (*Dactylorhiza sambucina*), majomkosbor (*Orchis simia*), békaliliom (*Hottonia palustris*), réti kardvirág (*Gladiolus imbricatus*), kockásliliom (*Fritillaria meleagris*) található.

A természettudományi osztály megalakulásától 1999-ig jelentős (12 000 tétel) kvarter és recens *puhatestű* (malakológiai) gyűjtemény jött létre. A kvarter (negvedkori) molluszkák gyűjteménye jelentősebb tételszámmal rendelkező gyűjtőhelyei: • Békéscsaba, az egykori 2. és 3. sz. téglagyár (pleisztocén) • Békéscsaba, Békéscsaba és a Csömöki-domb (holocén), Szolga-erdő • (pleisztocén) Csabaszabadi, Novák-dűlő, homokbánya (pleisztocén). Ez az első alföldi *Acicula* előfordulás helye. • Doboz, Gerla-Maró-erdő és az Óvári-csatorna (pleisztocén) • Kardoskút, Fehértó (holocén) • Mezőberény, Laposi-Kertek (holocén) • Mindszent, Koszorú-halom (pleisztocén) • Nagyrév, Zsidóhalom (pleisztocén).

the Körös Valley. In the last decade significant collections were carried out in the following areas: Nature Reserve Area of Biharugra, Nature Reserve Area of Békéscsaba, Nature Reserve Area of Dévaványa, Nature Reserve Area of Kardoskút, Forests along the Black- and White-Körös. In addition, herbarium-sheets of other sporadic collections from the fields of Battonya, Békéscsaba, Csorvás, Elek, Gyula, Pusztaföldvár, Szeghalom, Vésztő and other settlements have been placed in the plant-collection of the museum. The plant-collection originating from the area of Békés County consists of 5040 items at the present time.

A small fragment (270 items) of the herbarium is formed by plants collected from other regions of Hungary (Balaton-highland, Bükk, Mátra, Mecsek, Nagyléta, Pocsaj, Mountains of Zemplén). There are some herbarium-sheets originating from the neighbouring Roumanian area, from the Mountains of Bihar. At the beginning of the eighties the natural scientific department of the museum received also very valuable herbarium-sheets relating to Békés County, or partially, to the Tiszántúl from the collection of the Plant-collection of the Hungarian Natural Scientific Museum (*Herbarium Carpato-Pannonicum*) – from the duplicate materials of Ádám Boros (1915–1972), the famous botanist. In addition to the collection of Ádám Boros, several other herbarium-sheets, today very valuable and interesting e.g. in the aspect of history of science – relating to the name of Vince Borbás, Raymund Rapaics, and Gusztáv Jermy –, were also placed in the museum. Some sheets of the materials appearing in this catalogue are from the collection of István Koren, the teacher-botanist of Szarvas. The so called "Old Collection" consists of 690 items.

A significant part of the herbarium-sheets represents such plants which could be found in large number in the natural flora of the Tiszántúl at the end of the previous century. Water management, increase in agricultural areas, exsiccation of sedge-marshes, rush-beds, bog fields, or the melioration led to the extinction of more plant-species. The sheets in the collection give information about the spread of the plant, about the morphological varieties and occurrence in number. In respect of vegetation history the herbarium presents a useful and irreplaceable basis for study the change or, in many cases, the degradation of the land. On the most valuable sheets of the plant-collection plants live only here in Hungary – *Adonis x hybrida*, *Salvia nutans* – can be found, as well as plants which are domestic or, on the contrary, uncommon in this area: *Plantago schwarzenbergiana*, *Ajuga laxmanni*. We can observe more interesting sheets also in the "Old Collection": e.g. *Iris aphylla* subsp. *Hungarica*, *Erytronium denscanis*, *Dactylorhiza sambucina*, *Orchis simia*, *Hottonia palustris*, *Gladiolus imbricatus*, *Fritillaria meleagris*.

From the start of the department of natural science till 1999 a significant recent and quarter mollusc [malacological] collection (contains 12,000 items) was compiled. Collecting places of the quarter (*Quaternary*) mollusc collection with more significant item-numbers: Békéscsaba, the former brick-works No. 2 and 3 (pleistocene) • Békéscsaba, Békéscsaba and Csömöki-hill (holocene), Szolga-forest pleistocene • Csabaszabadi, Novák-field, sand-pit. This is the occurrence-place of the first *Acicula* of the Great Plain. • Doboz, Forest of Gerla-Maró and the Channel of Óvár (pleistocene) • Kardoskút, Fehér-lake (holocene) • Mezőberény, Gardens of Lapos (holocene) • Mindszent, Koszorú-barrow (pleistocene) • Nagyrév, Zsidóhalom (pleistocene).

A *recens* (jelenleg élő) malakológiai gyűjtemény 1980-ban nyitott Békés megyei adatbázisa 3325 tételnyi, és elsősorban Bélmegyer, Biharugra és Doboz környéki gyűjtésekből áll. Jelentős még a Körösök vízgyűjtőjéből származó anyag is. A Bükk hegységben az 1980-as években végzett, s az MTA által szervezett kutatások 2205 tétellel gyarapították gyűjteményünket. A hazai gyűjtéseken kívül említést érdemel még a Bihar-hegységből és a Hargitáról származó 700 tételnyi molluszká anyaga is. Igen jelentős a múzeum *Helicigona banatica* (bánáti csiga) anyaga, mind a gyűjtőhely, mind pedig az egyes élőhelyekről származó egyed-szám tekintetében. A *recens* gyűjtemény érdekesebb fajai azok, amelyek elterjedésük határát régiókban érik el, illetve területünkön ritkán fordulnak elő. Ilyen fajok a következők: *Cepaea hortensis* (kerti csiga), *Columella edentula* (–), *Helicigona banatica* (bánáti csiga – védett), *Helix lutescens* (ugarcsiga), *Hygromia kovacsi* (dobozos pikkelyes csiga – védett), *Vertigo angustior* (balogcsiga), *Vertigo moulinsiana* (–).

A gyors gyarapodás ellenére sikerült a gyűjteményeket megfelelő szekrényekben, fiókokban elhelyezni. A természettudományi gyűjtemény nyilvántartása általában szekrénykataszteres illetve számítógépes adatbázis formájában történik, ezért a műtárgyak felsorolásánál a madárpreparátumok kivételével leltári szám nem szerepel.

A története során közel 20 000 tételre bővült természettudományi gyűjtemény legértékesebb részét ma is azok a *Tarján Tibor* munkája idején készült, tudománytörténeti szempontból pótolhatatlan *madárpreparátumok* adják, amelyek legjelentősebb darabjait a Pro Natura kiállításba építettük be. A madártani preparátumgyűjtemény közel 200 fajt tartalmaz. A gyűjtések időpontjai két évszám köré csoportosulnak: 1927-hez és 1935-höz. A feldolgozott és datált gyűjtések 20%-a az 1925 és 1930, 61%-a pedig az 1933 és 1943 közti évekből származik. A gyűjtések datált, leltározott anyagának 25%-a (!) 1935-ből való. A legidősebb preparátum 1901-ben készült (*Otis tarda* – tűzokpár), amelynek adományozója *Zsilinszky Mihály* történész. Az avifaunisztikai gyűjtemény ajándékozóit: *Abonyi Sándor*, *Csath András*, *DÁV*, *Hankó Mihály*, *Magyar Múzeumok Országos Központja*, *Povázsay László*, *Szurovecz István*, *Tarján Tibor* és az előbb már említett *Zsilinszky Mihály*.

The county database of the *recent malacological collection*, started in 1980, contains collections of 3325 items, coming primarily from the region of Bélmegyer, Biharugra, Doboz. The material originating from the water-catchment of the Körös rivers is also significant. Researches carried out in the Bükk-mountains in the 1980s, organised by the Hungarian Scientific Academy (MTA), enriched our collection with 2205 items. In addition to the domestic collection, the mollusc-material originating from the Bihar-mountains and from the Hargita, which consists of 700 items, also deserve attention. The *Helicigona banatica*-material of the museum is also very significant in respect of both the collecting place and the species-number. The more interesting species of the recent collection are those which reach the limit of their spread in our region, or which exist scarcely in the region. These species are the followings: *Cepaea hortensis*, *Columella edentula*, *Helicigona banatica*, *Helix lutescens*, *Hygromia kovacsi*, *Vertigo angustior*, *Vertigo moulinsiana*.

In spite of the quick growth of the collections, we could place them in proper armoires, drawings. Registration of the natural scientific collection is regularly based on armoire cadastre or on computer database, therefore there is no inventory number at the enumeration of the objects, except at the bird preparations.

During its history the natural scientific collection extended to 20,000 items. The bird-preparations made during the operation of *Tibor Tarján* can be considered as the most valuable part, irreplaceable in scientific historical aspect. We have incorporated the most significant items of this collection into the Pro Natura-exhibition. The collection of ornithological preparations contains almost 200 species. The collecting works were carried out mostly in two years: in 1927 and in 1935. 20% of the arranged and dated collection is dated back to the years between 1925 and 1930, 61% to the years between 1933 and 1943. 25% of the dated, registered material of the collections is from 1935(!). The oldest preparation is made in 1901, the donator was *Mihály Zsilinszky*, historian. Donators of the avifaunistic collection: *Sándor Abonyi*, *András Csath*, *DÁV*, *Mihály Hankó*, *National Centre of the Hungarian Museums*, *László Povázsay*, *István Szurovecz*, *Tibor Tarján* and the above-mentioned *Mihály Zsilinszky*.

Senecio nemorosus (paludosus)
Pavlov (Wieg.)

Tuva, Cope.

Jarmy Gorkai.

1. Mocsári aggófű (*Senecio paludosus*)

Cicuta virosa
 Veszélyes, szívesen
 megerősítve
 Aug. 1878.
 J. J. J. J.

V

Exilhos Homorika Cicuta virosa

2. Csomorika (*Cicuta virosa*)

Astragalus contortuplicatus.
Kármay, Nyúlmagva
és a halászbéki pátos
1880. Horea.

3. Tekert csúdfű (*Astragalus contortuplicatus*)

4. Gyapjas csűdfű (*Astragalus dasyanthus*)

5. Ibolyakökörcsin (Tátogó kökörcsin)
(*Pulsatilla patens*)

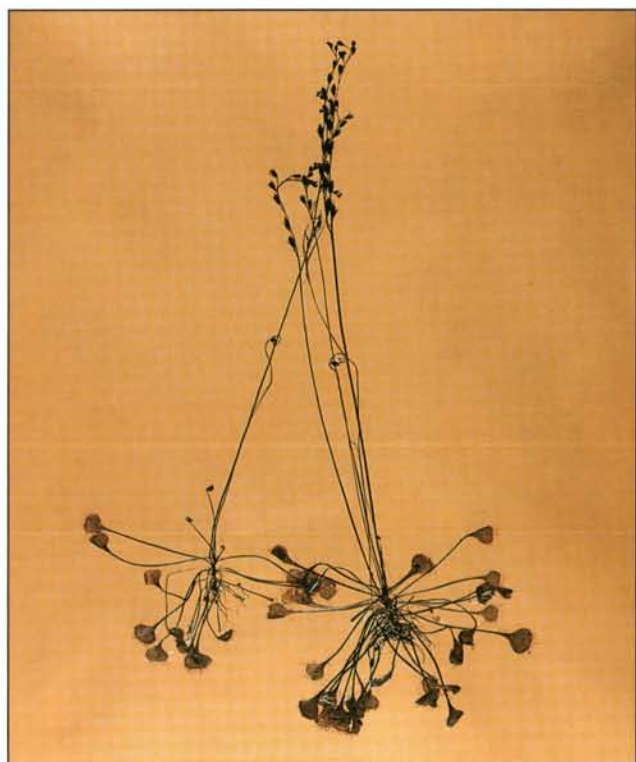
6. Tőzegeper (*Comarum palustre*)

7. Erdélyi hérics (*Adonis x hybrida*)

8. Tátorján (*Crambe tataria*)

9. Kereklevelű harmatfű (*Drosera rotundifolia*)

10. Hengeresfészű peremizs (*Inula germanica*)

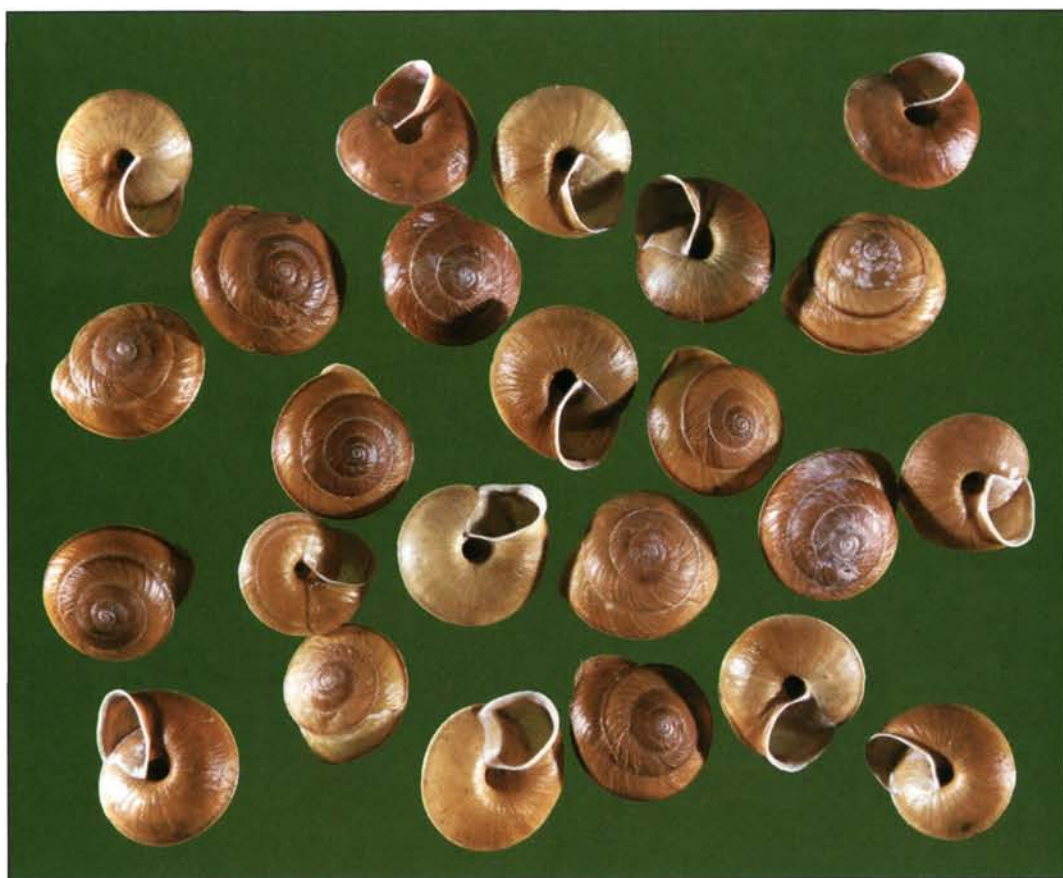
11. Kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*)

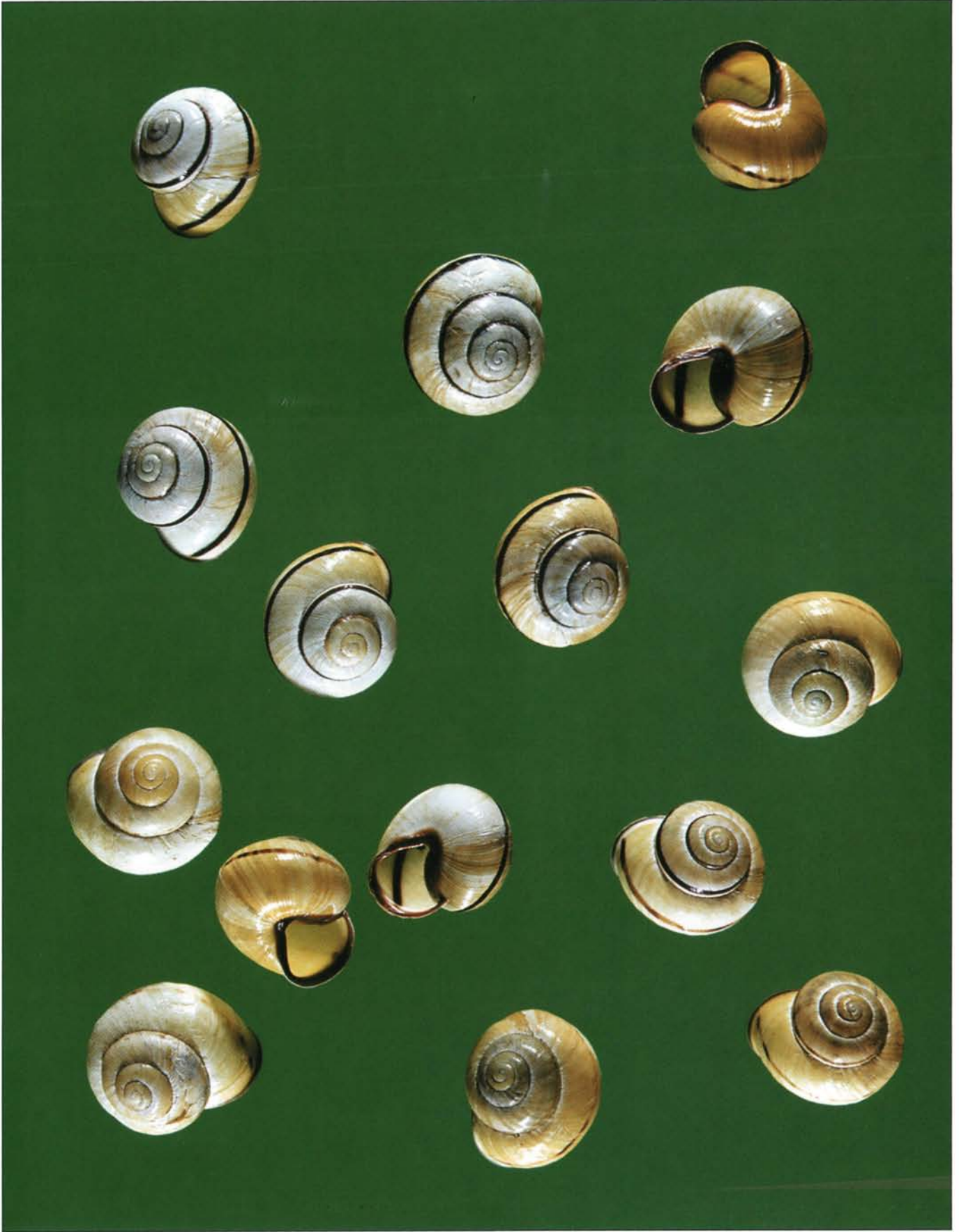
12. Macskahere (*Phlomis tuberosa*)

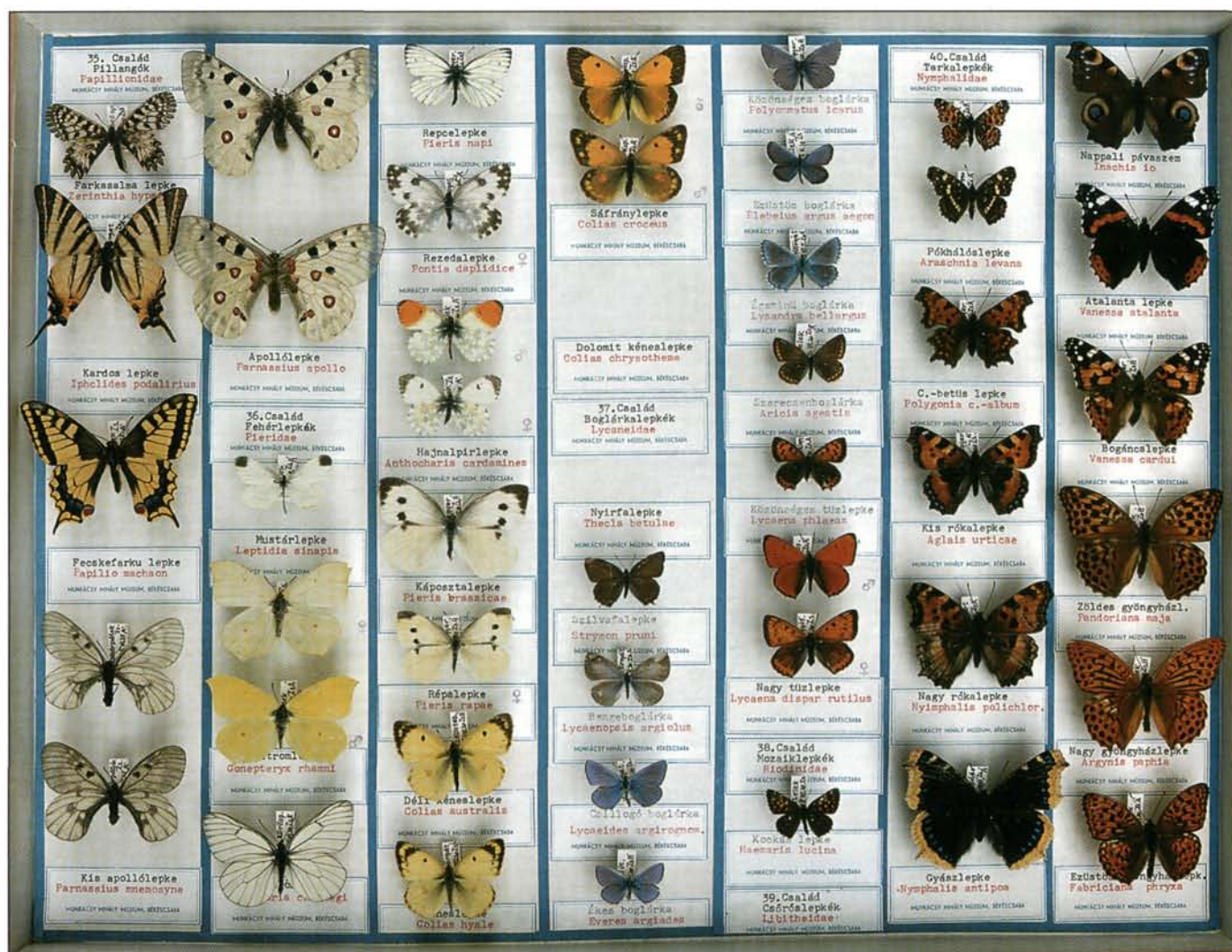
13. Dobozi pikkelyescsiga (*Hygromia kovacsi*)

14. Bánáti csiga (*Helicigona banatica*)

15. Ligeti csiga (*Cepaea memoralis*)

16. Lepkék
Butterflies

17. Madártojások
Bird – eggs

18. Túzok (*Otis tarda*)
Otis tarda – great bustard

19. Füleskuvik (*Otus scops*)
Eared little owl – *Otus scops*

20. Uhu (*Bubo bubo*)
Eagle-owl – *Bubo bubo*

RÉGÉSZET A békéscsabai múzeum régészeti gyűjteményeinek alapját azok a múlt század második felében vagy a század utolsó harmadában végzett gyűjtések jelentették, amelyekre a régészeti érdeklődés előtérbe kerülése folytán – az országos tendenciáknak megfelelően – Békés megyében illetve Békéscsabán és környékén került sor. A kezdeti lépések megtételében elvülhetetlen érdemei vannak *Haan Lajosnak*, a helybéli evangélikus lelkésznek, a neves helytörténésztírónak, ki elsőként foglalta össze az egész megye történetét is. Az első békéscsabai régészeti leleteket mégis öccsének, *Haan Antalnak*, a kiváló festőművésznek köszönhetjük, hiszen 1850-ben ő mentett meg az utókornak a kastélyi szőlők környékén egy szarmata kori sírt. 1854-ben szintén az ő révén kerültek X–XI. századi békéscsabai leletek a Nemzeti Múzeumba. Az 1859-ben Vandhátan talált bronzkori edényt és az 1861-ben az evangélikus paplak alapozásánál előkerült kelta és késő középkori agyagedényt viszont már *Haan Lajos* mentette meg, s juttatta később a gyulai múzeumba. Ezeknek a tárgyaknak a példája is mutatja, hogy ebben az időben még egyedül a Nemzeti Múzeum volt olyan gyűjtemény, amely a vidéki leleteket is begyűjthette. Ezenkívül csak a század utolsó harmadában illetve végén jöttek létre Békés megyében is múzeumok, a területi vonzáskörzet és gyűjtőkör pedig fokozatosan alakult ki az egyes múzeumok körül. A múzeumok alakulását megelőzően többnyire a gimnáziumok váltak fel – így a csabai gimnázium is – a régiséggyűjtemények létrehozását és gondozását. (A csabai gimnázium Érem- és Régiség-tára anyagát azonban nem kapta meg a később Békéscsabán szintén létrehozott Múzeum-Egyesület.) Ezeket a gyűjteményeket elsősorban a tanulók és a különböző adományozók gyarapították. A csabai gimnáziumba került például *Haan Lajos* halála (1891) után hagyatékának egy része is.

Az 1899-ben megalakult Békéscsabai Múzeum-Egyesület *Haan Lajos* veje, *Zsilinszky Mihály* kezdeményezésére jött létre. A régészeti gyűjtemény alapjait ezt követően *Balás Ádám* kezdte el lerakni. Tudatosan figyelte, és vette számba az előkerülő leleteket illetve lelőhelyeket, s végzett ásatásokat a megye különböző pontjain – kifejezetten az a céllal, hogy a régészeti gyűjteményt, a régészeti leletek számát gyarapítsa. Ekkor kerültek a gyűjteménybe Tótkomlósról, Csárdaszállásról és Mezőberényből is leletek, főként középkoriak. Ugyancsak ebben az időben, 1900-ban jutott a Nemzeti Múzeum ajándéka útján a csabai éremgyűjteménybe több középkori aranypénz is.

A század legelején, 1902-től kezdve *Krammer Nándor* szintén több ásatást vezetett az egyesület megbízásából, elsősorban Gyulavarsándon, de Békéscsaba határában is. 1908-tól *Rell Lajos* lett az új igazgató. Ebben az időszakban a régészeti gyarapodás üteme visszaesett, viszont 1912-re felépült az egyesület székháza, a múzeum mai épülete.

ARCHAEOLOGY Owing to the increasing archaeological interests all over the country, collections were carried out in Békés County or in Békéscsaba and in its region in the second half or in the last third of the previous century. These collecting activities formed the basis of the archaeological collection of the museum of Békéscsaba. *Lajos Haan*, local evangelical preacher, famous writer of the local history, who was also the first, who summarised the whole history of the county, has indefeasible merits in taking the initiative steps. We can thank, however, his younger brother, *Antal Haan*, the excellent painter, for the first archaeological finds, since it was him, who saved a Sarmatian grave around the Castle-vineyard in 1850. In 1854 it was also him, who arranged that the finds of Békéscsaba, dating back to the 10th–11th century, were transported to the National Museum. It was, however, *Lajos Haan*, who saved the pot from the bronze age, found in Vandhát in 1859 and the Celtic clay pot and another late mediaeval one, found at the groundwork of the clergy-house in 1861, and who took later them to the museum of Gyula. The example of these objects also shows that at that time the National Museum alone could collect the regional finds. It was only in the last third or at the end of the previous century when museums were established in Békés County, and, afterwards, gradually, the sphere of operation and the collection interest were specified around the museums. Before establishment of museums mainly grammar schools – such as the grammar school of Békéscsaba – undertook to create and to take care of antique collections. (The Museum-Association formed also in Békéscsaba later, however, did not receive the material of the Coin and Antique Collection of the grammar school of Békéscsaba.) These collections were enriched primarily by the students and various donators. A part of the heritage of *Lajos Haan* following his death (1891) for example was also placed in the grammar school of Csaba.

The Museum-Association of Békéscsaba formed in 1899 was established for the initiation of *Mihály Zsilinszky*, the son-in-law of *Lajos Haan*. The foundation of the archaeological collection was laid down by *Ádám Balás*. He consciously observed and registered the finds and the places of collection, and he carried out excavations in various points of the county – with the definite objective to enrich the archaeological collection. Finds from Tótkomlós, Csárdaszállás, Mezőberény were brought into the collection at that time, mainly from the mediaeval age. At that time, in 1900, more mediaeval golden coins were donated to the Coin Collection of Csaba by the National Museum.

At the beginning of the century, from 1902, *Nándor Krammer* commissioned by the Association led more excavations primarily in Gyulavarsánd but in the region of Békéscsaba also. From 1908 *Lajos Rell* became the new director.

Az épület városi tulajdonba kerülésével a régészeti gyűjtemény a Városi Múzeum kezelésébe került.

Az 1920-as évek második felétől *Banner Benedek* ásatói tevékenysége érdemel külön említést. 1926-ban pl. a postapalota építése közben elpusztított honfoglalás kori sírokról rögzített adatokat, majd 1930-ban jelentős ásatásba kezdett Fényesen, egy szkíta és kelta temető területén. 1932-ben Telekgerendáson végzett ásatásokat a középkori Gerendás falu helyén. Az 1930-as évek összességében is újabb fellendülést hoztak a csabai régészeti gyűjtemény gyarapítása terén. 1931-ben *Reli Lajos* szarmata sírokat tárt fel a berényi úton, 1932-ben *Haan Albert* végzett ásatást – szintén szarmata kori sírok után kutatva – a Ligeti-szőlőkben, 1933-ban pedig a Hold utcában, egy XII. századi temető területén *Banner Benedek* ásatott. Még 1932-ben nyílt meg a Városi Múzeumban az első csabai állandó régészeti kiállítás is, amelynek megrendezését *Banner Benedek* mellett *Banner János* vállalta magára. 1936-ban *Haan Albert* a csorvási és szarvasi út szögletében előkerült avar kori temető egyik sírjának leleteit vitte a múzeumba. Az 1940-es években *Párducz Mihály* vezetésével tovább folytatódott a fényesi temető feltárása, de *Banner Benedek* is újabb szkíta sírokat tárt fel a Deák Ferenc utcában, szarmata koriakat pedig az Árpád-soron. 1944-ben *Csallány Dezső* leletmentése során honfoglalás kori leletekre bukkantak a Mezőgazdasági Szakiskola kertjében. A háború és a front átvonulása szerencsére a régészeti gyűjteményben nem okozott jelentős károkat.

1945 és 1950 között a múzeum lényegében gazdátlan volt, a régészeti jellegű munkákat azonban többnyire továbbra is az időközben nyugdíjba küldött *Banner Benedek*-re bízta. Az 1950-es évek azután ismét fellendülést hoztak az ásatásokban s így a gyűjtemény fejlődésében is. Megkezdődtek a *Banner János* által vezetett békésvároserdei ásatások, amelyek még ma is a legnagyobb mennyiségű leletanyagot eredményezték egy lelőhelyről a gyűjtemény számára. Gerlán *Csallány Dezső* avar temetőt tárt fel, Kétegyházán *Banner Benedek*, *Banner János* és *Párducz Mihály* régészeti szemlét tartott a bronzkori halmok megismerésére, s a békéscsabai reptér területén korai avar sír került elő aranyleletekkel. 1952-ben kezdődött el a gyűjtemény teljes, országosan egységes szempontok szerint előírt leltározása is. A múzeum alkalmazásában 1955-től dolgozott először régész végzettséggel rendelkező munkatárs, *Kovalovszki Júlia*. A csabai régészeti tevékenység addigi története, az 1950-es években végbement kedvező fellendülés, Békéscsaba városa megyebeli szerepének fejlődése, valamint az első régész szakember csabai alkalmazása előrevetítette annak szükségességét, hogy a múzeum megyei feladatok ellátását is felvállalja. 1958 és 1966 között azonban ismét régész nélkül maradt a múzeum.

In this period the rate of the archaeological acquisitions fell back, in 1912, however, the residence of the Association, the current building of the museum was built up. When the building got into the possession of the city, the Museum of the City took over also the archaeological collection.

From the second half of the twenties the excavating activities of *Benedek Banner* are worth mentioning. In 1926 e.g. he registered data about some graves from the age of the Hungarian conquest, devastated during the construction of the Post Palace. Later on, in 1930, he started a significant excavation in the area of a Scythian and a Celtic graveyards. In 1932, in Telekgerendás, he carried out excavations in the place of the mediaeval Gerendás village. In summary, the 1930s brought also new prosperity in the field of archaeology of Csaba. In 1931 *Lajos Reli* excavated new Sarmatian graves by the Berényi Street, in 1932 *Albert Haan* – seeking also for Sarmatian graves – carried out excavation in the Ligeti- vineyards, and in 1933 in the Hold Street *Benedek Banner* led excavations in the area of a graveyard from the twelve century. Still in 1932 the first permanent archaeological exhibition was opened in the City Museum, which was arranged by *Benedek Banner* and *János Banner*. In 1936 *Albert Haan* transported the finds of one grave of an Avar graveyard found at an angle of the roads going to Szarvas and Csorvás to the museum. In the 1940s the excavation of the graveyard of Fényes kept going on with the leadership of *Mihály Párducz*, but *Benedek Banner* also excavated a new Scythian graves in the Deák Ferenc Street, and Sarmatian ones in the Árpád Street. In 1944, executing rescue excavations *Dezső Csallány* found finds from the age of the Hungarian conquest in the garden of the Agricultural Vocational School. Fortunately the war and the passing front did not cause much damage in the archaeological collection.

Between 1945 and 1950 the museum remained essentially without management, the archaeological work was committed to the care of *Benedek Banner*. The 1950s brought again prosperity in the excavation work and thus in the collection. The excavations of the city-forest of Békés started under the leadership of *János Banner*, which resulted the biggest amount of finds from one location till today. *Dezső Csallány* excavated an Avar graveyard in Gerla, in Kétegyháza *Benedek Banner*, *János Banner* and *Mihály Párducz* carried out an archaeological inspection at the bronze age knolls, and early Avar grave with golden finds was found in the area of the airport of Békéscsaba. In 1952 registration of the collection in compliance with nation-widely uniform

1962-ben a múzeumok megyei kezelésbe kerülésével a megyei múzeumigazgatóság székhelye a békéscsabai múzeum lett. Régész hiányában ebben az időben is a múzeum igazgatója, *Tábori György* látta el – már az 50-es évek elejétől – a régészeti jellegű leletbejelentésekhez kötődő helyszíni szemlék teendőit. 1966-tól, *Juhász Irén* munkába állása óta van folyamatosan régész szakember a megyében. A leletmentések végzésében azonban még hosszú ideig rászorult a megye a külső, elsősorban a Magyar Nemzeti Múzeum és a szegedi múzeum részéről nyújtott segítségekre. Az időközben egyre nagyobb mértékű gyűjteménygyarapodás miatt már ekkor érzékelhetők voltak a helyhiány kedvezőtlen következményei: a mostoha elhelyezési körülmények, a leletanyagok tisztításának, restaurálásának növekvő elmaradása.

A gyűjtemény ugrásszerű gyarapodását eredményezte az MTA Régészeti Intézete együttműködésével 1968-ban meginduló régészeti topográfiai munka is. Ennek három évtizedes folyamatossága eddig több mint négyezer régészeti lelőhelyet dolgozott fel három megjelent kötetben, s a negyedik kötet területének terepbejárása is több mint kétezer újabb lelőhely anyagával gazdagította a múzeum régészeti gyűjteményét. Ez az anyag napjainkra megvetette az alapjait egy megyei régészeti topográfiai gyűjteménynek.

Az 1970-es években a régészek száma előbb kettőre (*Juhász Irén, Maráz Borbála*), majd háromra emelkedett (*Szabó J. József, Goldman György, G. Szénászkó Júlia*), s 1978-ban a múzeum is új épületrésszel bővült. A raktározás feltételei azonban csak néhány évre voltak biztosítottak; a múzeumba zúduló hatalmas mennyiségű leletanyag restaurálása, leltározása, feldolgozása terén már az 1980-as évek közepén ismét óriási volt a lemaradás, s emellett a helyhiány is újra problémát jelentett. A feltárt lelőhelyek száma folyamatosan emelkedett, s ezzel együtt a leletanyag mennyisége is. 1985-ben átmeneti, külső raktárbázist kapott a várostól a múzeum a topográfiai gyűjtemény számára. Ez újabb lélegzetvételi időhöz juttatott bennünket.

Az 1980-as években és az 1990-es évek első felében a csabai múzeumban négy régész dolgozott (*Nikolin Edit, Medgyesi Pál, Szatmári Imre, G. Szénászkó Júlia*), az utóbbi években azonban ez a szám háromra csökkent (*Gyucha Attila, Medgyesi Pál, Szatmári Imre*). A régészek szűkebb szakterületének megfelelően a nyolcvanas évek közepétől mindig biztosított volt az őskor, a népvándorlás kor és a középkor régészetének személyi feltétele, s ez a megyei feladatellátás mellett a gyűjtemény korszak szerinti arányaira is kedvező hatással volt. Nagyjából egyforma intenzitással folyt ebben az időszakban mindhárom fő korszak kutatása, s ennek megfelelően az egyes korszakok leleteinek száma is arányosan emelkedett.

principles was started. The first employee with university degree in archaeology, *Júlia Kovalszky*, worked for the museum from 1955. The former archaeological activities in Csaba, the advantageous prosperity in the 1950s, the county-role of Békéscsaba, and the employment of the first archaeological expert in Csaba were anticipated that the museum should undertake the duties of a county museum. Between 1958 and 1966, however, the museum remained again without archaeologist.

In 1962 when the county took over the administration of the museums, the museum of Békéscsaba was assigned as the residence of the museum-directorship of the county. At that time, in lack of archaeologist, the director of the museum, *György Tábori*, fulfilled the duties of inspecting the locations in connection with reports of archaeological finds. The county has employed an archaeological expert permanently since 1966, when *Irén Juhász* occupied her post at the museum.

For rescue excavations, however, the county came upon the external assistance given by primarily the Hungarian National Museum and the museum of Szeged still for a long time. As the collection increased intensively, the disadvantageous consequences of lack in space could be felt even at that time: inimical placing circumstances, increasing lag in cleaning and restoring finds.

In the 1970s the number of the archaeologists increased first to two (*Irén Juhász, Borbála Maráz*), afterwards to three (*József Szabó J., György Goldman, Júlia G. Szénászkó*), and in 1978 the museum was extended with a new building section. Conditions for storing were solved, however, only for several years: the lag in the field of restoring, registering, arranging the big amount of finds was enormous again in the middle of the 1980s, and the lack in space meant also a problem. The number of the explored localities and the amount of the finds permanently increased. In 1985 the museum received a temporal, external depository from the city for the topographical collection. That gave us a little time.

In the 1980s and in the first half of the 1990s four archaeologists worked for the museum of Csaba (*Edit Nikolin, Pál Medgyesi, Imre Szatmári, Júlia G. Szénászkó*), in the last years, however, this number reduced to three (*Attila Gyucha, Pál Medgyesi, Imre Szatmári*).

Owing the various specialities of each archaeologist, since the middle of the eighties the personal conditions have always been ensured for the archaeology of the different historical periods: for the prehistoric age as well as for the migration period and for the mediaeval age, which was advantageous for the proportion of the collection. Research of all the three main periods went on with the same intensity at that time, and the number of finds increased from each period.

Az utóbbi években a különböző nagyberuházásokhoz kapcsolódó megelőző feltárások kapták a legnagyobb szerepet munkáinkban. Az ezeken előkerülő leletanyag mennyisége a korábbi évtizedek alatt összegyűlt leletanyag mennyiségével vetekszik. Napjaink gondjai közé tartozik továbbra is a restaurálás kapacitásának csekély volta, a múzeum főépületében lévő raktártér szűksége, a gyűjtemény tudományos feldolgozásának kicsiny lehetősége. Nincs hely továbbá a múzeum épületében állandó régészeti kiállítás számára, de még a régészek munkaszobái is részben a főépületen kívülre, a külső raktárakba szorultak. A Békéscsabai Múzeum-Egyesület megalakulása centenáriuma évében ismét új raktárbázissal bővült a múzeum, de a régészeti gyűjtemény elhelyezésének gondjait ez sem oldotta meg teljes mértékben.¹

In the last years preventive excavations relating to various big investments have played central role in our work. The amount of finds coming from these localities matches the amount of materials collected in the former decades. Paucity in restoration capacity, exiguity in the depository of the main building, the small possibility in the field of scientific ordination mean further on the problems of the current age. Besides there is no place for a permanent archaeological exhibition in the building of the museum, even the work chambers of the archaeologists had to be placed outdoors of the main building, in external depositories. In the centennial year of the establishment of the Museum-Association of Békéscsaba the museum was extended again with a new depository basis, but it has not solved totally the difficulties of placing the archaeological collection.¹

A békéscsabai múzeum régészeti gyűjteményének gyarapodása az elmúlt száz év folyamán (a beletárolt leletek alapján)

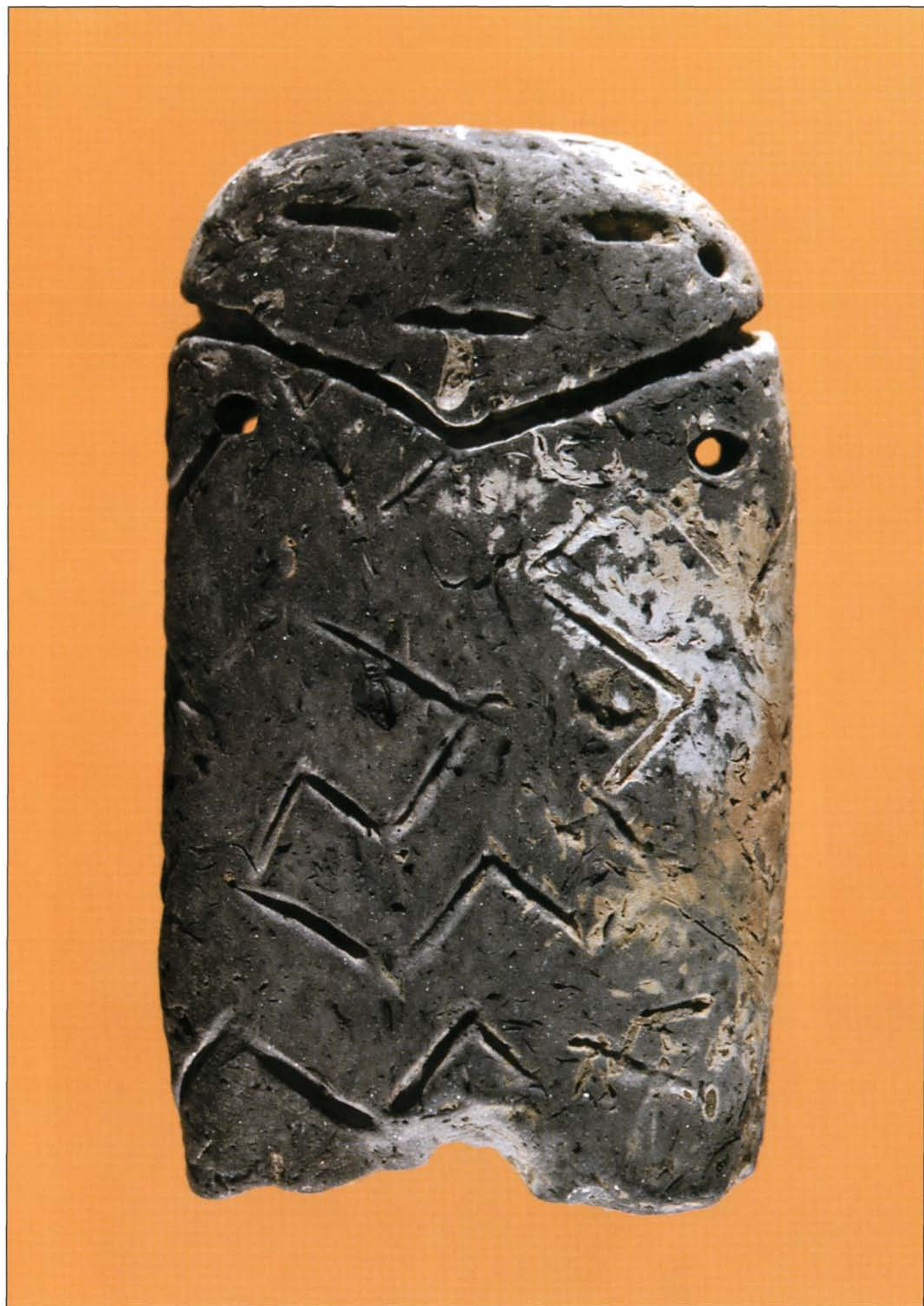
év	darabszám
1900	49
1912	1573
1930	1618
1945	1600
1951	2000
1954	8000
1960	12780
1965	13513
1970	20569
1975	52555
1978	62763
1980	91229
1985	152247
1990	165375
1995	170007
1998	176051

Enrichment of the archaeological collection of Békéscsaba in the past one-hundred years (on the basis of the registered finds)

year	number of items
1900	49
1912	1573
1930	1618
1945	1600
1951	2000
1954	8000
1960	12780
1965	13513
1970	20569
1975	52555
1978	62763
1980	91229
1985	152247
1990	165375
1995	170007
1998	176051

¹ A régészeti gyűjtemény történetéhez vö. Rell i. m.; Banner János: Régészeti kutatások Békés megyében. Gyulai Dolgozatok 2. Szerk.: Implom József. Gyula, 1940; Németh Péter: Békéscsaba földjének múltja az őskortól a magyar középkorig. In: Tanulmányok Békéscsaba múltjából. Szerk.: Kristó Gyula – Székely Lajos. Békéscsaba, 1970. 7–18; G. Vass i. m. 1979; Jankovich B. Dénes: Bevezetés. A békéscsabai régészeti kutatások áttekintése. In: Békéscsaba története. Első kötet. A kezdetektől 1848-ig. Szerk.: Jankovich B. Dénes, Erdmann Gyula. Békéscsaba, 1991. 49–62.

¹To the history of the archaeological collection cf. Rell, op.cit., János Banner, Archaeological researches in Békés county. Proceedings of Gyula 2. Edited by József Implom. Gyula, 1940; Péter Németh: The past of the land of Békéscsaba from the prehistoric age to the Hungarian medieval age, In: Studies of the past of Békéscsaba, edited by Gyula Kristó – Lajos Székely. Békéscsaba, 1970. 7–18; G. Vass op.cit. 1979; Dénes Jankovich B.: Introduction. Overview of the archaeological researches of Békéscsaba. In: The history of Békéscsaba. First volume. From the beginning till 1848. Edited by Dénes Jankovich B., Gyula Erdmann, Békéscsaba 1991. 49–62.

21. Idol (újkőkor)
Idol (neolithic age)

22. Kis edény (középső bronzkor)
Small pot (middle bronze age)

23. Síp (középső bronzkor)
Pipe (middle bronze age)

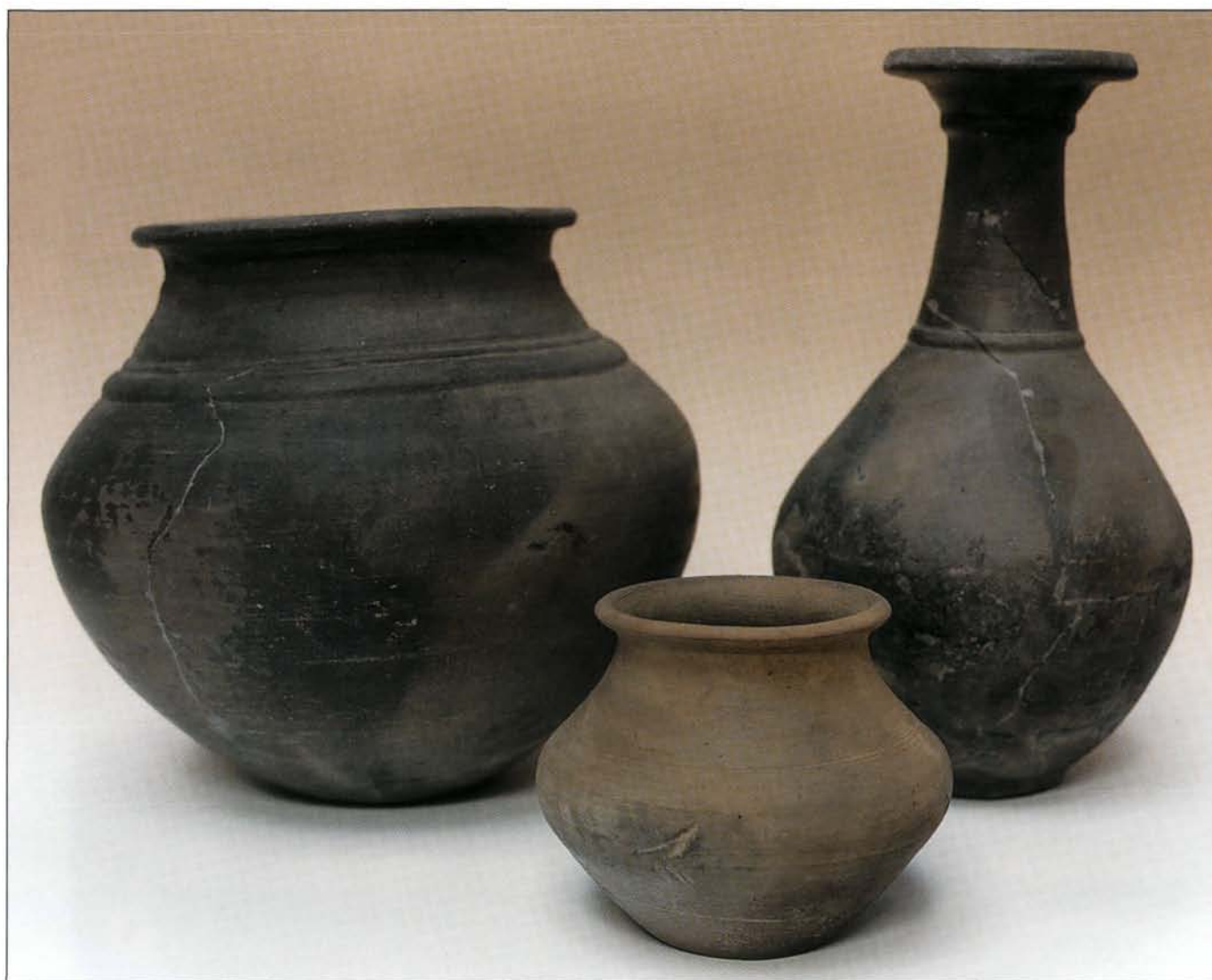
24. Balta (középső bronzkor)
Axe (middle bronze age)

25. Lószerszámok (korai vaskor)
Gears (early iron age)

26. Lándzsa (középső vaskor – szkíta kor)
Pike (middle iron age – Scythian age)

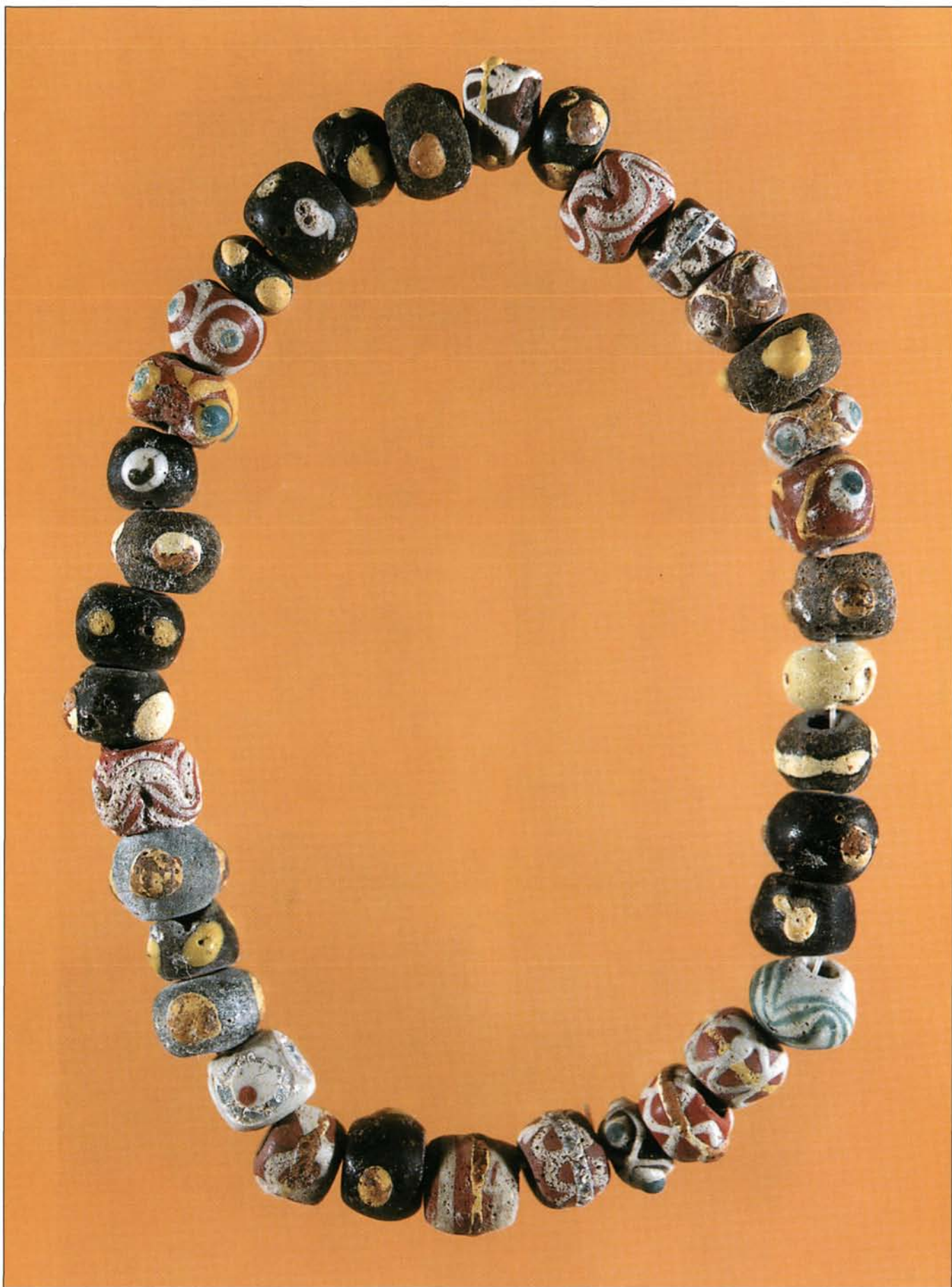
27. Edények (késő vaskor – kelta kor)
Pots (late iron age – Celtic age)

28. Tál (szarmata kor)
Bowl (Sarmatian age)

29. Ezüstberakásos bronzcsat (gepida kor)
Silver-inlaid ouch (Gepid age)

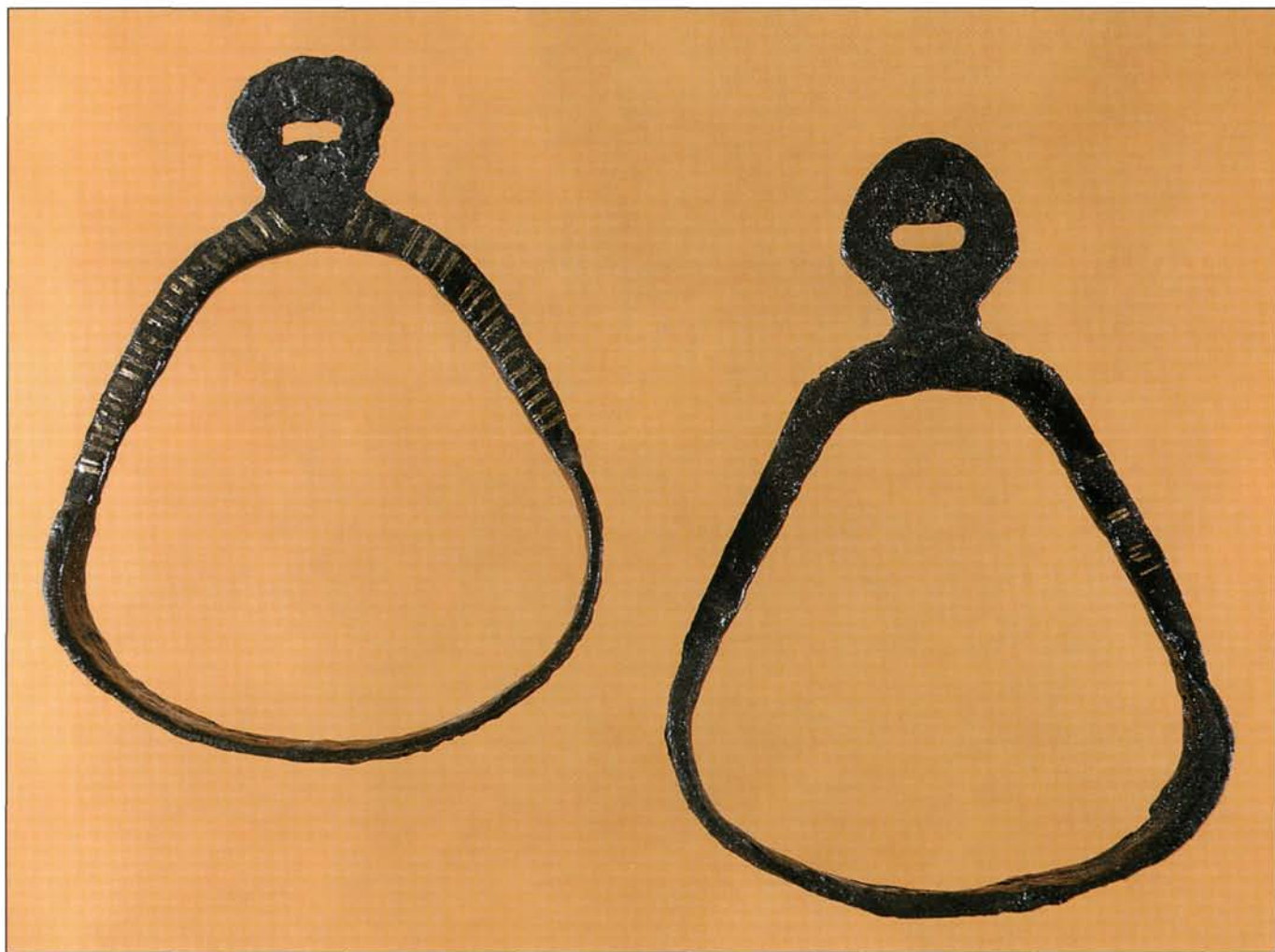
30. Gyöngysor (kora avar kor)
Collar of pearls (early Avar age)

31. Nagyszíjvég (késő avar kor)
Big strap-ending (late Avar age)

32. Övveret (késő avar kor)
Belt mount (late Avar age)

33. Kengyelpár (honfoglalás kor)
Pair of stirrup (age of the Hungarian conquest)

34. Ereկlyetartó mellkereszt (Árpád-kor, X – XI. század)
Reliquary pectoral cross (age of the Árpáds, 10th – 11th century)

35. Korpuszok (Árpád-kor, XII – XIII. század)
Corpora (age of the Árpáds, 12th–13th century)

36. Rézpénzek (Árpád – kor, XII. század)
Copper money coins (age of the Árpáds, 12th century)

37. Kályhacsempe (késő középkor, XVI. század)
Stove-tile (late Middle Ages, 16th century)

38. Kályhacsempe (késő középkor, XVI. század)
Stove-tile (late Middle Ages, 16th century)

39. Ruhakapocspár (késő középkor, XIV – XVI. század)
Pair of cloth-hooks (late Middle Ages, 14th – 16th century)

40. Aranypénzek (késő középkor, XIV – XVI. század)
Golden money coins (late Middle Ages, 14th – 15th century)

NÉPRAJZ A múzeum 1977-ben megalakult néprajzi osztálya a Magyarországon élő szlovákok és románok országos gyűjtőkörű bázismúzeuma. A néprajzi gyűjtemény 10433 egyedi tárgyat számlál. Anyagának meghatározó, mintegy kétharmadnyi része a szlovákok hagyományos kultúráját reprezentálja. A bázismúzeumi feladatkörrel a román tárgyi emléktárgy gyűjtése is hangsúlyossá vált; a hetvenes évek elején megkezdett gyűjtés eredményeképpen 2332 román egyedi tárgyat őrzünk. Ugyanez időtől – ha mérsékeltebben is – fellendült a magyar és a szerb anyag gyűjtése: együttesen mintegy 1300 tárgy képviseli e népcsoportokat. A német tárgyak száma félezer körülire tehető.

Kiemelkedő értéket képviselnek a tótkomlói és békéscsabai evangélikus szlovákok, a zsadányi református magyarok, a kétégyházi görögkeleti románok szobabelsői, valamint a szerbek és románok vászonra és üvegre festett, XVIII–XIX. századi ikonjai. Számottevő a népi kerámia gyűjteménybeli képviselője: Erdély, az Alföld két nagy fazekasgócája (Hódmezővásárhely és Mezőtúr) fazekastermékei, továbbá a vásárhelyiek nyomdokain járó Tótkomlós készítményei emelendők ki e gyűjteményrészéből.

A viseleti anyagból a hímzett subák és ködmönök megfelelően képviselik a nagy hagyományú bőrruházat letűnt divatját, jó keresztmetszetét adva a békéscsabai, mezőberényi, szarvasi szlovákok, a békési magyarok és a kétégyházi románok ízlését tükröző hajdani népviseletnek.

A népi kultúrát megjelenítő tárgyak gyűjtésének fontosságára a népelet gazdag tárgyi világát felvonultató budapesti millenniumi néprajzi kiállítás irányította a hazai múzeumok figyelmét. Békésben viszont ennél jóval korábban, már az 1870-es években programmá vált a táj néprajzi emlékeinek múzeumba mentése.² Ezzel a célkitűzéssel a múzeumügy Békés megyei képviselői akaratlanul bár, de megelőzték a Néprajzi Múzeumot is, ahol az 1880-as években kezdődött a magyar néprajzi emlékek gyűjtése. Első honi tárgyak érdekes módon Munkácsy Mihály Békéscsabán készült festett ládája volt, amelynek ikerdarabja a Szlovák Tájház tisztaszobájában látható.³

E gyűjtési irányvonal kitűzése tette azután lehetővé, hogy a század utolsó évében életre hívott Békéscsabai Múzeum-Egyesület már indulásakor alapvető feladatának tekintse – a régészeti emlékek gyűjtése mellett – a város és a megye népeletének tárgyi dokumentálását.⁴

ETHNOGRAPHY The ethnographical department of the museum, formed in 1977, serves as basis-museum for Slovaks and Roumanians living in Hungary with country-wide collecting authority. The ethnographical collection numbers 10433 individual objects. About two third parts of its materials represent the traditional cultures of the Slovaks. Collecting Roumanian relics, however, also belongs to the duties of a basis-museum: as the result of a collection started at the beginning of the seventies we keep 2332 individual Roumanian objects. Since then the collection of the Hungarian and the Serbian materials has also been started – in a modest way: all together about 1300 objects represent these ethnic groups. The number of the German objects is about half thousand.

The room-interiors of the Lutheran Slovaks from Tótkomlós and Békéscsaba, of the Reformed Hungarians from Zsadány and of the Greek Catholic Roumanians from Kétégyháza represent prominent values and we can say the same about the icons of the Serbs and Roumanians, painted on glass or on canvas in the 18th–19th century. The representation of folk ceramics is significant in the collection: the pottery-products of Transylvania and of the two important potter-centre of the Great Plain (Hódmezővásárhely and Mezőtúr), as well as the products of Tótkomlós (imitating the products of Hódmezővásárhely) can be mentioned.

From the wear-material the embroidered great-coats and frocks represent characteristically the onetime fashion of leather-wear, giving good cross-section of the long-ago national dress reflecting the taste of the Slovaks of Békéscsaba, Mezőberény, Szarvas, of the Hungarians of Békés and of the Roumanians of Kétégyháza.

The impressive ethnographical exhibition in Budapest in the year of the millennium (1896) directed the attention of the Hungarian museums to the importance of collecting the objects of the folk culture. In Békés county, however, much earlier, in the 1870s, a programme started for rescuing the ethnographical relics into museums.² With this objective the representatives of the museum-affair of Békés County – although unawares – preceded the Ethnographical Museum where collecting the Hungarian ethnographical relics was started only in the 1880s. Interesting that their first native objects was the painted chest of Mihály Munkácsy, made in Békéscsaba, of which twin-piece can be seen in the ben of the Slovak House.

Having selected this direction for the collecting work, even at the start of its operation, the Museum-Association of Békéscsaba endeavoured to document the objects of the folk life of the county in addition to collecting archaeological relics.⁴

² Zsilinszky Mihály és Reök István 1874-es, a helyi sajtóban lezajlott múzeumi vitáját *G. Vass István* ismerteti a múzeum első nyolcvan esztendejének történetét feldolgozó alapvető fontosságú könyvében. (*G. Vass i. m.* 1979. 9–10.)

³ Csilléri Klára: Munkácsy festett ládája. Budapest, 1956.

⁴ A Békéscsabai Múzeum-Egyesület alapszabálya, 1899. (Leltári száma: Hd. 62.684.46.) Vö.: A Békéscsabai Múzeum-Egyesület I-ső Évkönyve (1899–1901). Szerk.: Maros György. Békéscsaba, 1901. 7–13.

² Debate of Mihály Zsilinszky and István Reök on the museum in 1874, published in the local press is treated by István G. Vass in his book studying the history of the first eighty years of the museum. (*G. Vass op. cit.* 1979 9–10.)

³ Klára Csilléri: Painted chest of Munkácsy. Budapest, 1956.

⁴ Constitution of the Museum-Association of Békéscsaba, 1899. (Reg. No.: Hd. 62.684.46.) Cf.: The first almanach of the Museum-Association of Békéscsaba (1890–1901). Editor: György Maros. Békéscsaba, 1901. 7–13

A békéscsabai múzeum gyűjteményének megalapozása az 1900-as évek elejére tekint vissza; a első fontosabb néprajzi gyarapodásra 1903-ban került sor. A csabai házi szövőipar termékeinek 30 darabból álló válogatása *Bartóky Lászlóné* és *Maros György* nevéhez fűződik. E tárgyak szépsége és értéke a Nemzeti Múzeum akkori munkatársait is csabai szöttesek megvásárlására késztették.

Ugyanez évben a magát régésznek valló *Krammer Nándor* polgári iskolai tanár jóvoltából – aki ekkor (1902–1908) a múzeumigazgatói tisztelet látta el – Köröstarcsáról a körösi halászat mintegy negyven egyedi tárgyból álló eszközgyűjteménye került a múzeumba. A tárgye gyűjtés kivételes érzékű gyűjtőjének az ősi vízi foglalkozás tudatos erőfeszítéssel megszerzett eszközei a második világháború éveiben sajnálatosan elpusztultak.⁵ E helyütt is meg kell emlékeznünk *Krammer Nándor* azon jeles tetteréről, hogy működése első évében jegyzékbe foglalta a muzeális gyűjtemények több mint ezerkettőszáz tárgyat számláló anyagát.

Rell Lajos főgimnáziumi tanár az 1908–1932 években látta el a múzeumigazgatói tisztelet, s kiváló szakmai felkészültségű néprajzsként a húszas évekig – főként Békéscsabára és környékére irányuló figyelemmel – korszerű szemléletű, eredményes gyűjtést valósított meg. Különösen eredményes éve volt az 1908-as esztendő, amikor munkatársával *Dobozról* 180 tárggyal gazdagította a gyűjteményt. Nem csak az ún. szép tárgyakra korlátozódó figyelemmel gyűjtött: megmentésre érdemesnek tartotta a kismesterségek anyagát is. Emiatt, mivel „a város közvéleménye nem sokra taksálta azt a ‘kopottas limlomot’, amit néprajzi gyűjteménynek neveztek” – igaz, többnyire nevének említése nélkül – többször érte támadás.⁶

Békéscsaba népe c. tanulmányában a hagyományos paraszti élet szintézisre törekvő, forrásértékű, saját korában párhátat ritkító leírását alkotta meg.⁷

Munkájára bizvást támaszkodhattak a kilencvenes évek elején napvilágot látott békéscsabai városmonográfia kötetének néprajzi szerzői. *Rell Lajosnak* és a néprajzi tárát követő őreinek köszönhetően a néprajz a két világháború közötti időben a békéscsabai múzeum vezető szakágává fejlődött.

Banner Benedek néprajzból doktorált polgári leányiskolai tanár gyűjtéseiről – feljegyzések hiányában – ez idő szerint mit sem tudunk.⁸

Linder László evangélikus lelkész – miután békéscsabai szolgálatának idején megismerkedett a település gazdag tárgyi kultúrájával – privát gyűjteményt létrehozó, elkötelezett néprajzi gyűjtővé vált.

The collection of the museum of Békéscsaba was founded at the beginning of the 1900s; the first more important acquisition in the ethnographical collection was in 1903. *Mrs. László Bartóky* and *György Maros* selected 30 pieces from the products of the domestic textile-industry of Csaba. The beauty and the value of these objects moved the then experts of the National Museum to purchase the folk-weaves.

In this same year, thanks to *Nándor Krammer*, teacher in civil school, who was the director of the museum at that time (1902–1908), and who professed himself an archaeologist, an instrument-collection of the fishery of the Körös, consisting of about forty items, was brought into the museum from Köröstarcsa. The instruments of the ancient water-trade, acquired by the exceptionally sensitive collector with conscious effort, were destroyed unfortunately in the years of the second world war.⁵ We have to mention also the outstanding act of *Nándor Krammer* that in the first year of his operation he registered all the one thousand and two hundred items of the museum collection.

Lajos Rell, teacher of general grammar school, fulfilled the duties of the museum directorship between 1908–1932, and till the 1920s as an ethnographer with high professional qualification, he carried out successful collections with modern approach, concentrating mainly on Békéscsaba and its region. The year of 1908 was extremely successful when he, together with his colleague, enriched the collection with 180 objects from Doboz. His attention did not limit only to the so called nice objects: he considered it worth saving the materials of small trades. For this reason as “the public of the city did not evaluate too high that ‘dingy bauble’, that was called as ethnographical collection”, he was exposed to attack more times – although mostly without mentioning his name.⁶

He gave a description of the traditional peasant-life in his synthetic study matchless in his own age, having source-value, entitled “The people of Békéscsaba”.⁷

The ethnographic authors of the city monograph of Békéscsaba, published at the beginning of the 1990s, could rely on his work with confidence. Thanks to *Lajos Rell* and the succeeding conservators of the ethnographical collection, ethnography developed to a leading sector in the museum of Békéscsaba between the period of the two world wars.

At the present time, for lack of notations, we don't know anything about the collecting work of *Benedek Banner*, teacher of the civil female school, who took his doctor's degree in ethnography.⁸

Having get acquainted with the rich material culture of Békéscsaba, *László Linder*, evangelical preacher, became a devoted ethnographical collector, forming a private collection.

⁵ *G. Vass* i. m. 1979. 28.

⁶ *G. Vass* i. m. 1979. 25.

⁷ *Rell Lajos*: Békéscsaba népe. In.: Békéscsaba. Szerk.: Korniss Géza, Békéscsaba, 1930. 130–193.

⁸ E korszak gyűjtői természetét – leltárkönyvek és a gyűjtők feljegyzéseinek hiányában – *Tábori György* 1952-től leltározta újra. Ez adja a magyarázatát annak, hogy a múzeumnak az 52. számcsoporttal kezdődik első leltárkönyve.

⁵ *G. Vass* op.cit. 1979. 28.

⁶ *G. Vass* op.cit. 1979. 25.

⁷ *Lajos Rell*: The people of Békéscsaba. In: Békéscsaba. Edited by Géza Korniss, Békéscsaba, 1930. 130–193.

⁸ The collecting production of this period was re-registered by *György Tábori* from 1952 - for the lack of inventory books and notes of collectors. This is the reason for the fact that the first inventory book of the museum starts with number 52.

A múzeumi székhelyen kívül leggyakoribb gyűjtőpontjai a Békéscsaba környéki települések és a homogén szlovák népességű Tótkomlós voltak. Múzeumi szolgálatát megelőzően két, komoly visszhangot kiváltó, felfedezésszámba menő néprajzi tárlatot is rendezett, amelyekkel a népi kultúra valódi értékeire irányította a közfigyelmet. Csak sajnálnunk lehet, hogy a harmincas évek közepén nem valósulhatott meg a békéscsabai skanzen ház felállítására vonatkozó terve.⁹

Múzeumőri tevékenysége (1934–1938) igazi pezsgést hozott a gyűjteményfejlesztő munkába. Magángyűjteményét megtartva, minden energiáját a múzeumi kollekció gazdagítására fordította. Módszeresen feljegyzéseket készített az általa a múzeumba mentett tárgyakról, azok legfontosabb, azonosításukat is lehetővé tevő adataival.

Évente átlagosan mintegy félszáz értékes tárgyat gyűjtött, előnyben részesítve a szép darabokat: a faragott-festett bútorok, a népi kerámia és a pásztormunkák vonták leginkább magukra gyűjtői figyelmét.¹⁰ Gazdag gyűjteményének jelentős részét a Néprajzi Múzeumnak adta át, de a hatvanas években a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteménye is több mint hatvan egyedi tárggyal gyarapodott.¹¹

A Linder L. működését követő évtizedre vonatkozó feljegyzések hiányában már korántsem világosak a néprajzi gyűjtemény sorsában beállott változások.

Az 1950. évi közigazgatási, Békéscsabát megyei székhellyé tévő változások következtében a város múzeumának szerepe jelentősen megnövekedett, megyei feladatokat ellátó intézménnyé vált.

A jeles néprajzkutató, *Lükő Gábor* rövid itteni ügyvezetői tevékenységét követően, 1951 novemberében *Tábori Györgyöt*, a hazai s ezen belül az alföldi szlovák népélet elkötelezett kutatóját, a tótkomlói falumúzeum megszervezőjét nevezték ki igazgatónak (1951–1968). Látni való, hogy a megelőző évtizedekben az érdeklődés – mondhatni: spontán módon kialakult – irányultsága a szlovák nemzetiségi anyag gyarapodásának kedvezett. Az új néprajzos igazgatóra ezért komoly terhet rótt a háborúban elpusztult nyilvántartás pótlása, a gyűjtemény újraleltározása.¹² Ez a magyarázata annak, hogy az első leltárkönyvi bejegyzések 1952-ben keletkeztek, amikor meglehetősen sok tudományos információ hiányzott. Tábori György egy 1951-ben kiadott központi útmutatást követve kezdte meg a gyűjtemény – modern értelemben vett – fejlesztését. Gyűjtési területe számos, addig nem kutatott települést is magában foglalt, de a megye szlováksága iránti elkötelezettsége továbbra is meghatározó eleme maradt gyűjtői, kutatói munkájának.

In addition to Békéscsaba, his most frequent collection-places were the settlements around Békés and Tótkomlós with homogeneous Slovakian population. Preceding his museum service, he arranged two ethnographical exhibitions with revealing success and serious public response, through which he directed the public attention to the real value of the folk culture. We can regret that at the end of the 1930s he could not realise his plan for setting up an ethnographical house in Békéscsaba.

His activities as museum conservator (1934–1938) brought a real prosperity in the collecting work. Keeping his private collection, he devoted all his energy to the enrichment of the museum collection. He systematically registered all the most important data of the objects brought to the museum by him, which made their identification easy.

Annually he collected half hundred valuable objects on the average, giving advantage to the nice pieces: especially to the carved-painted pieces of furniture, folk ceramics, pastor works. He passed the significant part of his rich collection to the Ethnographical Museum, but in the 1930s the collection of the Munkácsy Mihály Museum was enriched with more than sixty unique objects.¹⁰

As we don't have any notes about the decade following the operation of L. Linder, we have no information about the change occurred in the situation of the ethnographical collection.

Owing to the administrative changes that made Békéscsaba the county-seat, the importance of the museum increased significantly, and it became an institution fulfilling county duties.

Following a short local activity of *Gábor Lükő*, the famous ethnographer, in November of 1951 *György Tábori*, the devoted researcher of the Slovakian folk-life of Hungary, especially of the Great Plain, organiser of the village museum of Tótkomlós was nominated to the directorship (1951–1968). We can say that the spontaneously formed direction of the interest in the preceding decades was beneficial to the enrichment of the material of the Slovak national minority. Thus it meant a serious duty for the new director to replace the registration lost in the war and to re-register the collection.¹¹ That's why the first notes in the registration were written in 1952, when quite large amount of scientific information was lacking. György Tábori, following a central guide published in 1951, started the modern development of the collection. The area of his collecting work included numerous, theretofore not explored settlements, but his devotion to the Slovaks of the county remained a characteristic element of his collecting, researching work.

The rather one-sided Slovakian orientation that can be recognised from the start led to undesirable disproportion of the collection during the first seventy years: the ethnical variety of the county was hardly reflected by the accumulated objects of the folk culture.

⁹ G. Vass i. m. 1979. 71.

¹⁰ G. Vass I. "a modern néprajzi gyűjtés meghonosítójának" nevezi, az általa személyesen is megismert Linder Lászlót. (G. Vass i. m. 1979. 47–48, 62.)

¹¹ Csilléri K. szíves szóbeli közlése illetve a múzeum néprajzi leltárkönyveinek tanúsága

¹² Vö. a 7. számú jegyzettel!

⁹ G. Vass op.cit. 1979. 71.

¹⁰ I. G. Vass calls László Linder whom he knew personally the "introducer of the modern ethnographical collecting methods" (G. Vass op.cit. 1979. 47–48, 62.)

¹¹ According to the oral impartment of K. Csilléri and according to the ethnographical registration book of the museum.

¹² Cf. note 7.

A kezdetektől tetten érhető, meglehetősen egyoldalú szlovák orientáció az első hetven év alatt nemkívánatos gyűjteményi arányokhoz vezetett: a népi kultúra felhalmozott tárgyi emlékei igen kevésbé tükrözték a megye etnikai sokszínűségét.

A hetvenes években, 1973–1978 között, a gyűjtemény magyar anyagának gazdagítására *Beck Zoltán* tett jelentős erőfeszítéseket. 1975-től több sikeres recepciós tábort szervezett az egykor Dél-Biharhoz tartozott magyar népességű települések szellemi hagyományainak és tárgyi emlékéanyagának az összegyűjtésére. Számottevő magyar anyag megszerzése fűződik *Gulyás Éva* 1971–1972. évi és *L. Sinkó Rozália* 1982–1983 között végzett gyűjtéseéhez is.

Lami Eszter és *Ando György* nevéhez a megyei szlovákság kutatásához tartozó 1977. évi és 1989-től folyamatos tárgyi gyűjtés kapcsolódik.

Grin Igor 1971 óta végzett, a románok és a szerbek tárgyi emlékéanyagára irányuló gyűjtésével és *Csobai Lászlóné* román gyűjtése által a néprajzi gyűjtemény híveiben tükrözi a megye etnikai arányait.

A gyűjteményfejlesztési munkában a hetvenes évek elejétől tapasztalható súlyponteltolódás eredményeképpen valamennyi nemzetiség gyűjteménybeli képviselője megvalósult, s az évtized végére megszületett az első, Békés megye összes etnikai csoportját bemutató állandó történeti-néprajzi kiállítás.¹³

In the seventies, between 1973–1978, *Zoltán Beck* made significant efforts to enrich the Hungarian materials of the collection. From 1975 he organised more successful reception-camp for collecting the spiritual traditions and material relics of the Hungarian population of the settlements which had belonged to the South-Bihar heretofore. In 1971–1972 *Eva Gulyás*, in 1982–1983 *Rozália L. Sinkó* could also acquire considerable amount of Hungarian material during their collection.

In research of the Slovak population of the county *Eszter Lami* and *György Ando* carried out collections in 1977 and they have done this work permanently from since 1989.

Thanks to the collection of *Igor Grin*, which has been carried out since 1971, dealing with the material relics of the Roumanians and Serbs, and thanks to the material collection of *Mrs. László Csobai*, relating to the Roumanian history (8944 registered items), the ethnographical-historical collection reflects more properly the ethnical proportion of the county.

Owing to the change in the focus of the collecting work, all national minorities have representation in the collection, and at the end of the decade the first permanent historical-ethnographical exhibition showing all the ethnic groups of Békés County was opened.¹³

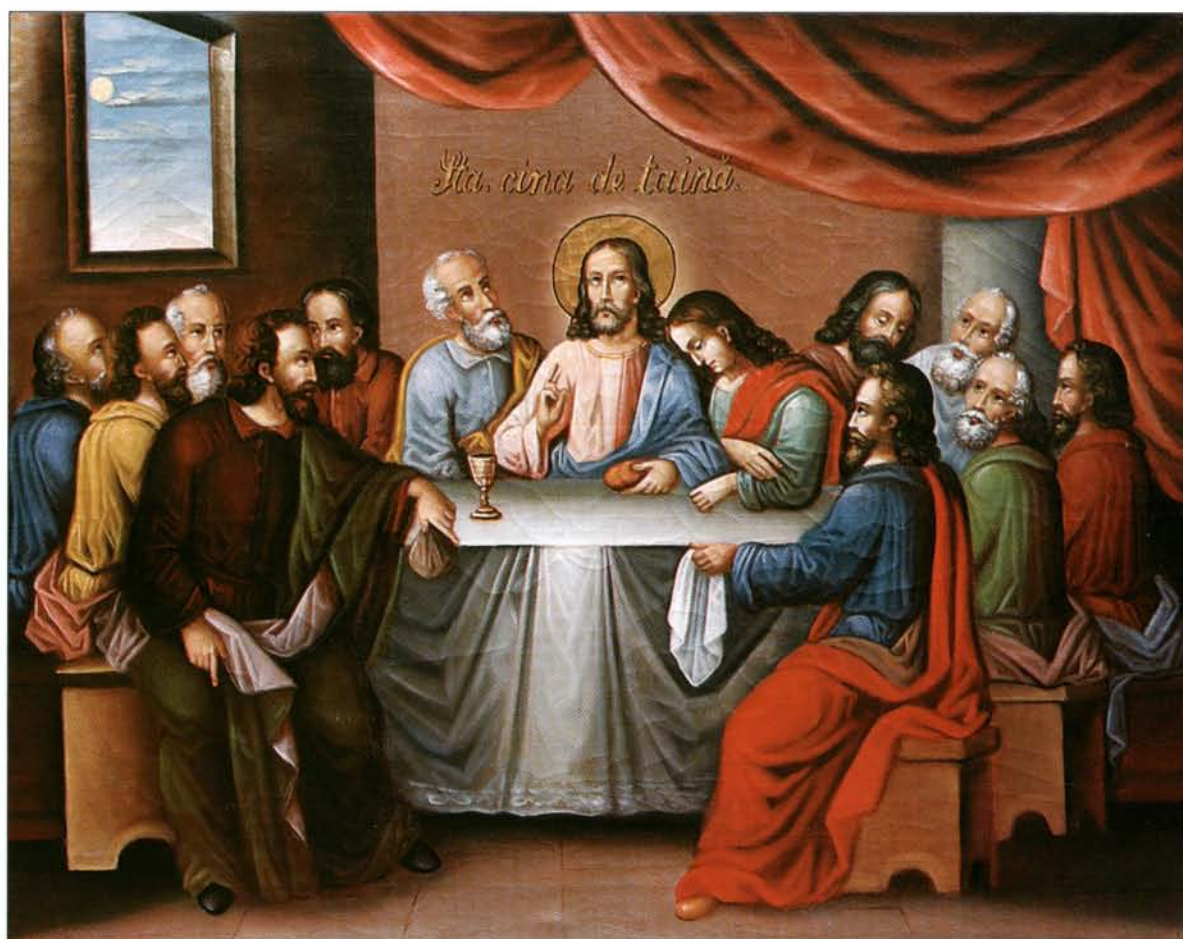
¹³ Ethnographic groups in Békés county in the 18th-19th century. Edited by Igor Grin. Békéscsaba, without year.

41. Ikon – „Szűzanya kiseddel” (XVIII – XIX. század)
Icon – „The Virgin with the Child” (18th – 19th century)

42. Ikon – „Szent Demeter” (1912)
Icon – „Saint Demetrius” (1912)

43. Ikon – „Az utolsó vacsora” (1853)
Icon – „The last supper” (1853)

44. Rézveretes Tranosciusok (1871, 1808)
Pieces of Copper Tranoscius (1871, 1808)

45. Tetrapod-terítő (XIX. század második fele)
Tetrapod – cover (the second half of the 19th century)

46. Ezüst nyakék Elekről (XIX. század második fele)
Silver necklace from Elek (the second half of the 19th century)

47. Szlovák díszabrosz (XIX. század második fele)
Slovakian ornamental table – cloth (the second half of the 19th century)

48. Békéscsabai ködmön (XIX. század második fele)
Frock from Békéscsaba (the second half of the 19th century)

49. Bokályok (XIX. század közepe)
Glazed bottles (middle of the 19th century)

50. Ember alakú butéliák (XX. század eleje)
Body shaped bottles (beginning of the 20th century)

51. Gyertyamártó edény (1819)
Candle-dipping pot (1819)

52. Tükrös (1889)
Mirror (1889)

53. Bírói szék (1780)
Chair of judge (1780)

54. Ácsolt láda (1844)
Trimmed chest (1844)

55. Mennyezetes ágy eleje (1846)
Front of a ceiling bed (1846)

56. Rengőpad részlete (1799)
Rocking bench (1799)

57. Faragott, festett ökörjárom (XX. század eleje)
Carved, painted yoke (beginning of the 20th century)

58. Ostyasütővas (XIX. század eleje)
Altar – bread iron (beginning of the 19th century)

59. Szalmapapucs (1920 – as évek)
Straw – rope shoes (the 1920s)

60. Farsangi bolondkerék (XX. század)
Clown rattle of carnival (20th century)

HELYTÖRTÉNET 1950 előtt a történeti jellegű tárgyakat két, ma már nem létező gyűjteményben helyezték el: a neves személyiségek emlékeit az ereklye-, a többi – a régészeti anyagokkal együtt – a régiségtárban. E gyakorlat miatt 1950 előtt nem beszélhetünk egységes szemléletről a történeti tárgyak gyűjtésére vonatkozóan. Ennek ellenére már a század elején is kerültek értékes darabok a múzeum tulajdonába. Ezek közül helytörténeti jelentőségüknél fogva kiemelkednek az Ipartestület által 1900-ban átadott céhíratok és pecsétnyomók. Elkezdtek a relikviák gyűjtését is: 1900-ban Erkel Ferenc fiának, Erkel Sándornak az özvegye, 1902-ben pedig Damjanich Jánosné ajándékozta a Múzeum-Egyesületnek férje néhány ereklyéjét (Erkel Sándor koszorúszalagja, kitüntetései, oklevelei, néhány használati tárgya, Damjanich János arcképe, aláírása pecsétjével, asztalkája).

A Közművelődés Háza felépítése után a gyűjtemények jó részét a kiállítási termekben, vitrinekben helyezték el. A történeti jellegű tárgyak a II. és III. számú teremben kaptak helyet. Az előbbiben az evangélikus egyház letétjét (XVII. századi úrvacsorai boroskanna, önkehely, ön keresztelőkanna, rézkehely ostyataratóval stb.), az utóbbiban pedig – mintegy a terem felében – az ereklyetárat láthatta a közönség.

Az I. világháború kitörését követően a gyűjteménygyarapítás nagymértékben visszaesett. Az egyetlen érdemleges eredmény, egy új gyűjtemény létrehozása I. világháborús emlékekből, *Rell Lajosnak* volt köszönhető. Csak sajnálattal állapíthatjuk meg, hogy e gyűjtemény darabjai ma már nem állnak rendelkezésünkre.

A két világháború közötti évek gyűjteményfejlesztésének jelentős eseménye a Munkácsy-relikviák múzeumba kerülése. A neves festő özvegye még az I. világháború előtt hagyományozta az értékes ereklyéket az intézményre. Munkácsy unokanővére, Cecilié von Barnewitz, ennek értelmében el is küldte azokat, melyek azonban a viharos történelmi események közepette nem érkeztek meg. Fordulat az ügyben 1929-ben következett be, amikor az igazgató, *Korniss Géza*, kézhez vette az unokanővérenek a relikviák sorsa iránt érdeklődő levelét. Hosszas utánjárás után az anyagot részben a Nemzeti Múzeumban, részben a Szépművészeti Múzeum padlásán, ládákba csomagolva találta meg. A hagyaték – három festmény, mintegy 100 tárgy és 200 darab dokumentum – 1932 folyamán érkezett múzeumunkba. A korszak végére a történeti jellegű tárgyak száma 450–500 db-ra emelkedett.

LOCAL HISTORY Before 1950 the objects relating to local history were placed in two, now not existing collection: the memories of the famous personalities in the Collection of Relics, and the rest – together with the archaeological materials in the Collection of Antiquities. Owing to this practice we cannot speak about uniform approach relating to the collection of the historical objects before 1950. Nevertheless even at the beginning of the century valuable pieces went over into the possession of the museum. Among them the guild-documents and signets passed over by the Trade-corporation in 1900 have prominent significance in respect of local history. The collection of relics was also started: in 1900 the widow of Sándor Erkel, the son of Ferenc Erkel as well as in 1902 the wife of János Damjanich donated several relics of their husbands to the Museum-Association (anadem, awards, diplomas, several everyday-articles of Sándor Erkel, as well as the portrait, signature with seal, small table of János Damjanich).

Following the construction of the House of Public Education great part of the collection was placed in exhibition halls, cabinets. The historical objects were placed in halls no. 2 and no. 3. The audience could see the deposit of the evangelic church (eucharistic wine flagon from the 18th century, stannum cup, stannum baptismal can, copper cup with canister etc.) in the first, and the collection of relics in the latter (in half of the hall).

Following the outbreak of the first world war the enrichment of the collection dropped back drastically. The only notable result was that a new collection was formed from the relics of the first world war, thanks to *Lajos Rell*. We can only regret that the pieces of this collection are not available today.

An important event in the development of the collection between the two world wars was that the Munkácsy-relics were taken over by the museum. The widow of the famous painter bequeathed the valuable relics to the institution still before the first world war. In compliance with the testimony, the niece of Munkácsy, Cecilié von Barnewitz, tried to deliver them to the museum, but in the stormy historical events they did not arrive. In 1929 things were taking a turn, when *Géza Korniss* received the letter of the niece, in which she inquired about the relics. After much ado he sought out the material partly in the National Museum, partly in the attic of the Museum of Art, packed in cases.

A II. világháború előtt begyűjtött anyag egy része elveszett számunkra. Az 1950 utáni időszaknak témánk szempontjából kiemelkedően fontos eseménye az önálló történeti gyűjtemény létrehozása volt. 1953-tól gyűjteményenként szakleltárkönyveket vezettek be. A helytörténeti gyűjtemény nyilvántartását *Tábori György* múzeumigazgató készítette el. Míg a nyilvántartás terén jelentős szakmai előrelépés következett be, ugyanez nem mondható el a gyűjtemény fejlesztéséről, melyre csak alkalmasszerűen került sor. 1954-ben a történeti tárgyak száma 130, 1960-ban 1047 volt.

A múzeum történetében először 1962-ben, az intézmény megyei kezelésbe adása után alkalmaztak történész muzeológust. Osztálykeretbe, több mint másfél évtizedes fejlesztés eredményeként, 1980-ban szervezték a történész-muzeológusokat. Az önálló szakmuzeológusok alkalmazása után a gyűjteménygyarapodás nagyobb lendületet kapott. Kezdetből fogva hosszabb távú gyűjtési koncepció érvényesítésére törekedtek, de a fejlesztés gyakran valamilyen időszzerű kiállítási feladathoz kapcsolódott (állandó kiállítás, országos évfordulók stb.). Ennek következtében főként politikátörténeti emlékekkel gyarapodott a gyűjtemény.

Az MSZMP megyei bizottsága 1980-ban született határozata alapján 1989-ig napirenden volt egy megyei munkásmozgalmi múzeum létrehozása. Mivel az állandó kiállításban igyekeztek helyet szorítani a megye társadalom- és gazdaságtörténetének is, a hozzáfűződő gyűjtés nem csak munkásmozgalmi emlékekkel gyarapította a gyűjteményt. Több kiemelkedő történelmi személyiségnek az emlékei (Bajcsy-Zsilinszky Endre, Áchim L. András, Gyöngyösi János) és jelentős hagyatékok (Szekerka János hagyatéka, a Szeberényi család könyvtára és néhány tárgyi emléke) kerültek a múzeumba. A rendszerváltást követően a politikátörténeti központúság enyhült.

Jelenleg a gyűjteményben több mint 40100 dokumentumot és 4800 tárgyat őrzünk. Az anyag túlnyomó többsége Békéscsabáról és környékéről származik.

A gyűjtemény jól elhatárolható részét képezik a már említett hagyatékok, valamint a neves történelmi személyiségekre vonatkozó gyűjtemények. Míg ez utóbbiak inkább politikátörténeti, addig a hagyatékok elsősorban művészet- és művelődéstörténeti jelentőséggel bírnak. Művelődéstörténeti szempontból kiemelkedő forrásértékűek még a dalárdák, egyesületek anyagai is (Békéscsaba-Erzsébethelyi Földmunkások Dalegylete, Auróra Kör stb.). Az utóbbi évtizedben számottevő nagyságrendű,

The heritage – three paintings, around 100 objects, and 200 items of documents – arrived at the museum during 1932. Till the end of the period the number of the historical objects increased to 450-500 items.

A part of the material collected before the second world war has been lost for us. From the aspect of our topic a prominently important event of the period following the 1950s was the formation of the independent historical collection. From 1953 it was introduced to keep special inventory per collections. The registration of the local historical collection was done by *György Tábori*, director of the museum. Although significant progress was made in the field of registration, we cannot say the same about the collection-development, which was carried out only occasionally. The number of the historical objects was 130 in 1954, and 1047 in 1960.

Historical museologist was employed first in the history of the museum in 1962, following that the museum was taken over by the county administration. As the result of more than one and a half decade the historical museologists were organised in one independent department. The enrichment of the collection got prospered following the employment of museum-specialists. They endeavoured to validate a longer-term collection-concept from the beginning, but the development was often connected to certain topical exhibition-tasks (permanent exhibition, national anniversaries etc.). As the consequence the collection was enriched mainly with political-historical relics.

On the basis of a decision by the county committee of the Hungarian Socialist Workers' Party (MSZMP) in 1980, establishment of a county museum for the labour movement was a permanent topic till 1989. As they endeavoured to give place also to the social and economic history of the county, the relating collecting work enriched the collection not only with the relics of the labour movement. Relics of more prominent historical personalities (Endre Bajcsy-Zsilinszky, András Áchim L., János Gyöngyösi) and significant heritages (heritage of János Szekerka, the library and several material relics of the Szeberényi-family) were brought into the museum. Following the change in the political system the collections did not centre exorbitantly on political-historical issues.

At the present in the collection we keep more than 40100 documents and 4800 objects. The majority part of the

Békéscsabára vonatkozó iskolatörténeti anyag került a gyűjteménybe.

Akárcsak az előbbieket, az ipartörténeti gyűjtemény is egyaránt tartalmaz tárgyakat és dokumentumokat. Közülük először a céhes emlékeket (privilegiumlevelek, pecsétnyomók, két céhláda) kell említeni. Számszerint a kismerterségek emlékényaga a legnagyobb (kovács-, fésűs-, szűcs-műhely berendezése, gépei, bádogsműhely, cukrászüzem felszerelési tárgyai). A gyáriparra vonatkozóan főként dokumentumokat találunk, de ezek is nagyon értékesek.

A tisztán tárgyi jellegű gyűjtemények közül a zászlógyűjtemény több mint 60 darabból áll. A legértékesebbek a századunk elejéről származó festett vagy himzett egyleti, társulati zászlók. A legtöbb megyei múzeumhoz képest a gyűjteményben talán kevesebb viselet- és egyenruhatörténeti emlék van, de ezek között is akad helytörténeti jelentőségű (pl. a békéscsabai városi hajdú egyenruhája). Az I. és II. világháború tárgyi anyagából a legérdekesebbek a harci eszközökből átalakított, nem egyszer a művészi színvonalat megközelítő használati tárgyak (lövedékek hüvelyéből készített vázák, frontemlékek). 1990 előtt a technikatörténetet leginkább az írógépek képviselték, néhány más mechanikus gépen kívül, azóta pedig – elsősorban ajándékozások révén – viszonylag nagyszámú rádió és televízió került a gyűjteménybe.

A dokumentum-gyűjtemény legbecsesebbjei természetesen a kiemelkedő történeti forrásértékű, s egy – legfeljebb két-három – másolati példányban ismert kéziratok darabok. Ilyen a XVI. századi Omazta-armális, továbbá Békéscsaba vásártartási engedélye, legelő-elkülönözési és örökváltsági szerződése a múlt század első feléből, de ide sorolhatjuk a XVIII–XIX. századból ránk maradt kéziratok térképeket, sőt a települések hajdani arculatát, letűnt korok hangulatát, eseményeket, régen élt embereket megörökítő archív fotókat is. Az egyedi dokumentumok mellett természetesen a sokszorosítási eljárással készültek is értékesek: helyi kiadású plakátok, újságok, képeslapok stb.

A fentebb ismertetett gyűjteményegységek többsége az itt élő nemzetségek közös öröksége.

material came from Békéscsaba and its region.

The above-mentioned heritages and relics of famous historical personalities form a characteristic part of the collection. While the latter part has rather political-historical significance, the heritages have primarily importance in the aspect of history of art and culture. In respect of history of culture the materials of choirs, associations (Choir of Agrarian Workers of Erzsébethely, Aurora Circle etc.) have also prominent source-value. In the recent decade considerable amount of material relating to the school-history of Békéscsaba was placed in the collection.

Similarly to the above-mentioned materials, the collection of trade-history also contains important objects and documents. First we have to mention the relics of guilds (privilege letters, signets, two guild hutches). The relics of small trades are the biggest in number (instruments, machines of workshops of smith, comb-maker, skin-dresser, equipment of tinman, confectioner). We find mainly documents in connection with the manufacturing industry but these are also of great importance.

Among the collections consisting of purely objects, the collection of flags contains more than 60 pieces. The most valuable items are the painted or embroidered flags of societies, associations. In comparison with other county-museum we have perhaps fewer relics of wear-and-uniform-history, but among them also we can find ones of great significance in respect of local history (e.g. the uniform of the heyduck of Békéscsaba city). From the objects remained from the first and second world war, the most interesting ones are those, sometimes of artistic value, which were re-made out of fighting instruments for everyday usage (vases made out of capsules, front relics). Before 1990 the technical history was represented mainly by type-writers and several mechanic machines. Since then, primarily thanks to donations, relatively numerous radio and television sets have been placed in the collection.

Naturally the most valuable part of the document-collection consists of manuscripts having prominent source-value, remained only in one – maximum in two or three – copies.

Ez igaz még akkor is, ha például a hagyatékok egy része (Szeckerka-, Szeberényi-hagyatékok) inkább szlovák kötődésű. Hiszen vidékünk múltja az összes itt élő népcsoport múltja. Ráadásul a polgárosodás, a gyáripár előrehaladtával az egyes nemzetiségek használati eszközei, ruhái hasonlókká váltak. Tehát minél közelebb vagyunk az időben, annál inkább közel azonos emléksanyagot találunk. Természetesen vannak olyan dokumentum-gyűjteményrészek is, melyek tisztán szlovák jellegűek. Ezek elsősorban naptárak, kalendáriumok, egyházi könyvek (Cabianski Kalendár, Nas Kalendár, tranosciusok).

A múzeum történész muzeológusai: Bogyirka Emil (1962–1964), G. Vass István (1965–1980), Böör László (1967–1969), Köteles Lajos (1969–1971), Dér László (1969–1981), Réti R. László (1970–1971), Czeglédi Imre (1975–1991), Csobai Lászlóné (1978–), Gombos János (1980–1983), Szabó Ferenc (1982–1996), Borsi József (1984–1987), Krupa Árpád (1984–1986), Kocsor János (1988–), Mazán Mátyás (1990–).

Among them we can mention the “armalis” of the Omazta-family from the 16th century, the market holding permission, the contract of meadow-segregation and eternal commutation of Békéscsaba from the first half of the previous century, but we can recite the manuscript maps from the 18th-19th century and the archive photos recording the long-ago colours of the settlements, the atmospheres of the past ages, events, people. Naturally beside the unique documents, those are also valuable which were made by reproduction: local posters, newspapers, postcards etc.

The majority of the above-mentioned collection units is the common heritage of the nationalities living here.

This is true even if a part of the heritage has closer connection with the Slovak population (Szeckerka- and Szeberényi-heritage). The past of our region is the common history of all the population living here. Furthermore with the progress of urbanisation, manufacturing industry the implements, wears of each nationalities became similar to each other. Therefore the closer we come to our time, the more we find almost identical relics. Naturally we have some parts of the document-collection which are e.g. purely Slovakian-featured. These are primarily calendars, almanachs, ecclesiastical books (Čabianski Kalendár, Nas Kalendár, copies of the so called tranoscius).

Historian museologists of the museum: Emil Bogyirka (1962-1969), István G. Vass (1965-1980), László Böör (1967-1969), Lajos Köteles (1969-1971), László Dér (1969-1981), László Réti R. (1970-1971), Imre Czeglédi (1975-1991), Mrs. László Csobai (1978), János Gombos (1980-1983), Ferenc Szabó (1982-1996), József Borsi (1984-1987), Árpád Krupa (1984-1986), János Kocsor (1988-), Mátyás Mazán (1990-).

61. Munkácsy Mihály ezüstkoszorúja (1882)
Silver anadem of Mihály Munkácsy (1882)

62. Omazta Miklós armálisa (1599)
„Armalis” of Miklós Omazta (1599)

63. A Békéscsabai Múzeum – Egyesület pecsétnyomója (1899)
Signet of the Museum – Association of Békéscsaba (1899)

64. Tajtékpipa (1761)
Meerschaum pipe (1761)

65. Méhkerék térképe (1865)
Map of Méhkerék (1865)

66. A császári pár Békés megye határán (1857)
The emperor-couple at the border of Békés County

67. Legyező (XIX. század második fele)
Fan (second half of the 19th century)

68. A Békés Megyei Gazdasági Egyesület érméje (1886)
Coin of the Husbanding Society of Békés County (1886)

69. Tellurium (XIX. század vége)
Tellurium (end of the 19th century)

70. Fakerekű kerékpár (XIX. század vége)
Bicycle with wooden wheels (end of the 19th century)

71. Babakocsi (XIX. század vége)
Baby carriage (end of the 19th century)

72. Békéscsabai városi hajdú egyenruhája (1920-as évek)
Uniform of the city heyduck of Békéscsaba (the 1920s)

73. A békéscsabai csizmadia céh ládája (XIX. század eleje)
Chest of the boot-maker guild of Békéscsaba (beginning of the 19th century)

74. A Békéscsabai Általános Népegylet borosüvege és pohár Áchim L. András arcképével
Wine bottle of the General People's Society of Békéscsaba and glass with the portrait of
András Áchim L.

Hegyeken át a hír szalad:
Nem hős halott, csak süttőre rab.

A süttőreied elkapad:
Nem hős halott, csak süttőre rab.

Nem gyászuha, nem temetés,
Csak új várás, új epedés.

Nem új, halálos fájdalom,
Csak új várás, új unalom.

Nem rak meg újika" sírja,
Egy hadifogoly, semmi más.

Nem hős halott, csak süttőre rab.
Ötlet: vagy fáj a gondolat?

Gyóni Géza

75. Gyóni Géza: Hegyeken át (1917)
Géza Gyóni: Beyond the Mountains (1917)

76. Mente Munkácsy Mihály néprajzi gyűjteményéből (XIX. század vége)
Dolman from the ethnographical collection of Mihály Munkácsy (the last third of the 19th
century)

77. Csizmadia társulat zászlaja (1905)
Flag of the Boot-maker Society (1905)

78. A Békéscsaba-Erzsébethelyi Földmunkások Dalegyletének zászlaja (1932)
Flag of the Choir of Agrarian Workers of Békéscsaba-Erzsébethely (1932)

79. Gróf Teleki Pál, miniszterelnök díszpolgári oklevele (1940)
Diploma of Pál Teleki, prime minister, when he was elected the freeman of the city (1940)

80. Rádió – Philips hálózati vevőkészülék (1930 – as évek)
Radio – Philips mains receiver (the beginning of the 1930s)

KÉPZŐMŰVÉSZET A képzőművészeti gyűjtemény a többi szakági gyűjteménnyel együtt született és gyarapodott, tehát szervesen épült be a múzeum állandó kiállításainak szerkezetébe.

Már 1914-ben az új épület V. és VI. dísztermében helyezték el az akkor még szerény anyagot, vagyis a legelőnyösebb bemutatási feltételeket biztosították a *Kép, szobor és képzőművészeti tárnak*. A *Krammer Nándor* által 1902-ben összeállított lajstromban 304 műtárgy szerepel, az összkép azonban rendkívül vegyes. Munkácsy ifjúkori rajzai és egy-két helyi kismester műve mellett ugyanis az országos meritésből esetlegesen megszerzett és igen ingadozó színvonalú festmények, szobrok, sőt az akkori művészeti iskolák (Budapesti Iparművészeti Iskola, Országos Mintarajziskola és Rajztanárképző) növendékeinek a tanulmányrajzai, faragványai, ötvösmunkái és remekművek után készült másolatok is szerepeltek a gyűjteményben.

A két gyűjteményi egységben (a képzőművészeti és a grafikai) jelenleg közel 5000 műtárgyat őrzünk. A képzőművészeti anyag legjelentősebb gyarapodási időszakai 1930–1938, 1945–1949 és 1970–1983 között voltak. Közvetlenül a háború utáni korszakra az úgynevezett "kastélyképek" mentéssel együtt zajló bekerülése, a harmadik korszakra pedig elsősorban a grafikai anyag gyarapodása volt jellemző.

1951-ben került sor először a gyűjtőkör és gyűjtőterület meghatározására: "A magyar képtár fenntartása, különös tekintettel a helyi művészekre. Munkácsy-emlékkiállítás és ereklyék gyűjtése." Ezt követően a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja kezdetben jelentős összeget biztosított a csabai képtár fejlesztésére. 1952–1953-ban például mintegy 70 alkotással gyarapodott a gyűjtemény, köztük *Rudnay Gyula* és *Derkovits* rézkarcaival, *Kohán György* és mások rajzaival, melyek kiindulópontul szolgáltak a XX. századi magyar grafika tervszerű gyűjtéséhez.

A múzeum képzőművészeti (tehát művészettörténeti állománya) jelenleg három csoportra tagolódik:

1. Az 1947. május 4-én – az 1930-as évek közepén külön, egységes kiállítás-ként bemutatott képek és relikviák kiegészítésével – megnyílt és azóta többször átrendezett *Munkácsy-terem*.

2. A XIX. és XX. századi magyar művészettörténet emlékei: a reformkor első nemzeti művésztől, *Barabás Miklóstól* kezdve immár az avantgárdot képviselő *Perlrott Csaba Vilmoson*, *Pap Gyulán*, *Mattis Teutsch Jánoson* át a kortárs mesterekig, például *Kondor Bélaig*, *Schéner Mihályig*, *Fajó Jánosig*, *Hencze Tamásig* stb.

VISUAL ARTS The collection of visual arts was formed and enriched together with the collections of other special fields, and thus it is incorporated organically into the structure of the permanent exhibitions of the museum.

Even in 1914 the collection, rather modest at that time, was placed in the aula V and VI in the building of the museum, so, we can say, the most advantageous conditions were ensured for the *Collection of Pictures, Sculptures and Visual Arts*. In the inventory compiled by *Nándor Krammer* in 1902, 304 objects can be found, the total picture is, however, is extraordinarily mixed. Namely, in the collection in addition to the youthful drawings of Munkácsy and the works of one-two local small masters, paintings, sculptures on labile level, acquired occasionally from the national assortment, furthermore the study-drawings, carves, goldsmith's work, counter-drawings made after masterpieces by the students of the contemporary art schools (Applied Art School of Budapest, National Model-drawing and Drawing-master School) also can be found.

At the present time in the two collection units (collection of art history and applied graphics) we keep almost 5000 objects. The most significant enrichment-periods of the visual art collection were between 1930–1938, 1845–1949 and 1970–1983. Collection of the so called "castle-pictures" was the characteristic feature of the period just following the war, and the acquisition of the graphical material was the most significant in the third period.

The collection-interest and collection-area were specified firstly in 1951: "Maintenance of the Hungarian painting-collection, with special respect to the local artists. Memorial exhibition and relics of Munkácsy." At the beginning the National Centre of the Museums and Historic Buildings ensured significant amount of financial sources for development of the painting-collection of Csaba. E.g. in 1952–1953 the collection was enriched with about 70 works of art, such as the copper cut of *Gyula Rudnay* and *Derkovits*, the drawings of *György Kohán* and others, which served as foundation for collecting systematically the Hungarian graphics of the twentieth century.

The material of the visual art (that is to say the art history) of the museum can be segmented in to three groups:

1. On 4th May 1947 the *Munkácsy-room* was opened by supplementation of the paintings, relics exhibited in a separate, homogeneous exhibition in the middle of the 1930s. The room has been re-arranged several times since then.

Ezen az íven belül különös súllyal szerepel a Munkácsy jelenléte óta folyamatos békéscsabai illetve Békés megyei művészeti élet alakítóinak, legfontosabb szereplőinek – például *Haan Antal*, *Orlai Petrics Soma*, *Jankó János*, *Jantyik Mátyás*, *Vidovszky Béla*, *Veress Gusztáv*, *Csabai Wágner József*, *Mazán László*, *Mokos József*, *Jankay Deutsch Tibor*, *Kohán György*, *Miklós István*, *Bazsali Ferenc*, *Lipták Pál*, *Gaburek János*, *Vágréti János* és mások – életműve, alkotótevékenységük dokumentálása. Szobrászati anyagunk ennél lényegesen szerényebb, de a város- és megyekép plasztikai meghatározásában szerepet játszó *Búza Barna*, *Mladonyiczky Béla*, *Rajki László*, *Mihály Gábor*, *Széri-Varga Géza* illetve a klasszikusok közül *Pásztor János* munkái is jelen vannak leltárunkban.

3. Külön említésre érdemes a múzeumi mozgalom kezdetéig visszakövethető, ám a legutóbbi két és fél évtizedben országosan is megkülönböztetett mennyiségi és minőségi gyarapodást felmutató grafikai gyűjteményünk.

Az 1970-es évekig – az általános képzőművészeti anyagra jellemzően – főként a megyei illetve megyei kötődésű művészek grafikai lapjaival, rajzaival gyarapodott gyűjteményünk. A XX. századi magyar grafikák, unikák gyűjtése – immár az országos múzeumi hálózaton belül meghatározott gyűjtőfeladattal – ez időtől számottevő. Az *Amos Imre*, *Barcsay Jenő*, *Czöbel Béla*, *Gadányi Jenő*, *Jándi Dávid*, *Mattis Teutsch János*, *Perlrott Csaba Vilmos*, *Scheiber Hugó*, *Uitz Béla* nevével fémjelzett, nagy lendülettel induló gyűjtési folyamattal megalapozott gyűjteményi egység főként az 1920-as, 1930-as években induló – immár modern klasszikusokként ismert – művészek alkotásait tartalmazza. A leltárkönyvek tanúsága szerint a vizszipróterő beszerzési helyek a BAV kiállítóhelyei és aukciói voltak, ezt egészítette ki (kisebb mértékben) a művészektől történő közvetlen vásárlás és ajándékozás (például Perlrott Csaba Vilmos festményei és rajzai özvegye adományaként).

A központi mecenatúra (a mindenkori kulturális minisztérium) igen sok mű átadásával, a nyolcvanas évekig segített a kortárs művek megszerzésében. Így az 1970-es, 1980-as évek grafikai termése reprezentatív módon van jelen gyűjteményünkben, amelyben az egyéb korszakokra is jellemzően, elsősorban az unikális művek (rajzok, akvarellek és vegyes technikájú alkotások) szereplnek.

2. Relics of the art history of the 19th and 20th century: from the first artist of the reform age, *Miklós Barabás*, through the representatives of the avantgarde, *Csaba Vilmos Perlrott*, *Gyula Papp*, *János Mattis Teutsch*, till the contemporary masters, *Béla Kondor*, *Mihály Schéner*, *János Pajó*, *Tamás Hencze* etc. Since Munkácsy the oeuvre and documents of the artists who formed the art-life of Békéscsaba and Békés county have permanently had special importance in the collection. These artists are e.g. *Antal Haan*, *Soma Orlai Petrics*, *János Jankó*, *Mátyás Jantyik*, *Béla Vidovszky*, *Gusztáv Veress*, *József Csabai Wágner*, *László Mazán*, *József Mokos*, *Tibor Jankay Deutsch*, *György Kohán*, *István Miklós*, *Ferenc Bazsali*, *Pál Lipták*, *János Gaburek*, *János Vágréti* and others. Our sculpture-material is rather modest but the works of *Barna Búza*, *Béla Mladonyiczky*, *László Rajki*, *Mihály Gábor*, *Géza Széri-Varga* playing important role in the plastic definition of the city and county image as well as the classic works of *János Pásztor* can be found in our inventory.

3. We have to emphasise our graphic collection. Its history goes back to the beginning of the museum movement, but during the past two and a half decades it increased in quantity and quality so much, that it was matchless all over the country.

Till the 1970s our collection was enriched mainly with the graphic sheets, drawings of the artists living in or connecting to the county. With the collection task defined already within the net of the national museums, collection of Hungarian graphics and unique works of the 20th century is considerable from this time. The collection unit that can characterised with the name of *Imre Amos*, *Jenő Barcsay*, *Béla Czöbel*, *Jenő Gladányi*, *Dávid Jándi*, *János Mattis Teutsch*, *Csaba Vilmos Perlrott*, *Hugó Schreiber*, *Béla Uitz* and which was founded by a collection started with great dynamism, contains the works of artists who started in the 1920s, 1930s and who are acknowledged as modern classics at the present time. According to the inventory book, the materials were acquired regularly from the exhibition halls and auctions of the Second-hand Shops Company (BAV) which was supplemented (occasionally) by direct purchases from the artists or by donations (e.g. the paintings and drawings of *Csaba Vilmos Perlrott* was donated by his widow.)

The central protector (the relevant Ministry of Culture) supported the museum with passing over many works and with acquiring the contemporary works.

Ezek közül *Borsos Miklós, Csohány Kálmán, Feledy Gyula, Gács Mihály, Hincz Gyula, Kass János, Reich Károly* és *Würtl Ádám* lapjait kell külön kiemelnünk.

Az utóbbi időben mindinkább hangsúlyt kapó pályázati rendszerhez kapcsolódóan, immár a 90-es évek legfrissebb szemléletű műveivel gazdagodik anyagunk (*Gerber Pál, Orosz István, Révész László*). Hagyatéki átadás után számos *Kondor Béla* grafika, *Hermann Lipót* vázlat és rajz, *Szőnyi István* rézkarc és akvarell jutott birtokunkba. A Munkácsy Mihály Múzeumban megrendezésre kerülő Tervezőgrafikai Biennálék díjazott műveire és az 1990-es évekig tevékenykedő Alkalmazott Grafikai Művésztelep anyagára épül fel az a gyűjteményi rész, mely a nyomdai úton sokszorosított művek mellett egyedi műveket, terveket is magában foglal az alkalmazott grafika minden műfajából (plakátok, illusztrációk, kereskedelmi nyomtatványok stb.).

A gyűjtemény gyarapodásának forrásai:

1. Kulturális plakátok a Műcsarnok és a Művelődési Minisztérium átadásában, mely szintén a nyolcvanas évekig tekinthető folyamatosnak. 2. Az 1978 óta múzeumunkban megrendezésre kerülő szakmai biennálék díjazottjainak művei, valamint a művészek ajándékozása folytán idekerült plakátok. 3. A Békéscsabai Alkalmazott Grafikai Művésztelepen 1978–1990 között készült művek.

Az 1978-tól évenként változó témában kiírt művésztelepek után, az 1984-ben kezdődő műhelymunkában a Magyarországot karakteresen és korszerű grafikai eszközökkel megjelenítő "nemzeti arculat" megformálásán dolgoztak a rendszeresen visszatérő alkotók. A művek között, ebben a tematikai szempontból is egyedülálló anyagban, emblématervék és arculatok, a magyar termékeket egy-egy megjelenítésben tálaló csomagolások, a magyar identitást és hagyománykeresést is felvállaló önálló grafikai lapok, valamint a grafikai gondolat kialakulásának csíráit és folyamatát is bemutató, koncepcionalista fogantatású művek mellett a korszerű nyomdatechnikával kísérletező, elsősorban kulturális plakátok szerepelnek.

A békéscsabai tervezőgrafikai biennálék elindítójaként is ismert, a konstruktivista hagyományokat az érzékeny grafikai tisztasággal párosító *Papp Gábor* életművének legfontosabb művei szintén az Alkalmazott Grafikai Gyűjteményünk részét képezik.

Thus the graphic products of the 1970s, 1980s can be found representatively in our collection, especially the unique works, which is characteristic feature of other periods also. We have to emphasise especially the sheets of *Miklós Borsos, Kálmán Csohány, Gyula Feledy, Mihály Gács, Gyula Hincz, János Kass, Károly Reich*, and *Ádám Würtl* among them.

Through the application system that has been played more and more important role recently, our collection has been enriched with the works representing the freshest approach of the 1990s (*Pál Gerber, István Orosz, László Révész*). Through inheritance we could acquire numerous graphics of *Béla Kondor*, sketches and drawings of *Lipót Hermann*, aquarelles and copper engravings of *István Szőnyi*. The collection that includes designs from every field of the applied graphics (posters, illustrations, sale printings etc.) in addition to works reproduced in printing way, is based on the awarded works of the Design Graphic Biennial organised in the Munkácsy Mihály Museum and on the material of the Applied Graphic Colony of Artists which activated till the 1990s.

The sources of the acquisition of the collection:

1. Cultural posters delivered by the Art-gallery and the Ministry of Culture permanently till the 1980s

2. The awarded works of the professional biennial that has been organised in our museum since 1978 as well as the posters donated by the artists.

3. Works made at the Applied Graphic Colony of Artists in Békéscsaba between 1978-1990. From 1978 till 1984 the topics were changing in the colony of artists, from 1984, however, the regularly returning artists endeavoured to form the "national image" of Hungary with modern graphic means. Among the works, which are unique also in thematic aspect, we can find emblem-designs and images, package-designs presenting the Hungarian products in uniform appearance, original graphic sheets undertaking the Hungarian identity and traditions, conceptionalist works showing also the origin and the process of the formation of graphic thought and primarily cultural posters experimenting with modern printing techniques.

The most important works of the oeuvre of *Gábor Papp*, who is well-known as the initiator of the design graphic biennial of Békéscsaba and who conjugated the constructivist traditions with sensitive graphic pureness, also can be found in our Applied Graphic Collection.

81. Ismeretlen XIX. századi festő: Átkelés a patakon
Unknown painter from the 19th century: Passing over the stream

82. Orlai Petrics Soma: Leány virággal
Soma Orlai Petrics: Girl with flowers

83. Szamosy Elek: Szent család
Elek Szamosy: Saint family

84. Haan Antal: Zahorán György arcképe
Antal Haan: Portrait of György Zahorán

85. Jankó János: A menyasszony fogadása
János Jankó: Welcome of the bride

86. Vidovszky Béla: Nedec vára
Béla Vidovszky: The castle of Nedec

87. Perlrott Csaba Vilmos: A párizsi Notre-Dame
Csaba Vilmos Perlrott: The Notre-Dame of Paris

88. Munkácsy Mihály: Kutyacsalád
Mihály Munkácsy: Dog family

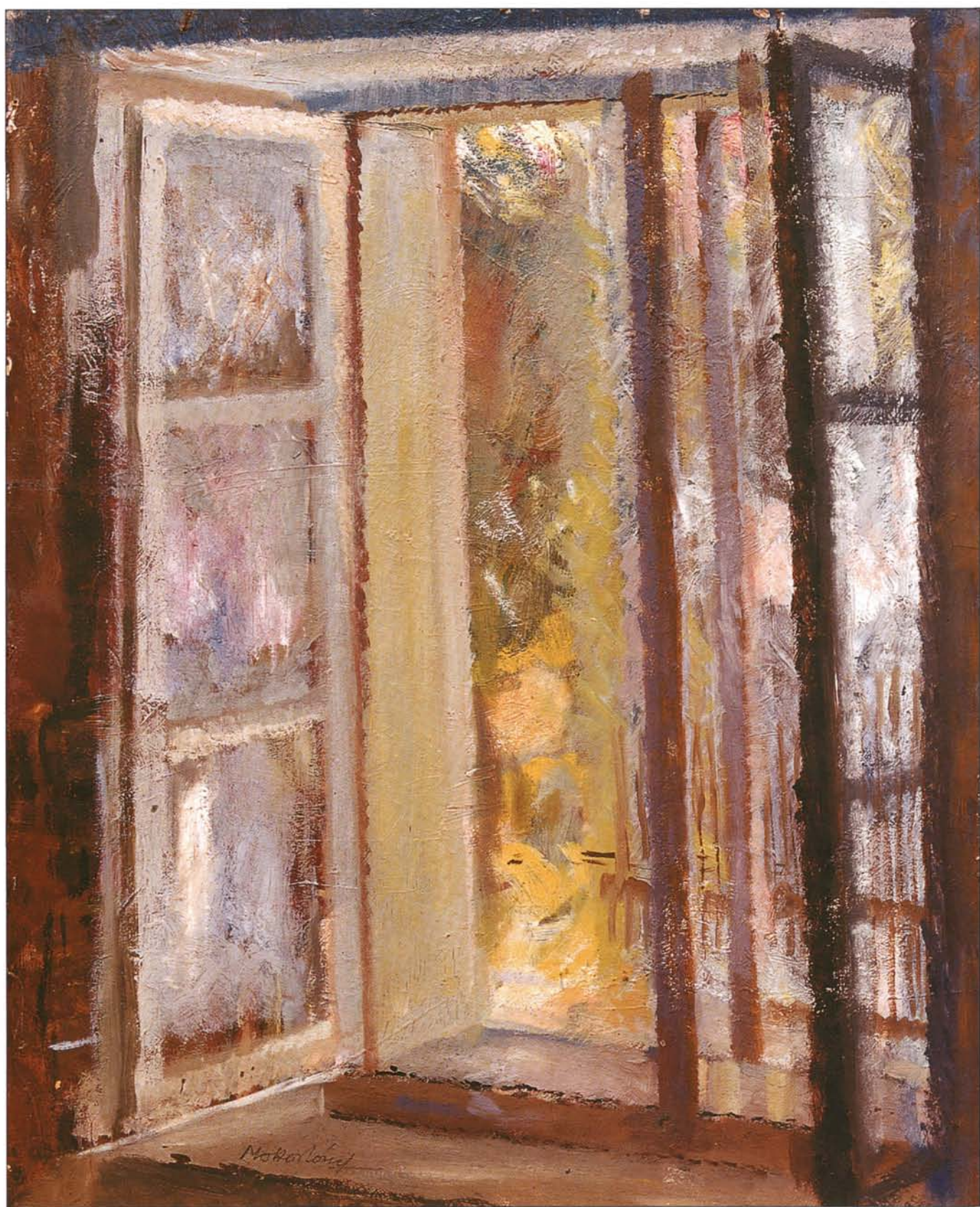
89. Scheiber Hugó: Fejek és maszkok
Hugó Scheiber: Heads and masques

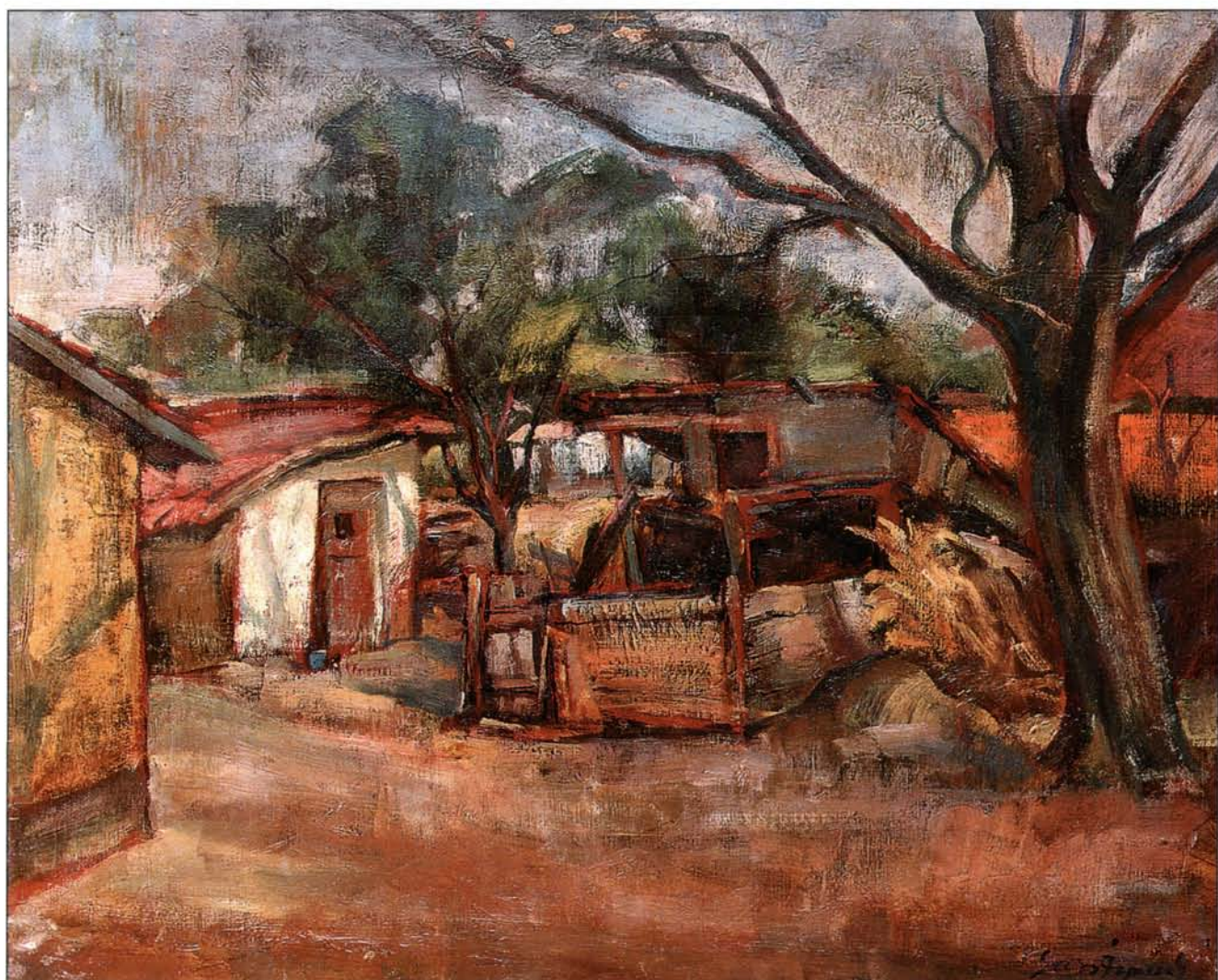
90. Uitz Béla: Család
Béla Uitz: Family

91. Csabai Wágner József: Parasztlány
József Csabai Wágner: Peasant girl

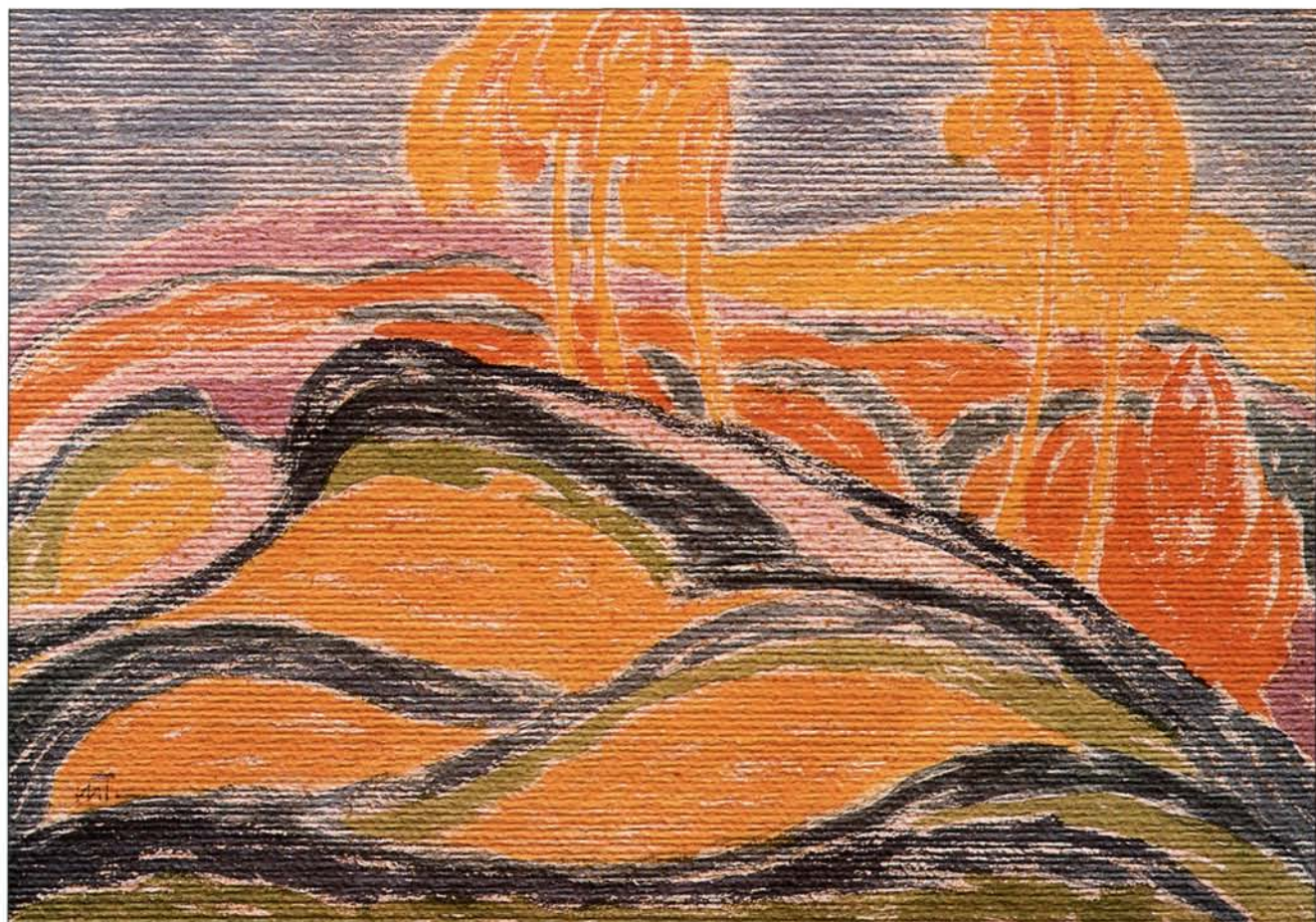
92. Mokos József: Ablak
József Mokos: Window

93. Sass Árpád: Parasztudvar
Árpád Sass: Peasant yard

94. Gaburek Károly: Paraszttemetés
Károly Gaburek: Peasant burial

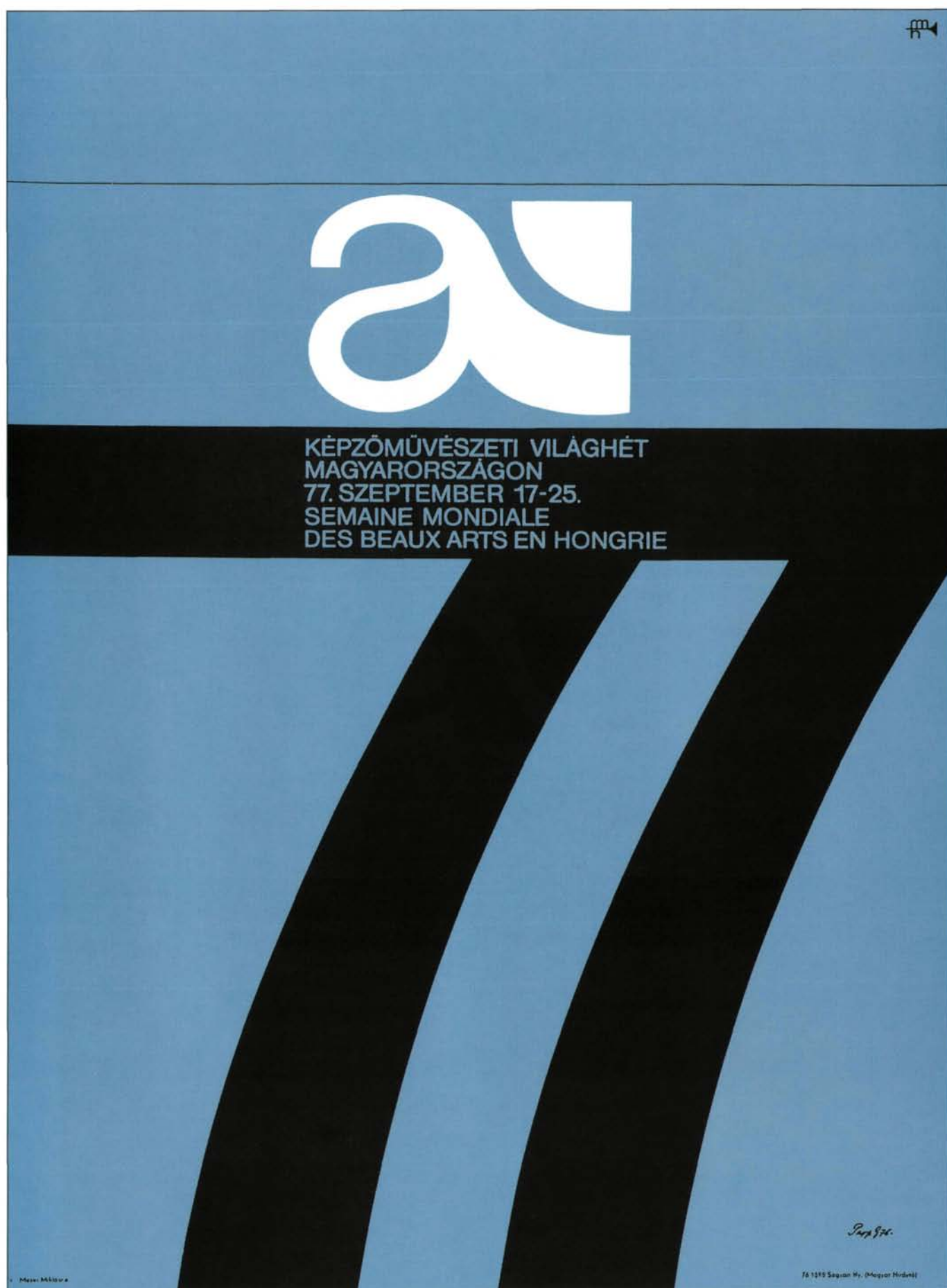
95. Mattis Teutsch János: Kanyargós út
János Mattis Teutsch: Curly road

96. Kondor Béla: Két arckép
Béla Kondor: Two portraits

97. Mazán László: Csabai parasztok
László Mazán: Peasants of Csaba

98. Papp Gábor: Képzőművészeti Világhét Magyarországon (1977)
Gábor Papp: World Week of Visual Arts in Hungary (1977)

99. Schmal Károly: A szín 1986 (Békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennale)
Károly Schmal: The colour 1986

100. Orosz István: Katona József: Bánk bán
István Orosz: József Katona: Bánk bán

KATALÓGUS / CATALOGUE

1. Mocsári aggófű – *Senecio paludosus*

50–200 cm magas, karsú, élő növény. A sugárvirágok száma 10–20. A levelek hosszúkásak, 10–20 cm hosszúak, fonákuk pókhálós vagy sűrűn molyhos szőrzetű. Mocsarak, nedves rétek növénye. A Tisza és a Körösök vidékén, a Kis- és Nagy-Sárréten a mocsarak lecsapolása előtt gyakori növény volt. A XIX. század végén *Borbás Vince* beutazva az Alföld déli csücskét, pontos leírást közölt a Nagy- és Kis-Sárrét akkori maradványairól. Vésztő, Szeghalom, Füzesgyarmat, Okány, Komádi határában ekkor még töredékeiben fellelhetők voltak a hatalmas kiterjedésű nádasok, zombékosok, ingólápok, mocsárrétek maradványai. A Sebes-Körös partján, a Kis-Sárrét belsejében egy-egy szigeten terült el Kót- és Iráz-pusztá, amelyben leírása szerint még rengeteg megközelíthetetlen nádas és ingovány volt. A nádasok szélén bőven talált mocsári aggófűvet (*Senecio paludosus*), sok más olyan növény társaságában, amelyeket már nem találunk meg vidékünkön – pl. nádi boglárkát (*Ranunculus lingua*), mocsári gólyahírt (*Caltha palustris*). A Tisza, és a Körösök múlt század közepén kezdődött szabályozása, a nedves élőhelyek növényeit egyre kisebb területre szorította vissza, és így Békés megyében már nincs adatuk e növény előfordulásáról. A Tiszacsegen gyűjtött növény, amelyen sajnos nincs megjelölve a gyűjtés ideje, valószínűleg a múlt század közepe tájáról származik, amikor még a növény sokkal gyakoribb lehetett.

Gyűjtőhely: Tiszacsege

Gyűjtő: Jermy Gusztáv

2. Csomorika – *Cicuta virosa*

Vaskos, belül üreges szárú, magas, kopasz, sárgászöld növény. Gyökere függőleges, répaszerű, belül rekeszes. A levelek szárnyasak, durván fűrészes szélűek. Mocsarak, fűzlápok védett növénye. Az Alföldön előfordulása szórványos (Bátorliget, Kállósemjén, Csaroda). *Borbás Vince* Békés megye flóráját tanulmányozva többször is járt Vésztőn (1877, 1880). A környező tájat így jellemezte: "A lefolyással nem bíró vad vizetek, a kifolyással nem bíró erek, és mocsarak, laposok, vagy hajlások Vésztő községe körül igen gyakoriak. A mélyebb vizű erek vagy helyi néven "fokok" néhol nyíltan vannak a mezőkön pl. a Malomfok Vésztőn, melyet most a pap földjéről Papfoknak is neveznek." *Borbás Vince* Békés megyei gyűjtései és cserelapjai később *Boros Ádám* gyűjteményébe kerültek. Ezek közül a cserelapok közül *Papp István*-ét mutatjuk be. A múlt század vége felé a Körösök szabályozása már javában folyt, de még tömegesen jelen lehetett ez a növény a Vésztő környéki mocsarakban. A növény fennmaradása szorosan kapcsolódik a nedves élőhelyek védelméhez. Védett növény.

Gyűjtőhely: Vésztő, mocsárban

Gyűjtő: Papp István

Gyűjtési idő: 1878

3. Tekert csűdfű – *Astragalus contortuplicatus*

Egyéves, sűrűn elálló szőrű növény. A virágok fejecskeben állnak, a szirmok világossárgák. A Tiszántúl folyóvölgyeiben, iszapos, homokos talajú mederben és ártéren előforduló növény. *Koren István* (1805–1893) szarvasi főgimnáziumi tanár gyűjteménye 1870–1888 között jött létre. Szarvas és környéke növénytakarójának megismerésével *Koren István* előtti senki nem foglalkozott. Az általa létrehozott növénygyűjtemény egy része erről a területről gyűjtött növényekből került ki, a nagyobbik része azonban csereanyagokból származik.

1. *Senecio paludosus*

50–200 cm long, slim, perennial plant. The number of the radiate flowers is 10–20. The leaves are lengthy, 10–20 cm long, their abaxial surface is reticulate and very shaggy. It is the plant of the bogs and wet meadows. In the region of the River Tisza and Körös, on the Big- and Small-Sárrét it was a frequent plant before the exsiccation of the bogs. *Vince Borbás*, who travelled the south part of the Great Plain at the end of the 19th century, described exactly the remains of the Big- and Small-Sárrét. At that time in the fields of Vésztő, Szeghalom, Füzesgyarmat, Okány and Komádi the remains of the extended reed-plots, soughs, bogs, marshlands could be found. According to his description there was still many unapproachable reed-plots and bogs in the Kót- and Iráz-field lied in separate isles by the riverside of the Sebes-Körös, inside the Small-Sárrét. In the skirts of the reed-plots he found a lot of *Senecio paludosus* together with other plants that we have not found in our region yet: e.g. *Ranunculus lingua*, *Caltha palustris*. The regulation of the Tisza and Körös started in the middle of the last century restricted the plants of the wet fields to a smaller and smaller area, and we have no data about any occurrence of this plant. The plant was found in Tiszacsege, unfortunately the time of collection is not indicated. Most probably it is from the middle of the previous century, when the plant was widely spread in the region.

Place of collection: Tiszacsege

Collector: Gusztáv Jermy

2. *Cicuta virosa*

It is a massive, inside vacuolate, tall, bald, yellowish green plant. The root is vertical, carrot-like, inside locular. The leaves are winged with roughly dentate edges. Protected plant of bogs, osier marshlands. Occurrence in the Great Plain is sporadic (Bátorliget, Kállósemjén, Csaroda). Studying the flora of Békés county *Vince Borbás* visited Vésztő more times (1877, 1880). He described the surroundings as the following: "The wild waters, sources, bogs, marshes, or bends without outlet are very frequent around Vésztő. The sources with deeper water, of which local name is "capes", can be found in the fields, e.g. Mill cape at Vésztő, which is called Priest Cape after the land of the priest at the present time." The collection and exchange sheets of *Vince Borbás* later got to the collection of *Ádám Borbás*. From these exchange-sheets we show the one of *István Papp*. Towards the end of the last century the regulation of the Körös was in progress, but this plant presented en masse in the bogs around Vésztő. The subsistence of this plant is closely related to the protection of wet living places. Protected plant.

Place of collection: Vésztő, in bog

Collector: István Papp

Time of collection: 1878

3. *Astragalus contortuplicatus*

Herbaceous plant with projecting hair. The flowers form small heads, the petals are light yellow. The plant exists in the river valleys of the Tiszántúl, in the slubby, sandy soiled flood-basins, river-flats. *István Koren* (1805–1893), teacher of general grammar school of Szarvas, formed his collection between 1870–1893. Before *István Koren* nobody dealt with the flora of Szarvas and its region. The plant-collection created by him consists of plants collected in this region, the larger part, however, consists of exchange-materials. He kept connection with a lot of Hungarian and foreign botanists. More of the Hungarian botanists – among them *Vince Borbás*, *Lajos Haynald*,

Sok hazai és külföldi botanikussal tartott fenn kapcsolatot. Hazai botanikusok közül többen – köztük *Borbás Vince*, *Haynald Lajos*, *Hazslinszky Frigyes* – értékes és ritka növényeket küldtek cserelapként számára. A Korengyűjtemény jelentősége az idők múltával csak nőtt, hiszen olyan növényeket is tartalmazott, amely ma már csak korlátozott számban, vagy már nem is él vidékünkön. Ilyen növény például a bókóló zsálya (*Salvia nutans*), amely egész Magyarországon csak az általa ismertetett kondorosi termőhelyen maradt fenn napjainkig. A tekert csüdfű (*Astragalus contortuplicatus*) általa gyűjtött herbáriumi lapja a növény Körösök menti előfordulását bizonyítja. Mára ez a növény valószínűleg eltűnt vidékünkéről. Gyűjtőhely: Szarvas, Nyúl-zug
Gyűjtő: Koren István
Gyűjtési időpont: 1880

4. Gyapjas csüdfű – *Astragalus dasyanthus*

A föld feletti szár felálló, leveles virágfejecskéi hosszú kocsányúak, a virágok ülők vagy majdnem ülők. Erősen bozontos, elálló szőrű, szép, homokpusztai növény. A levelek páratlanul szárnyaltak, 10–20 pár levélkéjük. A pillangós virágok halvány vajsárgák, a fejecskék 8–12 virágból állnak. Virágzási ideje: május – július. Sík és dombvidéki napos, száraz réteken, legelőkön fordul elő, az Alföldön csak igen szóróványosan. Igazi otthona a Duna-Tisza köze homokpuszta-rétei. A Tiszántúlon a növény ritkább. Állományai ismertek voltak Nyíregyháza, Újfehértó, Haláp környékéről. A mezőgazdasági kultúra által veszélyeztetett növény. Fokozottan védett faj. A növény gyűjtője *Rapaics Raymund*, debreceni akadémiai tanár, aki Debrecen flóráját 1916-ban foglalta össze. A század elején Debrecen a központja volt a modern növényészociológiai kutatásnak, s ekkor az Alföld növényföldrajzi megítélésének új korszaka kezdődött. Rapaics Raymund Hortobágyon végzett kutatásai során a szikes puszták másodlagos voltának gondolatát is felvetette. Gyűjtőhely: Debrecen
Gyűjtő: Rapaics Raymund

5. Ibolyakökörcsin/Fátógó kökörcsin - *Pulsatilla patens*

A tölével tenyeresen szeldelt, a virág kékes ibolyaszínű. Az 5–30 cm magas növény gyapjas, és a levelek csak elvirágzás után jelennek meg. Virágzási ideje: március – április. Homoki sztyepprétek védett, pusztuló növénye. Élőhelyei Magyarországon a zárt homoki legelők, gyepek. Nyírségi termőhelyei közül a halápi, a bagaméri, a guthi elpusztult, de a bátorligeti még megvan. A bátorligeti Bátori-legelő több mint ezer hektárja régebben Európa legnagyobb kökörcsin élőhelye volt. Három kökörcsinfaj többszázeczer virága pompázott itt. 1981-ben azonban – két hektár kivételével – a maradék ősgyep is megszűnt. Több nyírségi termőhelye erdősítésnek esett áldozatul. Az IUCN Európai Vörös Listáján fokozottan védett növény. Gyűjtőhely: Bátorliget
Gyűjtő: Boros Ádám
Gyűjtési időpont: 1922. április 14.

6. Tőzegeper – *Comarum palustre*

A szírmok sötétpirosak. A növény hosszan kúszó rizómájú, a felemelkedő virágzó hajtásokon a levél páratlanul, szárnyasan összetett. Igen ritka, hidegidőszaki reliktumfaj. Láperdőkben, lápréten és zombékosokban fordul elő. Védett növény. Egykor a Hanság és a Balatonfelvidék tőzeglápjain is élt. Ma Bátorligeten és Csarodán a védett terület egyik ritkasága. A Dunántúlon az őrségi Szőcei-láprét és a somogyi Baláta-tó őrizte meg ezt a növényritkaságot. Gyűjtőhely: Nyírpilis
Gyűjtő: Boros Ádám
Gyűjtési időpont: 1927. augusztus 20.

Frigyes Hazslinszky – sent him very valuable and rare plants as exchange sheets. The significance of the Koren-collection has increased as the time was passing, since it contains such plants that exist in limited number or that do not exist at all any longer in our region. Such plant e.g. the *Salvia nutans* which subsists only in Kondoros in all Hungary nowadays. The herbarium-sheet of the *Astragalus contortuplicatus* collected by him proves the occurrence of the plant by the riverside of Körös. This plant most probably disappeared from our region.

Place of collection: Szarvas, Nyúl-zug

Collector: István Koren

Time of collection: 1880

4. *Astragalus dasyanthus*

The stem above the ground is standing up, the flower-heads have leaves and long pedicel, the flowers are sitting or almost sitting. Rankly shaggy, nice plants with projecting hair, living in the sandy fields. Odd-pinnate leaf compound with 10-20 pairs of leaves. The pea-flowers are light butter-colour yellow, the small heads consist of 8-12 flowers. Blooming time: May-July. It can be found in sunny, dry fields, meadows of flat and hilly regions, in the Great Plain only sporadically. Its real home is the sandy fields of the area between the River Danube and River Tisza. Beyond the Tisza it is very rare. Some specimens were known from the region of Nyíregyháza, Újfehértó, Haláp. The plant is endangered by the agriculture, especially protected species. The collector of the plant is *Raymund Rapaics*, academic teacher of Debrecen, who summarised the flora of Debrecen in 1916. At the beginning of the century Debrecen was the centre of the modern plant-sociological researches, at that time a new period started in plant-geology of the Great Plain. During his research at the Hortobágy R. Rapaics raised his idea on the secondary saliferous waste lands.

Place of collection: Debrecen

Collector: Raymund Rapaics

5. *Pulsatilla patens*

The stock-leave is segmented like a palm, the flower is bluish violet colour. The plant is 5-30 cm long, woolly, the leaves appear only following deflorescence. Blooming time: March-April. Protected, dying out plant of the sandy steppe fields. It lives in closed sandy meadows, greensward in Hungary. From the habitats of the plant in Nyírség the ones of Haláp, Bagamér, Guth have been decayed, but the one of Bátorliget still exists. The Bátori-meadow of more than thousand hectares in Bátorliget formerly was the biggest anemone-habitat in Europe. More hundred-thousand flowers of three anemone-species flourished here. In 1981, however, the remained ancient greensward also disappeared – except two hectares. More habitats of the Nyírség felt victim to the afforestation. It is an especially protected plant on the European Red List of the IUCN.

Place of collection: Bátorliget

Collector: Ádám Boros

Time of collection: 14th April 1922

6. *Comarum palustre*

The petals are dark red. The rhizome of the plant creeps long, on the raising blooming shoots the leaves are odd-pinnate compound. Very rare, relict-species, from the cold period. It appears in marsh-forests, marsh-fields, bogs. Protected plant. Heretofore it also existed in the peat-mosses of the Hanság and Balaton Highlands. Today it is a curiosity of the protected area in Bátorliget and Csaroda. In the Transdanubian area the peat-moss of Szőce in the Őrség and the Baláta Lake in Somogy saved the plant-curiosities.

Place of collection: Nyírpilis

Collector: Ádám Boros

Time of collection: 20th August 1927

7. Erdélyi hérics – *Adonis x hybrida*

(*A. volgensis*, *A. transsylvanica*)

A levelek sallangosak, fonalas lándzsásak, a terméskék fala sima. Virágai nagyok, sárgák. Virágzási ideje március vége, április eleje. Főként flóratörténeti szempontból jelentős növényünk. Maradványfaja annak az egykori pusztai flórának, amely a Nagyalföld területén a jégkorszak után alakult ki. Magyarországon termőhelyei veszélyeztetettek. Csorvason található meg néhány száz tőből álló termőhelye, amely 1971 óta áll védelem alatt. A mai állománya az ötven évvel ezelőtlinek körülbelül egynegyede. Hazánkon kívül Romániában Kolozsváron, szintén veszélyeztetett termőhelyen él. Fokozottan védett faj! A népi gyógyászatban használt növényt *táragy* vagy *tályoggyökér* néven kötegekben árulták Békés megye hetivásárain. Gennyiszívó hatása miatt a gyökeret az állatok fülébe húzták, de az emberi gyógyászatban is használták. A botanika számára a növény "felfedezése" 1935-ben kezdődött. A mezőgazdaság térhódításával, a gyepek feltörésével a növény egyre kisebb területre szorult vissza. Maradék termőhelyeinek felkutatását, a népi gyógyászatban történő használatát *Kiss István*, a Szegedi Tudományegyetem botanikus professzora végezte el. A régen a népi gyógyászatban ismert növény, a tudomány számára is megbecsültté vált. Tudományos kutatók sora zarándokolt Csorvás határába, hogy a növényt megismerje. Így került *Boros Ádám* gyűjteményébe is.

Gyűjtőhely: Csorvás, Oskó-tanya

Gyűjtő: Boros Ádám

Gyűjtési időpont: 1938. május 20.

8. Tátorján – *Crambe tataria*

Terebélyesre elágazó növény, vaskos szárú és hatalmas, sokszor combvastagságot is elérő répaformájú, méternél is mélyebbre nyúló gyökérzete van. Virágai aprók, fehérek. Az alsó levelek igen nagyok, szárnyasan szelделtek. Löszpusztai, melegkori reliktum növény. Löszgyep és löszfal növényzetben él. Pusztulóban levő, védett növény. Érdekessége, hogy régen a pásztorok csemegeként ették. Debrecen környékén *tatarikenyér* néven emlegették, Eger környékén *tatárka* a neve, Erdélyben *tátorján*nak hívták. A tátorján régi idők óta foglalkoztatta a botanika művelőit. *Kitaibel Pál* (1757–1817) gyűjtései szerint a növény előfordult a Zemplénben, Borsod, Heves, és Szabolcs megyében s a Hortobágyon. Az egykori Csanád megyében Mezőhegyesen találta meg, és megjegyezte róla, hogy már a "réteken, és legelőkön ritka". Valószínűleg egyik utolsó alföldi példányát *Jermy Gusztáv* gyűjtötte 1859-ben. A tátorján azonban Erdély fíves hegyoldalain és lankáin, különösen a Mezőségben ma is előfordul. Kolozsváron gyűjtött példánya látható a *Boros Ádám* gyűjteményéből származó lapon. A tátorján igazi hazája azonban Oroszország fátlan, déli sztyepp területe, egészen a Kirgiz-pusztákig.

Gyűjtőhely: Kolozsvár, "Gella-koporsók"

Gyűjtő: Boros Ádám

Gyűjtési időpont: 1942. június 21.

9. Kereklevélű harmatfű – *Drosera rotundifolia*

A levelek kerekdedek, a szirmok fehérek, a mirigyes tentákulumaik vöröslők. A növény 5–15 cm magas. A növényvilág táplálkozásbiológiailag érdekes, rovarcímésző lánpnövénye. Leveleinek mirigyszőrcével (tentákulumok) kistestű rovarok megfogására és enzimekkel való megemésztésére specializálódott. Tőzegmohás társulások védett növénye. A forráslapok kristálytiszt vízforrásai mentén él. A Tiszántúlon a Beregi-sík (Csaroda) tőzegmohalápjain szóróványosan, ezenkívül a Nyugat-Dunántúlon fordul elő. A rovarcímésző növények közül kilenc faj élt Magyarországon. Kettő a közelmúltban pusztult ki.

7. *Adonis x hybrida*

The leaves are slashed, filiform lanced, the wall of the crop is blue. The flowers are big and yellow. Blooming time: the end of March, the beginning of April. Our significant plant especially from the aspect of flora-history. A relict-species of the long-age desolate flora, which was formed following the glacial period on the Great Plain. Its habitats are endangered in Hungary. A habitat consisting of several hundred stems can be found in Csorvás, which has been under protection since 1971. The present population is approx. one quarter of the one existing fifty years ago. In addition to Hungary it can be found in Roumania, Kolozsvár, on an also endangered habitat. Especially protected species! The plant, used in the folk healing under the name of *táragy* or *abscess root*, was sold in bundles in the weekly markets of Békés county. The root can absorb the purulence, that's why it was put into the ears of the animals, but it was also applied in the human healing. "Exploration" of the plant by the botanists started from 1935. By penetration of the agriculture and by breaking the greensward the plant was restricted in smaller and smaller area. *István Kiss* the botanist professor of the University of Szeged carried out the exploration of the remained habitats and the description of its usage in the folk healing. The plant long-ago well-known in the folk healing has become appreciated also for the science. A series of scientific researchers pilgrimised to the field of Csorvás in order to study the plant. It got the collection of *Ádám Boros* in the similar way.

Place of collection: Csorvás, Oskó-farm

Collector: Ádám Boros

Time of collection: 20th May 1938

8. *Crambe tataria*

Wide-spreading plant with thick stem and huge, carrot-shaped root extending deeper than one meter, reaching the size of a thigh in thickness many times. The flowers are small and white. The bottom-leaves are very big, pinnate. Relict plant of the loess fields from the warm period. It is living in the vegetation of loess greensward, loess wall. Dying out, protected species. Interesting that long ago it was eaten as dessert by the shepherds. In Debrecen it was called as *Tartar bread*. Around Eger it was mentioned as *tatárka*, in Transylvania as *tátorján*. The plant has been exciting for the botanists for a long time. According to the collection of *Pál Kitaibel* (1757-1817) the plant could be found in Zemplén, Borsod, Heves and Szabolcs County and in the Hortobágy. He collected it in Mezőhegyes (formerly Csanád county) and he noted that "it is very rare in fields and meadows". One of the last specimen from the Great Plain was collected most probably by *Gusztáv Jermy* in 1859. The plant, however, can be found on the grassy down-hill and declivity of Transylvania, especially in the Mezőség. A specimen collected in Kolozsvár can be seen on the collection-sheet of *Ádám Boros*. The real homeland of the plant is, however, the area of the south steppe without trees, till the Kirghiz deserts.

Place of collection: Kolozsvár, "Gella-coffins"

Collector: Ádám Boros

Time of collection: 21st June 1942

9. *Drosera rotundifolia*

The leaves are rounded, the petals are white, glandulous tentacula are red. The plant is 5-15 cm tall. Insect-digesting marsh-plant, interesting in respect to trophology. It is specialised to catch small insects and to digest them with enzymes with its glandulous hairs. Protected plant living in bog-moss associations. It exists along the crystal clear waters of spring-bogs. It lives sporadically in the bog-moss of the Beregi Champaign (Csaroda) in the Tiszántúl or in the West-Transdanubian region. In Hungary nine species of the insect-digesting plants lived. Two of them have died out recently. The *Drosera rotundifolia* disappeared from the Hanság, Dráva

A kereklevelű harmatfű az utolsó fél évszázadban tűnt el a Hanságból, a Dráva-vidékről, és a Balaton-felvidékről.

Gyűjtőhely: Csaroda, Nyíres-tó

Gyűjtő: Boros Ádám

Gyűjtési időpont: 1955. július 26.

10. Hengercsfészkü peremizs – *Inula germanica*

A növény levelci hosszúkasak, lándzsásak, levágott, enyhén szíves vállúak, szárölelők, elszórtan szörösek. Löszgyepek, lösztölgyesek védett növénye. Virágai erős sárgák. A löszterületek május végi, június eleji virágompája szemet gyönyörködtető látvány. Sajnos vidékünkön a löszvegetációból nagyon kevés maradt meg. Mai meglevő állományaiak szinte már mind másodlagosak, ritka maradványfajaik eltűntek, és tömeges bennük a gyom. A XVIII–XIX. században az ősgyepek jelentős részét felszántották, így tűntek el a Békés–Csanádi löszhát sztyepp jellegű gyepei. A hengercsfészkü peremizst ma már csak az útszéli, száraz, gyomos gyepekben találhatjuk meg Mezőhegyes, Bánhegyes, Kunágota, Csanádapáca, Kaszaper, Elek határában.

Gyűjtőhely: Mezőhegyes 67-es major, a Száraz-ér melletti gát.

Gyűjtő: Kertész Éva

Gyűjtési idő: 1985. szeptember 4.

11. Kétlevelű sarkvirág – *Platanthera bifolia*

A hazai orchidcsoport (kosborfélék) trópusi rokonságtól eltérően talajlakók, és alig van köztük élősködő vagy korhadékbonító. A kétlevelű sarkvirág virágai május – júniusban nyílnak. Az 1–2 cm-es fehér virágok laza fürtben állnak. Legszívesebben a gyertyános tölgyesekben telepszik meg, de nem hiányzik a bükkösökből sem. Az Alföldön folyó menti keményfaligetekben, nedvesebb tölgyesekben előforduló növény. Párás, nedves termőhelyeken a rétekre is kihúzódik. A Körösök-menti erdők ritkasága ez a szép növény. A dobozi illetve a gyulavári erdők közül az egyik legszebb állományt a dobozi Gerla-Marói-erdő őrzi meg.

Gyűjtőhely: Doboz, Gerla-Marói-erdő

Gyűjtő: Kertész Éva

Gyűjtési idő: 1986. június 3.

12. Macskahere – *Phlomis tuberosa*

A növény 120 cm magas, gumós gyökerű. A tölevelek nagyok, mélyen szíves, háromszög-tojásdadok. A virága rózsaszín, a levélhórnáljakban tömörülő virágcsomók övszerűen fogják körbe a szárat. Jellemző, keletről hazánkig terjedő erdőssztyepp növény. A Kárpát-medence relikta, védett növénye. A macskahere legtöbbször árnyas tölgyesekben, löszpusztagyepekben, löszhalmokon fordul elő. Az Alföldön pusztulóban, eltűnően levő növény. Békés megyében előfordulása egykor jóval gyakoribb lehetett. A szántóföldi kultúrák térhódítása a mezsgyékre, apró megmaradt löszfoltokra szorította vissza. Nem nagy példányszámban megtalálhatjuk még Battonya, Békéscsaba, Pusztaföldvár, Biharugra, Szeghalom határában. A herbáriumi lapon szereplő példány az eleki határban levő Pap-rétről származik. Ennek a területnek az értékét, egyediségét a májusban tömegesen virágzó (8–10 ezer) macskahere illetve a fajgazdagsága jelenti. Reliktumjellegű löszpusztagyepeink sora ezzel a gyeppel 1998-ban bővült.

Gyűjtőhely: Elek, Pap-rét

Gyűjtő: Kertész Éva

Gyűjtési időpont: 1998. június 10.

13. Dobozai pikkelyescsiga – *Hygromia kovacsi*

A fiolákban látható 4–5 mm-nél nem magasabb és 6 mm-nél nem szélesebb kúpos-gömbded szarubarna házak 0,1 mm-nél kisebb, enyhén ívelt pikkelyekkel finoman vonalkáztak. A pikkelyeket szabad szemmel nem lehet látni. Szemünk az összeolvadó pikkelyeket hamvas felület-

Region and the Balaton Highland in the last half century.

Place of collection: Csaroda, Nyíres Lake

Collector: Ádám Boros

Time of collection: 26th July 1955

10. *Inula germanica*

The leaves of the plant are long-shaped, lanced, perfoliate, the shoulders are cut, slightly heart-shaped, the adaxial surface is sporadically hairy. Protected plant of loess fields and loess oak-groves. The flowers are strong yellow. The flower-pomp of the loess areas flatters the eyes at the end of May, at the beginning of June. Unfortunately in our region the area of the loess vegetation decreased drastically. The still existing stands are all secondary with full of weed, the rare relict-species disappeared. During the 18th–19th century most part of the ancient greensward was ploughed up, thus the steppe-like greensward of the loess fields of Békés and Csanád disappeared. At the present time we can find the *Inula germanica* only on the roadside, dry, weedy greensward in the fields of Mezőhegyes, Bánhegyes, Kunágota, Csanádapáca, Kaszaper and Elek.

Place of collection: Mezőhegyes, farm No. 67, on the dike beside the Száraz-brook

Collector: Éva Kertész

Time of collection: 4th September 1985

11. *Platanthera bifolia*

The wild-orchid species of Hungary unlike their tropical relatives are living on the ground, and hardly can be found parasitic or punk-decomposer. The flowers of the two-leaved cornerflower is flourishing in May – June. The white flowers of 1–2 cm long stand in loose bunch. It likes to live in hornbeam oak-groves or in beech-groves. On the Great Plain it can be found in hardwood-groves or in wetter oak-groves along the rivers. In moisty, wet habitats it appears also in the field. This nice plant is a curiosity of the forests along the Körös. If we consider the forests of Doboz and Gyulavári one of the most beautiful stands was saved by the Forest of Gerla-Maró.

Collector: Éva Kertész

Time of collection: 3rd June 1986

12. *Phlomis tuberosa*

The plant is 120 cm tall, it has tuber. The stem-leaves are big, deeply hearted, triangle egg-shaped. The flower is pink, the flower-nodes gathering in the interleaf embrace the stem as a belt. Characteristic plant of the forest-steppe, extending from the East to our country. A relict, protected plant of the Carpathian Basin. The *Phlomis tuberosa* most frequently can be found in shady oak-groves, on loess greenswards, loess hills. A dying out, disappearing plant in the Great Plain. Its occurrence must have been much more frequent in Békés county long ago. Extension of the agriculture restricted it to ridges, remained loess spots. We can still find it in few numbers in the border-fields of Battonya, Békéscsaba, Pusztaföldvár, Biharugra, Szeghalom. The specimen on the herbarium sheet came from the Pap Meadow lying in the fields of Elek. The value and uniqueness of this region are the number and the species-varieties of the *Phlomis tuberosa* flourishing in large amount (8–10 thousand) in May. The series of our relict-like loess greensward were extended by this meadow in 1998.

Place of collection: Elek, Pap-meadow

Collector: Éva Kertész

Time of collection: 10th June 1998

13. *Hygromia kovacsi*

The conic ball-shaped, horn-brown shells, not taller than 4–5 mm, and not wider than 6 mm, which can be seen in the vials, are lined with smoothly arched scutes smaller than 0.1 mm. The scutes are not visible to the naked eyes. Our eyes sense the blending scutes as creamed surface. It was described in 1972 by András Varga and László Pintér

nek érzékeli. Varga András és Pintér László 1972-ben írta le Kovács Gyula békéscsabai malakológus Maró-erdőben gyűjtött, ún. holotípusa alapján. A tudományra nézve új faj magyar névadásánál a dobozi jelzőt a locus typicusáról kapta. A holotípus és Kovács Gyula paratípusai a Magyar Nemzeti Múzeumban találhatók. A biogeográfaiilag dác-podoliai faunakörbe sorolt faj areájának Ny-i szegélye a Mezőkovácsháza – Szabadkígyós – Doboz vonalig terjed. A dobozi pikkelyescsiga erdőségek, bokros területek hulladék-evő lakója. Mivel előfordulása nagyon kis területre korlátozódik, védettséget élvez.

Gyűjtőhely: Gyulavári, Török-erdő

Gyűjtő: Domokos Tamás

Gyűjtési év: 1998

14. Bánati csiga – *Helicigona banatica*

A 16–21 mm magas és 22–36 mm széles, lencse alakú, barna övvel díszített házának kezdeti kanyarulatai élesen tarajosak. A ház növekedése során a taraj fokozatosan tompul, s közvetlenül a fehér-rózsaszín ajakduzzanata előtt már teljesen legömbölyített. A szájadék kihajlott szegélyű. Köldöke eléggé tág, és a ráhajló perem részben fedi. A ház felszíne selymes a szabálytalan vonalkázottság és a spirálisan futó rovátkoltság miatt. Hazánkban ennek a kárpáti fajnak az előfordulása a következő három folyó zöldfolyosójához kapcsolódik: Tisza, Fekete-Körös (Gyulavári-Sitka, Dénesmajor, Csigás-erdő), Maros. Ennek az erdőlakó fajnak a fluktuációját a mainál nagyobb területre kiterjedő fosszilis előfordulásai is bizonyítják. Tudományos jelentősége miatt védett.

Gyűjtőhely: Dénesmajor, Csigás-erdő

Gyűjtő: Domokos Tamás

Gyűjtési év: 1997

15. Ligeti csiga – *Cepaea nemoralis*

Erős, mérsékeltén fénylő, világossárga, 16–21 mm magas és 19–25 mm széles háza finoman, szabálytalanul vonalkázott. Háza egy színű vagy 1–5 barna övvel díszített. Gyengén fejlett ajakduzzanata és barna szájadék-szegélye van, amely a köldököt elfedi. Eddig az Alföld négy pontjáról került elő. Ebből három lelőhelye (Mindszent, Hódmezővásárhely és Orosháza) a Körös–Maros közén található. Az Atlanti-mediterrán elterjedési centrumú állat növényevő, s a ligetes helyeket kedveli. Védelemre javasolt faj.

Gyűjtőhely: Mindszent, öreg temető

Gyűjtő: Domokos Tamás

Gyűjtési év: 1996

16. Lepkék

Múzeumunk közel 600 fajt tartalmazó rovargyűjteménye jellegét tekintve szisztematikus típusanyag. Sok Békéscsaba környékéről származó preparátuma miatt a gyűjtemény jól reprezentálja Békéscsaba rovarfaunáját is. A képen látható 12. számú dobozban a lepkék (*Lepidoptera*) több védett, ritka faja található. A bal oldalon egymás alatt sorakoznak a pillangók családjának (*Papilionidae*) védett fajai: farkasalma (*Zerinthia hysipyle* – Békéscsaba, Elővíz-csatorna partja, 1969), a kardos lepke (*Iphiclide podalirius* – Békéscsaba, Széchenyi-liget, 1986), a fecskéfarkú lepke (*Papilio machaon* – Békéscsaba, Póstelek, 1986), a kis apollólepke (*Parnassius mnemosyne*) valamint az apolló lepke (*Parnassius apollo*). A rovardoboz közepén a fehérlepkék (*Pieridae*) és a kistermetű boglárkalepkék (*Lycaenidae*) családjának képviselőit látjuk. A jobb oldalon a tarkalepkék (*Nymphalidae*) képviselőiben gyönyörködhetünk. A család két legismertebb európai – közép-ázsiai elterjedésű védett faja a nappali pávaszem (*Inachis io* – Békéscsaba, 1988) és az atalanta-lepke (*Vanessa atalanta* – Békéscsaba, 1987).

on the basis of the so called holotype collected in the forest of Maró by Gyula Kovács, malacologist of Békéscsaba. The new Hungarian species has received its "doboz" attribution from its locus typicus. The holotype and paratype of Gyula Kovács can be found in the Hungarian National Museum. The western border of the area of the species classified in the faunacircle of Dác-Podola extends to the line of Mezőkovácsháza – Szabadkígyós – Doboz. It feeds litters in shelled snail-forests, bushy areas of Doboz. As its occurrence is limited to a very small area, it is protected.

Place of collection: Gyulavári, Török-forest

Collector: Tamás Domokos

Time of collection: 1998

14. *Helicigona banatica*

The initial bends of the shell ornamented with 16–21 mm tall and 22–36 mm wide, lentil-shaped, brown belt are sharply crested. During the extension of the shell the crest gradually gets blunted, and it becomes entirely round-cornered immediately before the white-pink mouth-tumescence. The edge of the mouth is bending out. The navel is relatively wide and it is partly covered by the rim bending on it. The surface of the shell is silken because it is irregularly lined and spirally grooved. In Hungary the occurrence of the Carpathian species belongs to the green corridor of the following three rivers: Tisza, Fekete-Körös (Gyulavári-Sitka, Dénesmajor–Csigás-forest), Maros. The fluctuation of this forest-dweller species is testified by its fossil-occurrence extending to a larger area than today. Owing to its scientific significance it is protected.

Place of collection: Dénesmajor, Csigás-forest

Collector: Tamás Domokos

Time of collection: 1997

15. *Cepaea nemoralis*

The strong, moderately bright, light yellow, 16–20 mm tall and 19–25 mm wide shell is lined finely and irregularly. The shell is one coloured or ornamented with 1–5 belts. It has weakly developed mouth-tumescence and brown mouth-edge which covers the navel. So far it has been found in four points of the Great Plain. Three locations out of these are lying between the Körös and the Maros (Mindszent, Hódmezővásárhely and Orosháza). The centre of its spread is in the Atlantic-Mediterranean region, it is herbivorous and it likes the parklands. The animal is proposed for protection.

Place of collection: Mindszent, old cemetery

Collector: Tamás Domokos

Time of collection: 1996

16. Butterflies

The insect-collection of our museum consisting of almost 600 species is a systematic type-material. Owing to numerous preparations coming from Békéscsaba it represents well the insect-fauna of Békéscsaba. In the box no. 12 that can be seen in the picture more protected and rare species of the moths (*Lepidoptera*) can be found. On the left side the protected species of the butterfly-family are arranged under each other: *Zerinthia hysipyle* – Békéscsaba, the riverside of the Elővíz-channel, 1969, *Iphiclide podalirius* – Békéscsaba, Széchenyi-park, 1986, *Parnassius mnemosyne* as well as *Parnassius apollo*. In the middle of the insect-box we can see the representatives of the families of the *Pieridae* and the small *Lycaenidae*. On the right side we can delight in the representatives of the *Nymphalidae*. The most famous protected species spread in Europe and Middle-Asia are the *Inachis io* – Békéscsaba, 1988, and the *Vanessa atalanta* – Békéscsaba, 1987.

17. Madártojások

Palágyi (Petrásovics) Lajos (1883–1959) pénzügyi szakember 1952-ben a Munkácsy Mihály Múzeumnak ajándékozta *madártojás-gyűjteményének* egy részét. A 11 kartondobozban található kollekció 95 madárfaj 556 db tojását foglalja magába. A gyűjtemény első darabjai 1920-ból, a legfiatalabbak pedig 1952-ből származnak, a következő gyűjtőhelyekről: Bagamér, Báránd, Békéscsaba, Biharnagybajom, Debrecen, Deliblát, Doboz, Gyoma, Karcag, Nyírabony, Nyíracsa, Nyírábrány, Pécsvárad, Szarvas, Szeged (Fehér-tó), Székesfehérvár, Velencei-tó, Vésztő. Az egyik kartondoboz tartalmát bemutató színes felvételen kivethető egy 1924-ből és egy 1928-ból származó szarvasi, továbbá egy 1942-ből származó nyírábrányi gyűjtés, valamint az *énekes-rigó* és az *erdei pityer* cédulája – leltári számok társaságában.

18. Otis tarda – tüzok

Magasfüvű sztyeppék állatvilágának az egyik legjelentősebb madara. A füves puszták visszaszorulásával a szántóföldi kultúrák közelébe húzódtott át költetni. Magyarországon 1969 – világviszonylatban pedig 1981 – óta védett. A Kárpát-medence legjelentősebb élőhelyei Kelet-Magyarországon a Körös-Maros Nemzeti Park dévaványai-ecsegi szikes puszták egységében találhatók. Dévaványán a rezervátumban nevelő- és visszavádító állomás is működik. Az állomás közelében múzeum várja az érdeklődő látogatókat. A tojó és a kakas preparátuma a Pro Natura kiállítás egyik nagy diorámájában tekinthető meg.

Gyűjtőhely: Békéscsaba

Gyűjtő: Zsilinszky Endre

Gyűjtési időpont: 1901. június

Leltári szám: 54.420.1; 54.421.1.

19. Füleskuvik – Otus scops

Ez az arasznyi hosszú ragadozó áprilisban érkezik meg hazánkba afrikai telelőhelyéről. Kedveli az öreg gyümölcsösöket, és szívesen költ az ott található öreg fák odvában. Május-júniusban költ és augusztus-szeptemberben vonul el délre. Élőhelyei annyira megfogyatkoztak, hogy további fennmaradását csak a védetség biztosíthatja. Ennek a preparátumnak külön érdekessége, hogy a füleskuvik alföldi előfordulásának első kézzel fogható bizonyítéka.

Gyűjtőhely: Békéscsaba, Kovács P. utca

Gyűjtő: –

Gyűjtési év: 1954

Preparátor: Streit Miklós

Leltári szám: 76.12.20.10.

20. Uhu – Bubo bubo

A legnagyobb európai bagoly. (Kétszerese az erdei fülesbagolynak!) Fokozottan védett. Egyedei középhegységekben fészkelnek. Ritkán költ faodvában. A bemutatott példány *Csath Andrástól* származik. Nem tudjuk viszont, hogy ő kitől kapta preparálásra az elejtett állatot. Bizonytalan az elejtés időpontja is, mert két verzióról is tudunk: 1952. december 13. és 1953. március 8. A múzeum leltárkönyvében az előbbi dátum szerepel, Csath András feljegyzésiben viszont az utóbbi. Csath András feljegyzéseiből tudjuk azt is, hogy a múzeumi példány társa egykor a dobozi általános iskola gyűjteményében volt. Ma már az iskola gyűjteményének nyoma sincs. Mivel azonban összesen két uhuról rendelkezünk információkkal, s a kilövés helye mindkét esetben azonos volt, továbbá mert a két uhu ellentétes nemű, fel kell tételezni, hogy egy olyan uhupárról van szó, amely az éhségtől úzve jutott le Biharból a Fekete-Körös zöldfolyosóján át vidékünkre.

Gyűjtőhely: Békéscsaba, Gerla, Gerlai-erdő

Gyűjtés éve: 1953

Gyűjtő: –

Preparátor: Csath András

Leltári szám: 78.4.1.

17. Bird-eggs

Lajos (Petrásovics) Palágyi (1883–1959), financial counsellor, donated a part of his *bird-egg collection* to the Munkácsy Mihály Museum in 1952. The collection placed in 11 carton boxes includes 556 pieces of eggs of 95 bird-species. The first pieces of the collection date back to 1920, the earlier ones date back to 1952 from the following places of collection: Bagamér, Báránd, Békéscsaba, Biharnagybajom, Debrecen, Deliblát, Doboz, Gyoma, Karcag, Nyírabony, Nyíracsa, Nyírábrány, Pécsvárad, Szarvas, Szeged (Fehér Lake), Székesfehérvár, Velence Lake, Vésztő. In a colour photo showing the contents of one of the carton box a collection of Szarvas from 1924 and from 1928 and a collection of Nyírábrány from 1942 can be seen as well as the slip of the *mavis* and the *tree-lark* – together with inventory numbers.

18. Otis tarda – bustard

One of the most significant birds of the animal-world in the high-grassed steppe. As the grassed steppe became smaller and smaller it moved over near to the arable cultures to breed eggs. It has been protected since 1969 in Hungary and since 1981 in the world. The most significant habitats of the Carpathian Basin can be found in East-Hungary, in the units of the saline steppes of Dévaványa and Ecseg in the Körös-Maros National Park. In the reserve of Dévaványa a breeding and re-acustoming farm is working. Near the farm a museum is waiting for the visitors. The preparations of the layer and the cock can be seen in one of the big diorama of the Pro Natura-exhibition.

Place of collection: Békéscsaba

Collector: Endre Zsilinszky

Time of collection: June 1901

Inventory number: 54.420.1.; 54.421.1.

19. Eared little owl – Otus scops

This span-long bird of prey comes to our country from its African hibernacle in April. It likes the old orchards and it lays eggs in the holes of the old trees standing there. It lays eggs in May-June and migrates to the south in August-September. The number of its habitats decreased so much that only protection can ensure the subsistence of it. It is a special curiosity that this preparation served as first ocular demonstration for the occurrence of the eared little owl in the Great Plain.

Place of collection: Békéscsaba, Kovács P. street

Collector: –

Time of collection: 1954

Inventory number: 76.12.20.10.

20. Eagle-owl – Bubo-bubo

The biggest European owl. (Twice bigger than the tree horned owl.) Especially protected. They nest in mountain-ranges of medium height. They rarely lay eggs in wooden holes. The presented specimen was received from *András Csath*. We do not know that from whom he got the bagged animal. The date of the bagging is also uncertain as we know two versions: 13th December 1952 and 8th March 1953. In the inventory of the museum the earlier date can be found. In the notes of *András Csath*, however, the latter. From the notes of *András Csath* we know that the pair of the museum-specimen could be found heretofore in the collection of the elementary school of Doboz. Today there is not trace of the school-collection. Since, however, we have information on two eagle-owls, and the places of the shootings were the same in both cases, and since the two eagle-owls were of the opposite sex, we can suppose that a starving eagle-owl couple came to our region from the Bihar through the green corridor of the Fekete-Körös.

Place of collection: Békéscsaba, Gerla, Forest of Gerla

Collector: –

Time of collection: 1953

Inventory number: 78.4.1.

21. Idol (újkor)

Lelőhelye: Körösladány határa
Leltári száma: 75.87.1.
H.: 7,5 cm, Sz.: 4,4 cm, V.: 1,8 cm
Egetett agyagból készült, álló, emberszerű alakot mintáz. Terepbejárás során, a mai felszínről került elő. A fej alatt a felsőtest és a lábak meander mintával díszítettek. A vállon elhelyezett áttörések arra utalhatnak, hogy a tárgyat esetleg felfüggesztve viselték. Az újkor idoljainak emberszerűen formált alakjai minden bizonnyal isteneket jelképezhettek, s a közösség, az egyén védelmét, jólétét voltak hivatottak szolgálni.

22. Kis edény (középső bronzkor)

Lelőhelye: Gyulavarsánd-Laposhalom
Leltári száma: 52.32.1.
M.: 11 cm, Szá.: 7 cm, Fá.: 3 cm
A kihajló perem alatt a hosszú nyak tölcészerűen szűkül a vállvonalig, innen az edénytest erősen szélesedik, majd szűkül a magas, kis talpgyűrűig. A fülek a perem fölé magasodnak, és a vállvonalra támaszkodnak. A hason négy, szabályosan elhelyezett kicsúcsosodás van. A teljes edénytest párhuzamos árkolásokkal díszített, a perem alatt egy sorban körbefutó ún. girland motívum látható. A korszak látványos kerámiatermékeit tekintve is különleges, finoman kidolgozott tárgy.

23. Síp (középső bronzkor)

Lelőhelye: Békés-Várdomb
Leltári száma: 53.4900.1.
H.: 7,3 cm, Átm.: 1,2 és 2,2 cm
A sípot csontból faragták, csiszolták, majd koncentrikus, bevéssett körökkel díszítették. A tárgy a korszak egyik legjelentősebb, erősített településén került napvilágra.

24. Balta (középső bronzkor)

Lelőhelye: Battonya, Vörös Október tsz homokbányája
Leltári száma: 76.13.1.
A penge hossza: 14,8 cm, a nyélhát hossza: 11,1 cm
Kerek pengereszű, hosszú nyélhátal ellátott bronzbalta. A nyélhát és a nyéllyuk közötti rész horonydíszes. A korszak egyik legmivesebb tárgytípusa, fegyverként és használati eszközként egyaránt alkalmazhatták. Sírba került elő, a halottal eltemetett mellékletként.

25. Lószerszámok (korai vaskor)

Lelőhelyük: Sarkad
Leltári számuk: 95.25.1 – 95.25.4; 95.25.6.
Átm.: 5 cm, 6,4 cm, 8,6 cm
Bronzból készült, áttört korong alakúak. A központi tagok kereszt alakban megformáltak, a szárakat bevéssett koncentrikus körök díszítik. A hátoldalon négy- illetve kétszárú elosztószerkezet van. A lószerszámzat részeként a szíjak vezetését, díszítését szolgálták. A tárgyak egy nagyobb – lószerszámokat és bronzcédenyeket tartalmazó – kincslelet darabjai, melyeket áldozati céllal, egyidőben rejtettek a földbe.

26. Lándzsa (középső vaskor – szkíta kor)

Lelőhelye: Medgyesegyháza
Leltári száma: 95.8.1.
H.: 31,3 cm, a köpű átmérője: 2,5 cm
Vasból készült. A keskeny penge közepén széles, magas, tagolt borda fut. Köpűje szélénél a nyél rögzítésére szolgáló kerek áttörés van. Jellegzetes szkíta fegyver.

27. Edények (késő vaskor – kelta kor)

a., Urna

Lelőhelye: Bánkút-Rózsamajor
Leltári száma: 74.32.13.
M.: 30,5 cm, Szá.: 24,5 cm, Fá.: 11,5 cm
Korongolt, nagyméretű, gömbös testű urna, sírból származik. A kihajló perem alatt széles besímitás, a vállvonalon pedig kettős borda fut.

b., Fazék

Lelőhelye: Bánkút-Rózsamajor
Leltári száma: 74.32.12.
M.: 14,6 cm, Szá.: 12,3 cm, Fá.: 7,8 cm

21. Idol (neolithic age)

Place of finding: the fields of Körösladány
Inventory number: 75.87.1.
L.: 7.5 cm, W.: 4.4 cm, Th.: 1.8 cm
It was made of terra-cotta and shaped like a human body. It was found during an exploration of the ground, on the present-day surface. The bust below the head and the legs are ornamented with meander pattern. Piercings located on the shoulder suggest that the object was worn probably in a suspended way. The neolithic idols shaped like a human body most probably symbolised gods and they were created to protect and to prosper the community and the individual.

22. Small pot (middle bronze age)

Place of finding: Gyulavarsánd-Laposhalom
Inventory number: 52.32.1
H.: 11 cm Md.: 7 cm Bd.: 3 cm
The long neck below the out-leaning rim narrows as a funnel till the line of the shoulder, herefrom the body of the pot extends very much, afterwards it narrows to the tall, small foot ring. The ears grow higher than the rim and they are founded on the line of the shoulder. There are four, symmetrically placed peaks on the belly. The whole body of the pot is ornamented with parallel ditches, under the rim a so called girland motive runs around in one line. Even if we take the spectacular ceramic products of the age, it is a special, finely elaborated object.

23. Pipe (middle bronze age)

Place of finding: Békés-Castle hill
Inventory number: 53.4900.1
L.: 7.3 cm D.: 1.2 and 2.2 cm
The pipe was carved out of bone, it was polished and afterwards ornamented with concentrated, engraved circles. The object was found at one of the most significant, fortified settlement of the age.

24. Axe (middle bronze age)

Place of finding: Battonya, the sand-pit of the Red October Co-operative
Inventory number: 76.13.1
L.: 14.8 cm out of which the back of the handle: 11.1 cm
A bronze axe with orbicular blade, supplied with long handle-back. The part between the handle-back and handle-hole is ornamented with groove. The mostly elaborated object-type of the age, it was used most probably both as weapon and as instrument of labour. It was found in a grave as appendix buried with the corpse.

25. Gears (early iron age)

Place of finding: Sarkad
Inventory number: 95.25.1-95.25.4; 95.25.6
D.: 5 cm, 6.4 cm, 8.6 cm
They were made of bronze, and they were shaped like pierced disks. The central parts were formed in cross shape, the shanks are ornamented with engraved concentrated circles. On the backside there is a structure divided into four or two parts which belonged to the gear and it led and ornamented the straps. The objects are part of a bigger treasure-trove containing gears and bronze pots which were probably dug into the ground together as sacrifice.

26. Pike (middle iron age – Scythian age)

Place of finding: Medgyesegyháza
Inventory number: 95.8.1
L.: 31.3 cm, diameter of the hose: 2.5 cm
It was made out of iron. In the middle of the thin blade a high, divided rib runs. At the rim of the hose an orbit pierce can be found for fixing the handle. Characteristic Scythian weapon.

27. Pots (late iron age – Celtic age)

a., Urn

Place of finding: Bánkút-Rózsamajor
Inventory number: 74.32.13
H.: 30.5 cm, Bd.: 24.5 cm, Md.: 11.5 cm
Huge urn made on the potter's wheel, with globe-shaped belly, found in a grave. Wide in-smoothing runs under the out-leaning rim and double-rib runs on the line of the shoulder.

b., Pot

Place of finding: Bánkút-Rózsamajor
Inventory number: 74.32.12
H.: 14.6 cm, Bd.: 12.3 cm, Md.: 7.8 cm

Világosbarna színű, gömbös hasú, korongolt fazék, sírból származik.

c., Palack

Lelőhelye: Bánkút-Rózsamajor

Leltári száma: 74.32.14.

M.: 38,8 cm, Szá.: 12,5 cm, Fá.: 9,3 cm

Szürke színű, korongolt, hosszú nyakú, tölcséres pere-mű palack. Sírlelet.

28. Tál (szarmata kor)

Lelőhelye: Békéscsaba, Kanális-szőlők

Leltári száma: 52.1092.1.

M.: 7,5 cm, Szá.: 14,6 cm, Fá.: 3,7 cm

A szürke, korongolt edény hasán széles árok fut körbe. Belső oldala simított. Lefelé szűkül, kis talpa van. A szarmata kor késői szakaszából származik. Az iráni nyelvű szarmaták az I. század derekától a hunok megjelenéséig uralták az Alföldet.

29. Ezüstberakásos bronzcsat (gepida kor)

Lelőhelye: Gyulavarsánd-Laposhalom

Leltári száma: 52.1008.1.

H.: 7,8 cm, Sz.: 3,9 cm, V.: 1,2 cm

Nagyméretű, babszem alakú, bronzból öntött.

Teste kerek átmetszetű. Elülső oldalán négy sorban elhelyezkedő ezüstberakásos díszítés van. A csat a szíj felőli részen elkeskenyedik, amiből következtetni lehet a szíj szélességére. A keleti germán nyelvcsaládba tartozó gepidák a hun időszakban Attila leghívebb szövetségesei voltak, a hun nagykirály halála után pedig ők vették át a hatalmat a Tiszántúlon és Erdélyben.

30. Gyöngysor (kora avar kor)

Lelőhelye: Körösladány, Dózsa-tsz területe

Leltári száma: 60.10.5.

36 darab piros, fehér, kék és fekete színű, szemes illetve folytatott mintájú üveggyöngyből áll. Egy nő sírból származik, melyben piperckészlet is előkerült. A valószínűleg török nyelvű kora avarok 567-től a VII. század második feléig uralták a Kárpát-medence jelentős részét.

31. Nagyszíjvég (késő avar kor)

Lelőhelye: Bélmegyer, Csömöki-domb, 102. sír

Leltári száma: 90.221.1.

H.: 12,1 cm, Sz.: 2,7 cm, V.: 0,5 cm

Bronzból öntött, felülete ónozott. Egyik oldalán széles levelű, indás díszítés, a másikon egy szarvaste-hén és két egymás mögött álló szárnyas griff van. A felcserzés módjára két lyuk utal, melyekből a szege-csek elvesztek. Az ilyen szíjvégek a veretes övek végét díszítették. A késő avar állam a 670-es évektől a IX. század elejéig állt, de az avar lakosság egy része való-szerűleg megérte a magyar honfoglalást.

32. Övveret (késő avar kor)

Lelőhelye: Bélmegyer, Csömöki-domb, 102. sír

Leltári száma: 90.221.4.

H.: 4,1 cm,

Sz.: 3,1 cm (a csüngővel együtt 5,1 cm)

A négyszögletes keretben balra néző szárnyas griff alakja látható. Áttört, bronzból öntött, felülete ónozott. Az övre a négy sarokban levő lyuk segítségével, szegeccsel erősítették fel. Alul csuklósan kapcsolódik hozzá egy tömör csüngő. Ennek széle karéjosan tagolt. A késő avar kori művészet jellegzetes motívu-mai a griffek és az indák, ezért griffes-indás kultúrának is nevezik a korszakot.

Light brown coloured pot, with globe-shaped belly, made on the potter's wheel. From a grave.

c., Bottle

Place of finding: Bánkút-Rózsamajor

Inventory number: 74.32.14

H.: 38.8 cm, Bd.: 12.5 cm, Md.: 9.3 cm

Grey coloured, made on the potter's wheel, long necked bottle with funnel-shaped rim. Grave find.

28. Bowl (Sarmatian age)

Place of finding: Békéscsaba, Kanális-vineyard

Inventory number: 52.1092.1

H.: 7.5 cm, Md.: 14.6 cm, : 3.7 cm

On the belly of the grey bowl made on the potter's wheel a wide ditch runs around. The inside is smoothed. It narrows downwards, it has small foot. It comes from the late period of the Sarmatian age. The Iranian-speaking Sarmatians dominated the Great Plain from the middle of the first century till the emergence of the Huns.

29. Silver-inlaid ouch (Gepid age)

Place of finding: Gyulavarsánd-Laposhalom

Inventory number: 52.1008.1

L.: 7.8 cm, W.: 3.9 cm, Th.: 1.2 cm

Huge-sized, bean-shaped, moulded out of bronze. The body is round-shaped. At the front side a silver-inlaid ornament located in four lines can be found. The ouch narrows at the connection to the strap from which we can conclude on the width of the strap. The Gepids belonged to the eastern German language family was the most faithful allies of Attila, and following the death of the great Hun king, they took over the power in the area beyond the River Tisza and in Transylvania.

30. Collar of pearls (early Avar age)

Place of finding: Körösladány, area of the Dózsa Co-operative

Inventory number: 60.10.5

It consists of 36 pieces of red, white, blue and black – grained or continuously patterned – bugle. It comes from a female grave in which a toilet-set was found too. The probably Turkish-speaking early-Avars dominated the significant part of the Carpathian Basin from 567 till the second half of the seventh century.

31. Big strap-ending (late Avar age)

Place of finding: Bélmegyer, Csömöki-hill, grave No. 102

Inventory number: 90.221.1

L.: 12.1 cm, W.: 2.7 cm, Th.: 0.5 cm

It was moulded out of bronze, the surface is tinned. On one side a tendril ornament with wide leaves, on the other side a hind and two winged griffins standing behind each other can be seen. Two holes refer to the method of the fixation from which the rivets were lost. This kind of strap-ends ornamented the end of the mounted belts. The late Avar state existed from the 670s till the beginning of the 9th century but a part of the Avar population probably survived the Hungarian conquest.

32. Belt mount (late Avar age)

Place of finding: Bélmegyer, Csömöki-hill, grave No. 102

Inventory number: 90.221.4

L.: 4.1 cm,

W.: 3.1 cm (together with the lopping: 5.1 cm)

A winged griffin looking to the left can be seen in a quadrangular frame. It was moulded out of bronze, the surface is tinned, it is pierced. It was fixed with rivets to the belt with the help of holes in the four corners. A solid pendant is hinged with it at the bottom. The griffins and tendrils are characteristic motives of the late Avar age therefore this period is also called griffin and tendril culture.

33. Kengyelpár (honfoglalás kor)

Lelőhelye: Örménykút, Décsi Telek-halom

Leltári száma: 94.2.46; 94.2.47.

H.: 16,1 és 17,6 cm, Sz.: 12,2 és 12,2 cm

Vasból kovácsoltak, elülső oldalukon rézberakás díszíti őket. Széles talpalójuk domború, alsó részükön három borda erősíti mindkettőt. A két kengyel nem teljesen egyforma, ami nem szokatlan a honfoglaló magyarok régészeti hagyatékában.

34. Erekljetartó mellkereszt

(Árpád-kor, X–XI. század)

Lelőhelye: Békéscsaba, Jamina

Leltári száma: 92.2.1.

H.: 5 cm, Sz.: 2,6 cm

A honfoglalást és korszakát lezáró, feudális európai államszervezéssel induló új korszak kezdetén, részben már Szent István uralkodása előtt illetve az alatt, s még azt követően is, a bizánci keresztény egyház befolyása szintén érvényesült a Kárpát-medencében a nyugati egyházi törekvések mellett. Kora Árpád-kori leleteink jellegzetes, a bizánci stílus jegyeit viselő csoportjába tartozik az a bronzból öntött mellkereszt, amely 1991-ben került napfényre Békéscsabán. A mellkereszt csuklósan egymáshoz kapcsolódó két oldala belső üreget rejt, amely ereklje elhelyezését és őrzését tette lehetővé. Egyik oldalán a glóriás Szűz Mária fölemelt kéztartással imádkozó alakja látható, a karjai alatt pedig a görög betűs Mária monogram betűi (MP – ΘV: MHTHP ΘEOY = Isten anyja) olvashatók. A kereszt másik oldalán a keresztre feszített Krisztust ábrázolták, keresztes dicsfényvel, feje fölött a táblás kereszttel, a nap és a hold jelével, a vízszintes keresztszárak alatt pedig Krisztus nevének szintén görög betűkkel vésett rövidítésével (IC – XC: IHCOYC XPICTOC = Jézus Krisztus).

35. Korpuszok (Árpád-kor, XII–XIII. század)

a., Lelőhelye: Medgyesegyháza, Temető-halom

Leltári száma: 98.1.1.

M.: 5,9 cm, Sz.: 5,4 cm

b., Lelőhelye: Békéscsaba, Bohus-dűlő

Leltári száma: 82.69.1.

M.: 9,9 cm, Sz.: 9,5 cm

c., Lelőhelye: Békéscsaba, Fényes

Leltári száma: 99.2.2.

M.: 10,7 cm, Sz.: 4,9 cm

d., Lelőhelye: Békéscsaba, Fényes

Leltári száma: 99.2.1.

M.: 10 cm, Sz.: 6,3 cm

A feudális magyar államszervezet kiépítése Szent István királlyá koronázását követően a keresztény vallás térhódításával párhuzamosan következett be. A magyarság középkori történetének így minden vonatkozásában alapvető meghatározója volt a keresztény kultúra gondolatvilágának a jelenléte. A Békés megyében ismert korai körmeneti keresztek és korpuszok jellegzetes, viszonylag egyszerű kivitelű darabjai minden valószínűség szerint a falusi templomok "felszereléséhez" tartoztak. Az itt bemutatott, bronzból készült s aranyozással díszített Krisztus-testek mezőgazdasági munkák során, szórványként kerültek elő 1982 és 1999 között. Közös bennük, hogy – a korai ábrázolásmódnak megfelelően – még a világ fölött örökké uralkodó, a bűn és a halál fölött diadalmaskodó, "élő" Krisztust mutatják be.

33. Pair of stirrup (age of the Hungarian conquest)

Place of finding: Örménykút, Telek-barrow of Décs

Inventory number: 94.2.46; 94.2.47

L.: 16.1 cm and 17.6 cm, W.: 12.2 cm and 12.2 cm

They were hammered out of iron, from the front side they are ornamented with in-laid copper. Their wide foot-holders are convex, three ribs support both at their bottom parts. The two stirrups are not the same which is not unusual in the archaeological heritage of the conquering Hungarians.

34. Reliquary pectoral cross

(age of the Árpáds, 10th – 11th century)

Place of finding: Békéscsaba, Jamina

Inventory number: 92.2.1

L.: 5 cm, W.: 2.6 cm

At the beginning of the new period closing the Hungarian conquest and starting the organisation of the feudal European state, preceding, under and following the rule of Saint Stephan (Szent István), the influence of the Byzantine Christian Church had also some role in the Carpathian Basin beside the endeavours of the Western Church. The pectoral moulded out of bronze belongs to the characteristic group bearing the marks of the Byzantine style from the early Árpád-period. It was found in Békéscsaba in 1991. The sides of the pectoral, hinged with each other hides an inside cavity that made possible to place and to protect relics. On one side the figure of Virgin Mary praying with lifting hands can be seen, under her arms the letters of the Mary-monogram can be read in Greek letters (MP – ΘV: MHTHP Θ EOY = mother of God). On the other side of the cross the crucified Christ can be seen with crossed glory, with a tabled cross above his head, with the sign of the sun and the moon, and with the abbreviated name of Christ engraved also in Greek letters under the horizontal cross-legs (IC – XC: IHCOYC XPICTOC = Jesus Christ).

35. Corpora (age of the Árpáds, 12th – 13th century)

a., Place of finding: Medgyesegyháza, Temető-barrow

Inventory number: 98.1.1

H.: 5.9 cm, W.: 5.4 cm

b., Place of finding: Békéscsaba, Bohus-dűlő

Inventory number: 82.69.1

H.: 9.9 cm, W.: 9.5 cm

c., Place of finding: Békéscsaba, Fényes

Inventory number: 99.2.2

H.: 10.7 cm, W.: 4.9 cm

d., Place of finding: Békéscsaba, Fényes

Inventory number: 99.2.1

H.: 10 cm, W.: 6.3 cm

Following the coronation of Saint Stephan, the feudal Hungarian state was organised collaterally with of the spread of the Christian religion. Thus the ideas of the Christian culture influenced basically the history of the Hungarians in every field in the mediaeval age. The relatively simply made pieces of the early processional crosses and corpora known in Békés county most probably belonged to the "equipment" of the churches in the villages. The presented Christ-corpora made out of bronze, ornamented with gold were found sporadically during agricultural work between 1982 and 1999. What common in them is that they show the still "living" Christ who dominates in the world for ever, and who prevailed over the death.

36. Rézpénzek (Árpád-kor, XII. század)

a., Lelelőhelye: Békés, Borosgyán

Leltári száma: 90.139.1.

Átm.: 2,6 cm

b., Lelelőhelye: Murony, Murvahely

Leltári száma: 90.138.1.

Átm.: 2,5 cm

A megerősödő Árpád-kori államszervezet pénz-gazdálkodásának emlékei nem egyszer a talajművelés során, a mai felszínen kerülnek elő, mint például az a békési és muronyi rézpénz is, amelyek III. Béla királyunk (1172–1196) idejéből származnak. Bizánci mintára vert domború kialakításuk és ábrázolásmódjuk egyértelműen a XII. századi magyar-bizánci kapcsolatokra utalnak. Az érmek egyik oldalán egymás melletti trónon helyet foglaló két királyalak látható, jogarral és országalmával, valamint a REX BELA – REX STS felírat; az érmek másik oldalán pedig a kis Jézust bal karján tartó glóriás Madonna kapott helyet SANCTA-MARIA körirattal.

37. Kályhacsempe (késő középkor, XVI. század)

Lelelőhelye: Békéscsaba, Dózsa György út

Leltári száma: 86.7.161.

M.: 29 cm, Sz.: 19,5 cm, hátmélység: 9 cm

A Békéscsaba belterületén 1985-ben feltárt I. sz. ház díszes kályhájának omladékából került elő, s híven tükrözi az alföldi kályhámestereknek a kései reneszánszból táplálkozó illetve a török előrenyomulással együtt terjedő keleties kultúra hatása alatt álló ízlésvilágát. Téglalap alakú, mázatlan kályhacsempe, amelynek négyyszögletes előlapja áttört. Bátyadiszc és vízszintes bordákkal tagolt pártázata előre hajlik. Léckeretbe foglalt előlapjának felső felében áttört ablakok sorakoznak, alul pedig két, egymással szimmetrikusan elhelyezkedő számráthív látható. Az ablakok teteje hagyma formájú, a számráthívek belső szélét pedig egy-egy levélmotívum díszíti. A kályhacsempe előlapjának alsó és felső részét egy széles, függőleges bordákkal tagolt, vízszintes osztóléc választja el egymástól. A csempe előlapjának egész felületét apró félgömböcskék teszik mozgalmassá. A helyenként megmaradt fehér festésnyomok ugyanakkor a tárgy eredeti színére utalnak. A kályhacsempe hátoldala zárt, félköríves és kormos.

38. Kályhacsempe (késő középkor, XVI. század)

Lelelőhelye: Gerla

Leltári száma: 52.1228.1. és 52.1229.1.

M.: 19,4 cm, Sz.: 18,4 cm

A békéscsabai régészeti gyűjtemény legelső és legértékesebb darabjainak egyike, még *Haan Béla* adományaként került a múzeumba. Az eddigi említések és szakirodalmi hivatkozások szerint az Ábránfy család gerlai kastélya helyéről származik, az ajándékozásra pedig az 1900-as évek elején került sor. A vörös földfestéssel díszített, mázatlan, zárt előlapú kályhacsempén indás és leveles keretbe foglalva két bajszos harcost látunk. Az alacsonyabb elgyengülő mozdulattal egyenes kardjára támaszkodik, a magasabb viszont megragadja ennek fejét, s fölemelt szablyával éppen lesújtani készül. Az ábrázolás híven tükrözi a korabeli viseletet is. A jelenet egyes vélemények szerint török és magyar katona párharcat mutatja be, mások szerint viszont a csabai kastély urának, Ábránfy Imrének 1556. évi halálát örökíti meg.

36. Copper money coins

(age of the Árpáds, 12th century)

a., Place of finding: Békés, Borosgyán

Inventory number: 90.139.1

D.: 2.6 cm

b., Place of finding: Murony, Murvahely

Inventory number: 90.138.1

D.: 2.5 cm

Relics of the money-economy of the consolidating state-organisation in the Árpád-age were many times found on the present-day surface during soil preparation. The same happened to the copper coins from Békés and Murony coming from the age of Béla III (1172–1196). The convex shape and the way of presentation following Byzantine model without doubt refer to the Hungarian-Byzantine relations of the 12th century. On one side of the coins two king-figures with sceptre and with pome can be seen sitting on two thrones beside each other, with an inscription: REX BELA – REX STS; on the other side of the coins the glorified Madonna can be seen holding the small Jesus in her left arm with round inscription: SANCTA – MARIA.

37. Stove-tile (late Middle Ages, 16th century)

Place of finding: Békéscsaba, Dózsa György street

Inventory number: 86.7.161

H.: 29 cm, W.: 19.5 cm, back deepness: 9 cm

It was found in the brash of the ornamented stove of the house no. 1 explored in the inner city of Békéscsaba in 1985. It reflects faithfully the taste of the stove-makers, which was influenced by the late renaissance and the eastern-like culture spread with the Turkish occupation. Oblong stove-tile without glaze of which quadrangular face-slab is pierced. The moulding ornamented with bastions and divided with ribs leans forward. Pierced windows line up on the upper part of the face-slab included in lath-frame and two symmetrical ogee arches can be seen at the bottom. The top of the windows is onion-shaped, and the inner edge of the ogee arches is ornamented with one leaf-motive each. The bottom and top parts of the face-slab of the stove-tile were separated with a horizontal separating lath divided by wide, vertical ribs. Small half globes makes lively the total surface of the face-slab of the tile. The white painted traces remained occasionally, however, refer to the original colour of the object. The backside of the stove-tile is closed, round-arched and smoky.

38. Stove-tile (late Middle Ages, 16th century)

Place of finding: Gerla

Inventory number: 52.1228.1 and 52.1229.1

H.: 19.4 cm, W.: 18.4 cm

It belongs to the first and most valuable pieces of the archaeological collection of Békéscsaba, it came to the museum as the donation of *Béla Haan*. According to former mentions and references it came from the castle of Ábránfy-family of Gerla and was donated at the beginning of the 1900s. Two moustached warriors included in a frame ornamented with tendril and leaf can be seen in the closed stove-tile ornamented with red earth colour, without glaze.

The shorter one leans against his sword with a weakening gesture, and the taller one grabs his head and he intends to strike down with raised sabre. The illustration reflects faithfully the contemporary wear. According to certain opinions the scene shows the encounter of a Turkish and a Hungarian warriors, others think that it immortalised the death of the lord of the castle of Csaba in 1556.

39. Ruhakapocspár

(késő középkor, XIV–XVI. század)

Leőhelye: Békéscsaba, Megyeri faluhely

Ltsz.: 86.10.38. és 86.10.39.

H.: 4,1 cm, Sz.: 2 cm, M.: 1,1 cm

Aranyozott ezüsből készített, finoman megmunkált, kosaras, indás, leveles, kőberakásos ruhakapocspár. Az 1986-ban végzett ásatás során került elő Békéscsaba határában, a középkori Megyer falu templom körüli temetőjének 41. számú sírjában. A sír a falu egyhajós, félköríves szentélyű templomában, a templomhajó területén, a diadalív előtt helyezkedett el. Az egykori falu temploma és temetője a XVI–XVII. század fordulóján táján vagy a XVII. század folyamán teljesen elpusztult, helyét csak szisztematikus régészeti kutatással lehetett azonosítani. A sírban előkerült aranyozott ezüst és ezüst ruhakapcsok egyedisége és értéke, valamint a sír előkerülési helye viselője előkelő voltát, a tárgyak aprólékos kidolgozása, kivételes szépsége pedig a késő középkori ötvösségünk magas színvonalát bizonyítja.

40. Aranypénzek (késő középkor, XIV–XV. század)

Leőhelyük: ismeretlen

a., Leltári száma: 52.2603.1.

Átm.: 2,1 cm, Súly: 3,6 g

b., Leltári száma: 52.2605.1.

Átm.: 2,2 cm, Súly: 3,55 g

c., Leltári száma: 52.2614.1.

Átm.: 2,2 cm, Súly: 3,55 g

A Károly Róbert király (1308–1342) által megkezdett középkori magyar aranypénzverés emlékei I. Lajos (1342–1382), Zsigmond (1386–1437) és I. Mátyás (1458–1490) király uralkodása idejéből. Az első hátoldalán (a) Keresztelő Szent János látható a + S IOHA – NNES B felirattal, a második előoldalán (b) osztott címer s a + SIGISMUNDI D G R VNGARIE felirat, Mátyás király pénzének előoldalán (c) pedig a Madonna, a karjában a kis Jézussal s a MATHIAS D-GR VNGARIE körirat. A Magyar Nemzeti Múzeum ajándékaaként 1900-ban kerültek a Békéscsabai Múzeum-Egyesület gyűjteményébe, így az 1903-ban megjelent gyűjteményi leltárban is szerepelnek már. A visszaemlékezések szerint 1944 őszén a front gyors közeledése miatt Korniss Géza – 1932 és 1944 között a múzeum igazgatója – a gyűjtemény arany- és ezüstpénzeit nyugatra menekítette, s a háború után, 1945-ben a leleteket borítékba zárva leadta a Békéscsabai Városi Tanács hivatalában. Hat évvel később, 1951-ben, az irodahelyiség meszelése előtt került újra elő egy fiókból a múzeumnak címzett boríték, s így kerülhetett azután sor az 1952. évi bejelentőzásaikra is.

39. Pair of cloth-hooks

(late Middle Ages, 14th – 16th century)

Place of finding: Békéscsaba, village of Megyer

Inventory number: 86.10.38 and 86.10.39

L.: 4.1 cm, W.: 2 cm, H.: 1.1 cm

Finely elaborated pair of cloth-hooks made of gilt silver with basket-, tendril- and leaf-shaped ornament with inlaid stone. It was found in the field of Békéscsaba, in the grave no. 41 of the graveyard located around the church of the medieval Megyer village during an excavation carried out in 1986. The grave was located in the one-naved, round-arched church of the village, in the area of the nave, before the chancel arch. The church and the graveyard of the long-ago village were totally destroyed around the turn of the 16th-17th century or during the 17th century, its place was managed to be identified only with systematic archaeological excavation. The uniqueness and value of the gilt silver and silver cloth-hooks found in the grave and the place of the grave prove the noble state of the wearer, and its exceptional beauty proves the high level of our late medieval goldsmith's trade.

40. Golden money coins

(late Middle Ages, 14th – 15th century)

Place of finding: unknown

a., Inventory number: 52.2603.1

D.: 2.1 cm, Weight: 3.6 g

b., Inventory number: 52.2605.1

D.: 2.2 cm, Weight: 3.55 g

c., Inventory number: 52.2614.1

D.: 2.2 cm, Weight: 3.55 g

Relics of the medieval Hungarian golden coinage started by King Charles Robert [Károly Róbert] (1308–1342), from the age of Louis I [Lajos] (1342–1382), Sigismund [Zsigmond] (1386–1437) and Matthias I [Mátyás] (1458–1490) kings. On the reverse of the first coin (a) Baptist Saint John can be seen with the inscription + S IOHA – NNES B, on the obverse of the second one (b) divided arms and the inscription + SIGISMUNDI D G R VNGARIE can be found, and on the obverse of the coin of King Matthias (c) the Madonna holding the small Jesus in her arm and the round-inscription MATHIAS D-GR VNGARIE appear. They came to the collection of the Museum-Association of Békéscsaba by the donation of the Hungarian National Museum in 1900, so they also appeared in the inventory of the collection published still in 1903. According to recollections, owing to the quick approach of the front in 1944 Géza Korniss – who was the director of the museum between 1932 and 1944 – rescued the gold and silver coins of the collection to the West and following the war in 1945 he delivered the finds in an envelope to the office of the City Council. In 1951, six years later, before the lime-wash of the office-chamber the envelope addressed to the museum was found again and the coins were registered at that time in 1952.

A NÉPRAJZI OSZTÁLY ISMERTETETT MŰTÁRGYAI

41. Ikon – "Szűzanya kiseddél" (XVIII–XIX. század)

Származási helye: Battonya

Leltári száma: 77.83.1.

H.: 55 cm, Sz.: 50 cm

A battonyai eredetű, rendkívül feszesen komponált ikon a Délkelet-Alföldön fennmaradt szerb vallási tárgyú festmények kiemelkedő darabja: azzá teszi az ábrázoltak személye, tekintetük tiszta szépsége, egyszerű, ugyanakkor erőteljes koloritja, a kép tárgyának az ősi szláv, *glagolita* írásmóddal való, rövidített jelölése. A rövidítés feloldása: *Bogorodica* (Istenszülő) illetve *Isus Christos* (Jézus Krisztus). A XVIII–XIX század fordulóján keletkezett mű különleges vonása, hogy két darabból álló, összevarrt vászonra festette ismeretlen, a bizánci ikonfestés hagyományait követő alkotója.

42. Ikon – "Szent Demeter"

Származási helye: Battonya

Leltári száma: 77.78.1.

H.: 95,5 cm, Sz.: 55 cm

A battonyai szerbek jeles családi ünnepe volt a *svečar* (a m. gyertyagyújtó), a család védőszentjének a rokonok és ismerősök dús megvendégelésével kísért ünnepe. A védőszent-kultusz fontos rekvizitumai voltak a család nagy becsben tartott, apáról-fiúra szálló, szenteket ábrázoló festményei. A kitüntetett tárgyakat a tisztaszobában, az ágyak felett tartották, s évente sor került a megszentelésükre. Az ikonokkal általában vándorkereskedők házaltak, de igényesebb példányaik Pesten és – amint bemutatott példánk is – Zágrábban készültek megrendelésre. A Szent Demetert ábrázoló ikon 1912-ben készült, szerb nyelvű, cirill feliratának magyar jelentése: "Szt. Demeter vértanú" és "Emlék gyermekeimnek 1912. Maksza és Melánija Militar".

43. Ikon – "Az utolsó vacsora" (1853)

Származási helye: Magyarcsanak

Leltári száma: Rt. 89.3.2.

H.: 74 cm, Sz.: 87 cm

Vászonra festett ikon, "*St cina de taină*" (Az utolsó vacsora) román nyelvű felirat olvasható rajta. A képen az asztalnál ülő Krisztus, a tizenkét tanítványával, az utolsó együtt elköltött vacsoránál látható. A kedvelt tanítvány, János, Jézus vállára hajtja a fejét, Jézus felémelt jobbja, a hagyományos szónoki gesztust jelzi, hogy tanítványaihoz szól. Az ikon a magyarcsanádi román ortodox paplak berendezési tartozéka volt. A paplak 1853-ban épült, és ekkor is szentelték fel. Ismeretlen festő alkotása.

44. Rézveretes Tranosciuskok

Származási helyük: Békéscsaba

Leltári számuk: 99.1.1. és 99.2.1.

H.: 19,8 cm és 18,4 cm, Sz.: 12 cm és 12,4 cm,

V.: 7,8 és 9,2 cm

A Békés megyei szlovák evangélikusok legtöbbet forgatott könyve a "*Tranoscius*" néven ismert egyházi énekgyűjtemény. *Tranovszky György* a liptószentmiklósi (Liptovský Mikuláš – mai Szlovákia) evangélikus gyülekezet lelkésze állította össze az egyházi énekgyűjteményt, mely eredetileg 412 éneket tartalmazott. 1636-ban Lőcsén (Levoča – mai Szlovákia) jelent meg először. A mű az évszázadok során állandóan bővült, mára összesen 1172 éneket tartalmaz, s több mint 170 kiadást ért meg. Az énekeskönyvek a mindennapi használatból erősen megkoptak, és szükségessé vált óvni, védeni őket az elhasználódástól. Így alakult ki Békéscsabán a speciális népi iparág, mely a könyvek gerincét csuklós pántokkal, elő- és hátlapjukat pedig díszes rézlemezekkel, zárásukat biztosítandó fémcsattal látta el.

THE PRESENTED ITEMS OF THE ETHNOGRAPHICAL DEPARTMENT

41. Icon – "The virgin with the baby"

(18th – 19th century)

Provenience: Battonya

Inventory number: 77.83.1

L.: 55 cm, W.: 50 cm

The icon coming from Battonya, composed extremely tensely is a prominent piece of the Serb religious paintings remained on the Great Plain, owing to the characters of the figures, clear beauty of their face, the simple but robustious colour scheme, the abbreviated mark of the painting-subject in ancient Slav *glagolita* style. Explanation of the abbreviation: *Bogorodica* (God-parent) and *Isus Christos* (Jesus Christ). A specific feature of the work made at the turn of the 18th-19th century is that it was painted on a canvas made by stitching two pieces by the unknown master who followed the tradition of the Byzantine icon-painting.

42. Icon – "Saint Demetrius"

Provenience: Battonya

Inventory number: 77.78.1

L.: 95.5 cm, W.: 55 cm

The *svečar* (the candle-lightening) was an important feast of the patron saints among the Serbs of Battonya, accompanied with rich entertainment of the relatives and acquaintances. The paintings of high value for the family, showing the patron saints, which were descended from father to son, were important relics of the patron saint-cult. The decorated objects were kept in the ben above the beds, and they were consecrated per year. Wandering sales men caged with the icons in general but the more valuable paintings were made in Pest or – as our example shows – in Zagreb by order. This icon showing Saint Demetrius was made in 1912, the meaning of the Cyrillian inscription in Serb language: "*Martyr of St. Demetrius*" and "*Memory to my children 1912 Maksza and Melania Militar*".

43. Icon – "The last supper" (1853)

Provenience: Magyarcsanak

Inventory number: 89.3.2

L.: 74 cm, W.: 87 cm

An icon which was painted on canvas, an inscription in Roumanian language "*St cina de taină*" (*The last supper*) can be read on it. Christ sitting at the table with the twelve disciples having the last supper together. John, the beloved disciple reclines his head on the shoulder of Jesus, the raised right hand of Jesus indicates the traditional rhetorical gesture, he speaks to his disciples. The icon belonged to the Roumanian orthodox clergy of Magyarcsanak. The clergy was built and consecrated in 1853. Work of an unknown painter.

44. Pieces of Copper Tranosciusk

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 99.1.1 and 99.2.1

L.: 19.8 cm and 18.4 cm, W.: 12 and 12.4 cm,

Th.: 7.8 and 9.2 cm

The most popular book of the Slovak evangelicals of Békéscsaba is the ecclesiastical hymn-collection known as "*Tranoscius*". The ecclesiastical hymn-collection was compiled by *György Tranovszky*, the preacher of the evangelical community of Liptószentmiklós (Liptovský Mikuláš – now Slovakia) which contained originally 412 songs. It was published first in Lőcse (Levoča) in 1636. The work has been extended permanently for centuries, now it contains 1172 songs, and it had more than 170 editions. The hymn-books were used up because of the every-day usage and it was necessary to protect them from the wearing out. Thus a special folk industry was formed in Békéscsaba which supplied the spine of the books with articulated battens and as well as the front and back sheets with copper plates and with metal buckle.

45. Tetrapod-terítő (XIX. század második fele)

Származási helye: Békés

Leltári száma: Rt. 93.6.1.

H.: 207 cm, Sz.: 58 cm

A terítő a békési román ortodox templomban lévő Tetrapod terítője volt. Erre helyezték a templom védőszentjét ábrázoló ikont, ünnepek alkalmával az adott ünnepi ikonokat. A terítő bordó színű bársonyból készült, és aranyszínű fémzással varrt görög kereszttel, virágmotívumokkal és selyemfodorral, szélein pedig fémszálal rojtozással díszített.

46. Ezüst nyakék Elekről

Származási helye: Elek

Leltári száma: 99.7.1.1-10.

H.: 48 cm, Sz.: 5 cm

A Délkelet-alföldi régió görögkeleti vallású, szerb és román ajkú lányai asszonyai szívesen viseltek nemesféműből való, arany- és ezüstpénzekből készített, reprezentatív ékszereket, nyakékeket és fülbevalókat. A bemutatott tárgy és változatai a huszadik századi Elek faluképében meghatározó jelentőségű románság tehetősebb családjaiból származó, eladó leányoknak és fiatalasszonyoknak volt megbecsült ékszere. A *suferin*-nek nevezett nemesfém nyakékekhez – amely kizárólag ünnepi viseletük kiegészítője volt – leggyakrabban kellenyájuk részeként jutottak. A tíz ezüst pénzérméből összeállított nyakék darabjaira valószínűleg Aradon kerültek a felfűzést lehetővé tévő, különleges fűlek. A Ferenc és V. Ferdinánd császárok arcképével készített egyforintosokat 1859 és 1887 között, míg a húszkrajcárosokat 1835 és 1841 között verték a császárváros pénzverdéiben.

47. Szlovák díszabrosz

Származási helye: Békéscsaba

Leltári száma: 52.3511.1.

H.: 194 cm, Sz.: 125 cm

Az ünnepi abroszoknak lakásdíszítő funkciójuk volt. Legtöbbször az étkezés befejezésekor terítették az asztalra, melyre imakönyvet, egyházi énekeskönyvet tettek. Ünnepek alkalmával, pünkösdkor, húsvétkor, karácsonykor, a család legdíszesebb szőttesét használták. A békéscsabai díszabrosz pamutból szőtt házi-szőttes, fekete, piros, sárga keresztcsíkozással. Két szélből állították össze, tekintettel arra, hogy a házi-szőttesek szélességét a szövőszék hengerének a hossza szabta meg.

48. Békéscsabai ködmön

Származási helye: Békéscsaba

Leltári száma: 52.3442.1.

H.: 42 cm, Sz.: 138 cm

A csabaiaknál a hímezett ködmön, "*kožuch*" mindig megbecsült viseleti darab volt. Azzá tette elsősorban a magas ára, más esetben pedig az, hogy öröklődött férjről gyermekekre, feleségre, anyáról leányra, nem ritkán még a harmadik nemzedék is benne esküdött örök hűséget párjának. A csabai szücsök, "*kušňari*" férfiaknak egyszerűbbet, asszonyoknak színes bőrrátétes, lányoknak az 1860–70-es évektől színes selyem fonállal hímezettek készítettek. Növénnyel, levelek és stilizált virágok alkották a díszítő ornamentikát. A csabai ködmön jellegzetes díszítését képezte a hátoldalára hímezett szív alakú, kakasos minta.

49. Bokályok

Származási helyük: az első kettő Kőröstarcsa, harmadiké ismeretlen

Leltári számuk: 52.3040.1; 52.3085.1; 52.3062.1.

M.: 21,5 és 23 és 22 cm, Sz.: 7 és 8,5 és 8 cm, Tá.: 8 és 6 és 7 cm

Békés megyében bokályokat csak a gyulai és a tótkomlói fazekasok készítettek, azonban a megyébe

45. Tetrapod-cover

(the second half of the 19th century)

Provenience: Békés

Inventory number: 93.6.1

L.: 207 cm, W.: 58 cm

The cover was laid on the Tetrapod in the Roumanian orthodox church of Békés. The icon showing the patron saint of the church and the ceremonial icons during feasts was situated on this. The cover made of wine-red velvet is ornamented with Greek cross sewed with golden glitter yarn, flower motives, silk crimps and thrumming made of glitter yarn at the edges.

46. Silver necklace from Elek

Provenience: Elek

Inventory number: 99.7.1.1-10

L.: 48 cm, W.: 5 cm

The orthodox, Serb and Roumanian girls and women of the Southeast Great Plain liked to wear representative jewels, necklaces, earrings made of precious metals, golden and silver coins. The presented object and its variants were the appreciated jewels of the marriageable girls, young women coming from the wealthier families of the Roumanian population playing important role in Elek village in the twentieth century. They got the plated necklace called *suferin* – which were the supplements only of their festal wear – most regularly as a part of their dotal gift. The special ears that made the stringing possible were put on the pieces of the necklace collated out of ten silver coins most probably in Arad. The coins of one forint, made with the face of Francis and Ferdinand V were minted between 1859 and 1887, the coins of twenty deniers was minted between 1835 and 1841 in the mintage of the city of the emperor.

47. Slovakian ornamental table-cloth

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 52.3511.1

L.: 194 cm, W.: 125 cm

The ceremonial table-clothes have also ornamenting function in the homes. They were covered on the table following the end of the meal on which prayer-book and ecclesiastical hymn-book were put. At feasts: Pentecost, Easter, Christmas the most ornamented homespun of the family was used. The ornamental table-cloth from Békéscsaba is homespun made of cotton with black, red, yellow cross-stripes. It was constructed from two pieces as the width of the homespun was determined by the length of the roller of the loom.

48. Frock from Békéscsaba

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 52.3442.1

L.: 42 cm, W.: 138 cm

The embroidered frock, the "*kožuch*", was an appreciated piece of wear by the people of Csaba. The reason for that was primarily the high price-value and that it was descended from husband to child, wife, from mother to daughter, and it happened that the third generation married his/her pair in it. The fur-dressers of Csaba, the "*kušňari*", made a simpler one for man, a colourful one covered with leather for a woman, and one embroidered with colourful silk yarn for a girl. The ornaments were tendrils, leaves, conventionalised flowers. The embroidered "cock"-motive in heart-shape was a characteristic feature of the frock of Csaba.

49. Glazed bottles

Provenience: the first two from Kőröstarcsa, the third unknown

Inventory number: 52.3040.1; 52.3085.1; 52.3062.1

H.: 21.5 cm and 23 cm and 22 cm,

Md.: 7 and 8.5 and 8 cm, Fd.: 8 and 6 and 7 cm

In Békés county only the potters of Gyula and Tótkomlós made glazed bottles.

az erdélyi fazekasközpontokból vándoriparosok révén számtalan habános színvilágú bokály is került. Eredetileg ünnepi alkalmakkor borosedényként voltak használatosak, később a tisztaszobák díszítményeivé váltak: a tálasfogason függtek tizesével, húszasával. Mintázatukra a növényi motívum jellemző, de találkozhatunk botano-, zoomorf és geometriai motívumok ötvöződésével is.

50. Ember alakú butélikák

Származási helyük: Tótkomlós

Leltári számuk: 52.3206.1. és 60.15.1.

M.: 28 és 24 cm, Tá.: 9 és 9 cm

Butélikákat Békés megyében a múlt század közepétől századunk elejéig készítettek a fazekasmesterek. A tótkomlói kerámián jól megfigyelhető a mezőtúri hatás, annak ellenére, hogy Tótkomlós Békés megye egyik fazekasközpontja volt. A pálinkás butélikák általában a férfiak számára készültek. Használhatóságuk mellett bizonyos fokig dekoratív funkciót is betöltöttek, melyre nagyon szép példa a bemutatott két ember alakú kerámia. Az 1903-ra datált sárga alaplázas asszonyalak kezében madarat tart, a kiöntő a hát tájékán helyezkedik el. A szintén sárga alaplázas férfialak kivont kardú huszárt vagy katonát ábrázol. A két figura valószínűleg egyazon tótkomlói mester keze munkája.

51. Gyertyamártó edény

Származási helye: Békés

Leltári száma: 61.1.111.

M.: 39 cm, Sz.: 32,5 cm, Tá.: 32,5 cm

A fazekasság múlt századi virágzása idején is sajátos színt jelentett az ún. *fekete kerámia*, amely nevét a különleges égetési folyamat során elnyert színéről kapta. A nádudvari, mohácsi mesterek mellett a mezőtúri fazekasok készítették a legszebb feketére égetett kerámia tárgyakat. Az 1819-ben *mondvacsínált*, azaz megrendelésre készült remek művű edény – feliratának tanúsága szerint Veres János családját szolgálta. A gazdag díszítésű, *stafírozott gyertyamártó* gyűjtési helye Békés, készítési helye Mezőtúr, s jól példázza mind a Békés megyében élők szerteágazó kereskedelmi kapcsolatait, mind pedig a korabeli paraszti gazdaságok önellátó voltát.

52. Tükrös

Származási helye: Tótkomlós

Leltári számuk: 52.2811.1.

M.: 81 cm, Sz.: 41,5 cm

A tótkomlói és a békéscsabai szlovákok tükröscinek ("zrkadlo") kerete dúsan faragott, festett. Tetejüket főként színes virágok és levelek, oldalait növényi indák, stilizált virágok ékesítik. A boltban vásárolt tükröket helyi mesterek, specialisták, díszes fenyőfa, hársfa vagy diófa kerettel látták el, melyre gyakran ráfaragták, de leginkább ráfestették a tulajdonos nevét, névjelét és a készítés év-számát is.

53. Bírói szék

Származási helye: Békéscsaba

Leltári száma: 87.14.1.

M.: 93 cm, Sz.: 65 cm, H.: 50 cm

A XVIII–XIX. századi Békés megyei szlovák bútorkészítés becses darabjai a karosszékek vagy gondolkodószékek, melyekre a reneszánsz forma és díszítés barokkos megfogalmazása jellemző. A bírói szék a városi és falusi bírói hivatal jelképe volt, mely díszítésével, faragásával tekintélyt parancsoló voltát is kifejezte. A bemutatott tárgy háttámláján vésett felirat található: "... R: A: 1780", melyben az "R" a szlovák *ROKU* rövidítése (azaz évében), az "A" a latin *ANNO* rövidítése, (jelentése szintén: évében).

Thanks to the wandering traders, however, numerous glazed bottles with Haban colours came to the county from the pottery centres of Transylvania. Originally they were used as wine pots on festal occasions, later they became the ornaments of the benches: they hanged on the racks in tens and twenties. The plant motive is the most characteristic of their patterns, but we can find the mixtures of botano-, zoomorf and geometric motives.

50. Body shaped bottles

Provenience: Tótkomlós

Inventory number: 52.3206.1; 60.15.1

H.: 28 and 24 cm, Fd.: 9 and 9 cm

Bottles were made by the potters in Békés County from the middle of the previous century till the beginning of our century. The influence of Mezőtúr can be recognised in the ceramics of Tótkomlós in spite of the fact that Tótkomlós was one of the pottery centre of Békés County. The bottles for pálinka [Hungarian spirit drink] were made regularly for men. Beside their usage they have also decorative function for which the presented body-shaped ceramic is a very beautiful example. The woman-figure primed with yellow glaze holds a bird in her arm, the bill is placed on the back. The pot is dated: the year is 1903. The man-figure which is also primed with yellow glaze, shows a hussar or a warrior. The two figures likely to be the works of the same master.

51. Candle-dipping pot

Provenience: Békés

Inventory number: 61.1.111

H.: 39 cm, Md.: 32.5 cm, Fd.: 32.5 cm

The so called *black ceramics* was a speciality during the flourish of the pottery in the previous century, which received its name from the colour it got during the special burning process. The most beautiful ceramic objects were made by potters of Mezőtúr in addition to the masters of Mohács and Nádudvar. According to the inscription the well-shaped pot made for order in 1819 belonged to the family of János Veres. The richly ornamented *candle-dipping pot* collected in Békés, made in Mezőtúr, indicates the wide-spread commercial relations of the population of Békés county and the self-supplying structure of the contemporary peasant farms.

52. Mirror

Provenience: Tótkomlós

Inventory number: 52.2811.1

L.: 81 cm, W.: 41.5 cm

The frame of the mirror ("zrkadlo") of the Slovaks of Tótkomlós and Békéscsaba were richly carved and painted. The top was ornamented with colourful flowers and leaves, the sides with plant tendrils and conventional flowers. The mirrors bought in the shops were supplied with fir, lime and walnut frame by the local masters, specialists, on which the name or sign of the owner and the year were often carved or rather painted.

53. Chair of judge

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 87.14.1

L.: 93 cm, W.: 65 cm, L.: 50 cm

The armchairs or "thinking chairs" were the precious pieces of the Slovak furniture-making trade of Békés County in the 18th-19th century. Renaissance forms and baroque ornaments were characteristic of them. The chair of judge was the symbol of authority in the town or in the village, so the ornament and curving also had to express authoritative-ness. On the back-rest of the presented object a carved inscription can be seen: "...R: A: 1780". The "R" is an abbreviation of the Slovak *ROKU* (it means 'in the year of') the "A" is an abbreviation of the Latin *ANNO* (it means the same).

54. Ácsolt láda

Származási helye: Békéscsaba

Leltári száma: 92.1.3.

M.: 92 cm, H.: 92 cm, Sz.: 57 cm

A gyalult tölgyfából készített, ácsolt, sarokpilléres szerkezetű láda előlő oldalán és házfedél alakú tetején geometrikus díszítés található. Békés megye szlováklakta helységeibe ezen ládák típusa a XVIII. század első felében, az úratelepítők által vagy családi kapcsolat illetve vándoriparosok révén került. Később a megye szlovák lakossága is készítette a Bihar erdősegeiből leüsztatott keményfából. Eredetileg kelengye-bútor szerepet töltött be, dívatja múltával, a századforduló táján azonban kikerült a kamrába. Az 1844-es datálású ácsolt láda helyi elnevezése: "škrňa".

55. Mennyezetes ágy eleje

Származási helye: Tótkomlós

Leltári száma: 94.23.1.1-2.

M.: 159 cm, Sz.: 100 cm, V.: 10 cm

A múlt század közepéből származó mennyezetes ágy "postel", "suňoghálov" a tótkomlói asztalosmesterek egyik remekbe szabott darabja. A fenyőfából készült ágy elejének koronája fűrészelt díszítésű, stilizált kétfejű sast ábrázol, dúsan festett, színes virágzással. Az ágy helye mindenkor a ház tisztaszobájában volt, általában csak a család vendége vagy gyermekágyas asszonya használhatta.

56. Rengő pad részlete

Származási helye: Békéscsaba

Leltári száma: 52.2734.1.

H.: 132 cm, Sz.: 34 cm, M.: 86 cm

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum néprajzi gyűjteményének egyik legkorábbi datált tárgya a domborúan faragott, festett csabai rengő pad, "lavica". A XVIII-XIX. századi hagyományos csabai tisztaszoba belső elrendezésében a becsapolt lábú, áttört támlájú, csuklós karfájú pad az ágy előtt állott, éjszakára háttámláját átfordítva fekhelyül is szolgált. A sötétkék alapfestésű sárga, piros, zöld botanomorf díszítésű pad a XVIII. századi csabai bútorkészítő mesterek jellegzetesen mives darabja.

57. Faragott, festett ökrjárom

Származási helye: Tótkomlós

Leltári száma: 52.2686.1.

H.: 136 cm, M.: 106 cm

A keményfából készült járom, "jarmo" két belfája, mely a járomfa fölé ívesen fölnyúlik, díszes faragással, festéssel van ellátva. A faragott jármot, mely Békés megye területén ritkaságszámba ment, egy ügyes kezű béres ember készítette – aki tótkomlói széktámlákat is faragott – gazdájának, erdélyi analógiák alapján. Az 1900-as években készült díszes iga feltehetőleg csak ünnepi alkalmakkor volt használatban. A tárgy a múzeum néprajzi gyűjteményének törzanyagából származik.

58. Ostyasütővas

Származási helye: Békéscsaba

Leltári száma: 81.37.1.

H.: 73,7 cm, a sütővas Sz.: 15,8 cm

A római katolikus liturgiában a mise és az áldozás egyik kelléke a szentostya, melyet tojás, cukor, liszt, tej és víz keverékéből ostyasütővas segítségével készítenek el. Az evangélikus egyház is használ ostyát az úrvacsora szertartásánál. A kovácsoltvas, ovális alakú, vésett mintázatú, virágos motívummal övezett két keresztet korpussszal ábrázoló ostyasütővassal is az egyháznak készítettek ostyát.

54. Trimmed chest

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 92.1.3

H.: 92 cm, L.: 92 cm, W.: 57 cm

Roof-shaped geometric ornament can be found on the front side of the trimmed, corner-piece structured chest made of planed oak. This type of chests was brought into the Slovak settlements of Békés County in the first half of the 18th century by the re-settlers, family relations or by wandering traders. Later the Slovak population of the county also made it out of the hardwood drifted from the forests of the Bihar. Originally it belonged to the dotal gift of the women, when it went out of date at the turn of the century, however, it was placed in the pantry. The local name of the trimmed chest dated in 1844: "škrňa".

55. Front of a ceiling bed

Provenience: Tótkomlós

Inventory number: 94.23.1.1-2

L.: 159 cm, W.: 100 cm; Th.: 10 cm

The ceiling bed, "postel", "suňoghálov" is dated back to the middle of the previous century is a masterful piece of the cabinet-makers of Tótkomlós. The crown of the front of the fir bed is ornamented with saw, it shows a conventionalised two-headed eagle with richly painted, colourful flowers. The place of the bed was always in the ben of the house, and only the guest of the family or the confined woman could use it.

56. Rocking bench

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 52.2734.1

L.: 132 cm, W.: 34 cm, H.: 86 cm

The roundly carved, painted rocking bench, "lavica", of Csaba is dated back to the earliest time in the ethnographical collection of the Munkácsy Mihály Museum of Békéscsaba. The bench made with articulated arm-rest, with pierced back-rest and with mortised legs stood in front of the bed in the traditional ben of the 18th, 19th century, and it served also as bed by reversing its back-rest at night. The bench primed with dark blue colour and ornamented with yellow, red and green botanomorf motives a characteristically beautiful piece of the furniture making masters of Csaba in the 18th century.

57. Carved, painted yoke

Provenience: Tótkomlós

Inventory number: 52.2686.1

L.: 136 cm, H.: 106 cm

The two inside timbers of the bow, "jarmo", made of hardwood, which carves above the stud are supplied with ornamented carving and painting. The carved yoke which was curiosity in the area of Békés County was made by a skilful farm-hand, who also carved back-rests for chairs in Tótkomlós, for his master on the basis of Transylvanian analogues. The ornamented yoke made in the 1900s was probably used only at festive occasions. The object originated from the corpus the of the ethnographical collection of the museum.

58. Altar-bread iron

Provenience: Békéscsaba

Inventory number: 87.37.1

L.: 73.7 cm, W.: 15.8 cm

One requisite of the mass and the Holy Communion in the Roman Catholic liturgy is the saint altar-bread which was made of the mixture of egg, sugar, milk, and water with help of an altar-bread iron. The altar-bread was baked for the church also with this hammered, oval-shaped altar-bread iron made with carved patterns, representing two crosses with corpus, belted with flower-motives.

59. Szalmapapucs

Származási helye: Tótkomlós

Leltári száma: 53.3600.1

H.: 40 cm, Sz.: 21 cm, M.: 27 cm

A szalmából fonással, házilag készített, viszonylag nagyméretű jobb- és ballábba készült a gazdáknak vagy kocsisaiknak készült, akik télen a bakon ülve lábukat csizmájukkal együtt behelyezték, így védekezve a hideg ellen. A szalmapapucs a tótkomlói tanyavilágban készült az 1920-as években, tiroli minta alapján. A tárgy helyi, szlovák elnevezése: "slamenie botoše".

60. Farsangi bolondkerék (XX. század)

Származási helye: Elek

Leltári száma: 99.8.1

Átm.: 88 cm, M.: 90 cm

A múltó tél s közelgő tavasz jelképes birkózása telőpontját *farsangfarkán*, a farsang utolsó három napján éri el. Maskarás, álarcos, féktelenül jókedvű felvonulással köszöntötték a közeli tavaszt a gyulai és eleki németek. A helységen zeneszóval, táncolva végigvonuló menetben kapott helyet a szekérrel vontatott farsangi bolondkerék, *Hans* és *Gretel* termékenységvárázsló figurájával.

59. Straw-rope shoes

Provenience: Tótkomlós

Inventory number: 53.3600.1

L.: 40 cm, W.: 21 cm, H.: 27 cm

The home-made, relatively big-sized, right- and left-footed footwear made of straw by spinning was made for the masters or for their charioteers, who placed their feet in it together with their boots on winter, in order to protect them against the cold. The straw-rope shoes was made in Tyrolean mode in the farm-world of Tótkomlós in the 1920s. The local Slovak name of the object is: "slamenie botoše".

60. Clown rote of carnival

Provenience: Elek

Inventory number: 99.8.1

D.: 88 cm, H.: 90 cm

The symbolic wrestle of the passing winter and the coming spring reaches its peak on the last three days of the carnival, *at the tail of the carnival*. The Germans of Gyula and Elek greeted the near spring with masked, masquerading exuberantly rejoicing pageant. The clown-rote of the carnival with the figures of *Hans* and *Gretel*, fertility wizards, participated in the procession marching with music and dance through the settlement.

A TÖRTÉNETI OSZTÁLY ISMERTETETT MŰTÁRGYAI

61. Munkácsy Mihály ezüstkoszorúja (1882)

Gyűjtőhelye: Berlin

Leltári száma: Ht. 53.5550.1-2.

Átm.: 40 cm

Munkácsy Mihály 1882-ben, Krisztus Pilátus előtt című képének budapesti kiállítására hazajött Magyarországra. Szülővárosa, Munkács, már két évvel korábban díszpolgárává választotta. 1882-ben, látogatása alkalmából, emléktáblát avattak szülőháza falán. E látogatás emléke lehet a bemutatott ezüst babérkoszorú, Munkács városának ajándéka. A koszorút alul átkötő aranyozott ezüstszalag vésett felirata: *Munkácsi Munkácsy Mihálynak – a nagy művésznek – szülő városa Munkács – 1882 – február*. Kék bársonnyal bevont tartójának közepén Munkácsy Mihály díszes ezüstmonogramja látható. Az ezüstkoszorúhoz selyemmel bélelt nyolcszögletű bőrtok tartozik. Munkácsy Mihály özvegyének végakarata értelmében Munkácsy unokahúga, *Cecilie von Barnewitz* ajándékozta a Békéscsabai Múzeum-Egyesületnek.

62. Omazta Miklós armálisa (1599)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba

Leltári száma: Hd. 62.654.1.

H.: 107 cm, Sz.: 58 cm

A bemutatott armális – azaz nemesi címer adományozásáról szóló oklevél – a történeti gyűjteményben őrzött legrégebbi dokumentum. Az Omazta-család a XIX. század folyamán jelentős szerepet játszott Békéscsaba életében. Armálisuk 1599-ből származik, I. Rudolf (osztrák császárként II. Rudolf) adományozta a család őseinek, Omazta Miklósnak. Az adományozott nemesi címer iniciálészerűen a szöveg elején látható. Függőpecsétés, pergamen oklevél.

THE PRESENTED ITEMS OF THE HISTORICAL DEPARTMENT

61. Silver anadem of Mihály Munkácsy (1882)

Place of collection: Berlin

Inventory number: Ht. 53.5550.1-2.

D.: 40 cm

In 1882 Mihály Munkácsy returned to Hungary for the exhibition of his painting entitled *Christ before Pilate* in Budapest. Still two years earlier his hometown, Munkács, elected him the freeman of the town. In 1882 on the occasion of his visit a memorial tablet was dedicated on the wall of his birth-place. A memory of this visit could be the presented small silver laurel wreath donated by Munkács town. The inscription of the aureated silver ribbon tied up the wreath underneath: *To Mihály Munkácsy of Munkács – the great artist – his hometown Munkács – February – 1882*. The ornamented silver monogram of Mihály Munkácsy can be read in the middle of the case covered with blue velvet of the wreath holder. An octagonal leather box lined with silk belongs to the silver wreath. The niece of Munkácsy, *Cecilie von Barnewitz* donated it to the Museum-Association of Békéscsaba in compliance with the testimony of the widow of Mihály Munkácsy.

62. "Armalis" of Miklós Omazta (1599)

Place of collection: Békéscsaba

Inventory number: Hd. 62.654.1.

L.: 107 cm, W.: 58 cm

The presented "armalis" – which is a diploma about donation of armorial bearings – is the oldest document kept in the historical collection. The Omazta-family played an important role in the life of Békéscsaba during the 19th century. Their "armalis" is dated back to 1599, Rudolph I (as Austrian emperor, Rudolph II) donated it to Miklós Omazta, the ancestor of the family. The donated coat of arms can be seen at the beginning of the text as initial. Parchment diploma with suspended seal.

63. A Békéscsabai Múzeum-Egyesület pecsétnyomója (1899)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba
Leltári száma: Ht. 62.647.1.
M.: 10,7 cm, Átm.: 4 cm

A Munkácsy Mihály Múzeum jogelődjének, az 1899. november 25-én megalakított Múzeum-Egyesületnek a pecsétnyomója. Réz, fekete fanyéllal. Felirata körben tükörrírással bevésve: *Békés-Csabai Múzeum-Egyesület *1899**. A pecsétnyomó közepén Békéscsaba címerének vésete: a pajzsmező felső részén ágaskodó, jobb mellső mancsában három búzakalászt tartó, kétfarkú oroszlán, alatta ovális tóban egy hal úszik. A pajzsra helyezett koronás pántossisak díszé egy szőlőtő.

64. Tajtékpipa (1761)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba
Leltári száma: Ht. 73.25.27.1.
H.: 18,9 cm, Szá.: 4,9 cm

A tajtékkőből faragott pipákat leginkább a jobb módúak, a nemesemberek használták. A könnyen faragható, porózus tajtékkő a használat során kapta szép sárgásbarna színét. Bemutatott tajtékpipánk mélyen faragott. Díszítő motívumai: vágató ló, alul a pipanyakig húzódó tagolt levélmotívum, benne 1761-es évszám. Szája körben rezegett. Lipták Pál gyűjteményének megvásárlásával került a történeti gyűjteménybe.

65. Méhkerék térképe (1865)

Származási helye: Méhkerék
Leltári száma: Rd. 97.3.2.
H.: 121 cm, Sz.: 91 cm

1865. évi datálással készült, vászonpauzra rajzolt, Méhkerék község területét és határait művelési ágak szerint áttekinthető térkép. A térképen szerepelnek a román nyelvű nevek, amelyek ma már csak a szájhagyományban őrződtek meg.

66. A császári pár Békés megye határán (1857)

Bachmann – Hohmann B. – Böss, J. – Heicke, J.
Színes litográfia, a múzeum régi anyagából
Leltári száma: Hd. 58.30.1.
H.: 60,7 cm, Sz.: 47,1 cm

Az 1850-es évek közepén az abszolutista hatalom kezdte szükségét érezni az alávetett népekkel való megbékélésnek. Ennek egyik legjobb módját az uralkodói pár látogatásaiban vélték megtalálni. Így került sor a császári pár magyarországi körutazására 1857-ben, melynek főbb Békés megyei állomásairól négy darabból álló litográfiasorozat készült. Bemutatott nyomatunk ennek első darabja. A köszöntő küldöttség hódoló fogadását ábrázolja a vármegye határán 1857. május 25-én, valószínűleg Orosházától nyugatra. Kitűnően jellemzett típusokat láthatunk a megye nemességéből, papságából, a tisztviselőrétegből és a parasztság közül.

67. Legyező (XIX. század második fele)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba
Leltári száma: Ht. 73.131.1.
H.: 30 cm, Sz.: (szétnyitva) 58 cm

A legyező a bálí ruha kiegészítőjeként máig használatos. Összehajtható változata Európában a XVI. századtól kínai hatásra terjedt el. A századok folyamán kialakult használatának etikettje, s fontos szerepet kapott a gálás kalandokban is. A kiválasztott darab összehajtható, gyöngyház nyelvű, fémvázaz legyező. A vázra erősített fekete tüllcsipke festett, rátétes díszítésű. Huszár Istvánné gyűjteményének megvásárlásával került a múzeumba.

63. Signet of the Muscum-Association of Békéscsaba (1899)

Place of collection: Békéscsaba
Inventory number: Ht. 62.647.1.
H.: 10.7 cm, D.: 4 cm

The signet of the Museum-Association, the predecessor of the Munkácsy Mihály Museum formed on 25th November 1899. Copper, with wooden handle. Inscription carved with mirror-writing runs around: *Museum-Association of Békés-Csaba *1899**. In the middle of the signet the engraving of the arms of Békéscsaba: rearing, two-tailed lion holding three wheat-ears in his right fore-paws on the upper side of the field, underneath a fish is swimming in an oval lake. The ornament of the crowned strapped helmet placed on the shield is a grapevine.

64. Meerschaum pipe (1761)

Place of collection: Békéscsaba
Inventory number: Ht. 73.25.27.1.
L.: 18.9 cm, Md.: 4.9 cm

The pipes carved out of pumice were used by wealthier or noble men. The perspirable pumice which was easy to be carved got its nice, yellowish brown colour during usage. The presented Meerschaum pipe is deeply carved. Ornamenting motives: galloping horse, divided leaf-motive extending to the pipe-neck beneath, inside the year 1761. The mouth is coppered around. It got to the historical collection by the purchase of the collection of Pál Lipták.

65. Map of Méhkerék (1865)

Place of collection: Méhkerék
Inventory number: Rd. 97.3.2.
L.: 121 cm, W.: 91 cm

The map with the date of 1865 was drawn on linen-faced paper, showing the area and borders of Méhkerék town divided into cultivation sectors. Roumanian names can be found on the map which have been kept only in oral tradition.

66. The emperor-couple at the border of Békés county (1857)

Bachmann – Hohmann, B. – Böss, J. – Heicke, J.
Coloured lithography from the old collection of the museum
Inventory number: Hd. 58.30.1.
L.: 60.7 cm, W.: 47.1 cm

In the middle of the 1850s the absolutist empire felt the need for reconciliation with the subjected peoples. The visit of the ruling couple was thought to be the best way to realise that. That's why the ruling couple travelled around Hungary in 1857. A lithography-series was made on the most important stages of the travel in Békés County. Our presented lithograph is the first piece of that. It shows the reception of the venerating delegation at the border of the comitat, most probably westwards from Orosháza, on 25th May 1857. We can see excellently characterised types of the nobility, clergy, functionaries, and peasant class.

67. Fan (second half of the 19th century)

Place of collection: Békéscsaba
Inventory number: BHt. 73.131.1.
L.: 30 cm, (spread) W.: 58 cm

The fan as the supplement of the ball-dress is used ere now. Its foldable variation spread in Europe from the 16th century as a Chinese influence. The etiquette of its usage formed by centuries played important role in the gallant adventures. The selected piece is a foldable fan with metal frame and with mother-of-pearl handle. The black tulle lace fixed to the frame is painted, with appliqué ornaments. It got to the collection by the purchase of the collection of Mrs. István Huszár.

68. A Békés Megyei Gazdasági Egyesület érméje (1886)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba

Leltári száma: Ht. 86.2.1.

Átm.: 4,5 cm

A Békésmegyei Gazdasági Egyesület 1861-ben alakult Békéscsabán. Ismeretterjesztő könyvek kiadásával, előadások, kiállítások rendezésével, jutalmak kiosztásával igyekezett az "okszertű" gazdálkodást elősegíteni. A bemutatott érem az egyesület kiállítási díjérméje. Sima szegélyű, előlapján Békés vármegye címere, alatta félkörívben *Békés Megyei Gazdasági Egyesület* felirat látható. Hátlapján *Brájer Istvánnak hordajáért, 1886* szöveg olvasható. Tartója fából faragott, alul szalaggal átkötött babékoszorú, közepén az érem számára piros filccel bélelt mélyedéssel.

69. Tellurium (XIX. sz. vége)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba

Leltári száma: Ht. 99.1.2.

H.: 67 cm, Sz.: 51 cm

Iskolai szemléltető eszköz. Az elmúlt évtizedben viszonylag számottevő mennyiségű iskolatörténeti anyag került a múzeumba: fényképek, naplók és más dokumentumok, valamint különféle iskolai felszerelési tárgyak, mint például padok, szemléltető eszközök. Ez utóbbiak egyike az itt bemutatott darab. Csillagászati szemléltető eszköz, tellurium. A közepén lévő petróleumlámpa a napot helyettesíti, s a körbeforgatható karra szerelt földgömb segítségével szemléltették a két égitest egymáshoz való viszonyát, a nap hosszának változását, a Földnek a Nap körül való éves pályafutását.

70. Fakerekű kerékpár (XIX. sz. vége)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba

Leltári száma: 56.79.1.

H.: 166 cm, M.: 107 cm

Bemutatott kerékpárunk vidéken ritkaságnak számít. Kisipari gyártmány, a békéscsabai Vlucskó kocsigyártó műhely terméke. Fakerekű, vasabroncsos kerékpár. Hajtása az első kerekre szerelt vaspedal segítségével történt. Rövid, egyenes kormányának két vége fafogantyús. Lapos, enyhén hajlított vasváza egyben rugóként is szolgált, kismértékben enyhítve a rázkódást. A kerékpárt 1992-ben restaurálták, és részben kiegészítették.

71. Babakocsi (XIX. század vége)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba

Leltári száma: Ht. 95.12.1.

M.: 125 cm, H.: 129 cm, Sz.: 47 cm

Fából készült, textiltélésű babakocsi, vasabroncsos, küllös kerekekkel. Elöl, a baba feje fölötti részen a napvédő lehajtható. A kocsiszekrény alján fiók található a pelenkák, babaápoló eszközök számára. A szekrény hátsó része levehető, két kapocccsal rögzíthető.

72. Békéscsabai városi hajdú egyenruhája (1920-as évek)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba

Leltári száma: Ht. 58.1.1-7; 58.1.13.1-3.

A megyei, városi szolgálatban lévő hajdúk hivatalos szolgák, altisztek voltak, és csupán névrokonságban álltak az egykori szabadparaszti hajdúkkal. A közölt díszes egyenruha Békéscsaba városának hajdújéé volt. Kialakításában, a huszárhagyományok érvényesítésével, a magyaros jellegre törekedtek. Fő darabjai: fehér szőrmével bélelt mente, atilla, szűk huszárnadrág, sarkantyús csizma, fehér forgós csákó. Az egyenruhát zsinóröv, díszes tarsoly és szablya egészíti ki. Több motívuma a viselőjét alkalmazó városra utal. Így a tarsolyt Békéscsaba címere díszíti, a csákórózsán és a kardbojton olvasható BCs a város nevének rövidítése.

68. Coin of the Husbanding Society of Békés County (1886)

Place of collection: Békéscsaba

Inventory number: Ht. 86.2.1.

D.: 4.5 cm

The Husbanding Society of Békés County was established in Békéscsaba in 1861. The society endeavoured to support the reasonable husbanding through publication of popularising books, arrangement of lectures, exhibitions and through bestowment of prizes. The presented coin is an exhibition prize of the Society. It has smooth edge, on the observe the arms of Békés County under which in a round arch an inscription *Husbanding Society of Békés County* can be seen. On the reverse a text *For the barrel of István Brájer, 1886* can be read. The case is a laurel wreath carved out of wood, tied with ribbon underneath, with a hollow lined with felt for the coin in the middle.

69. Tellurium (end of the 19th century)

Place of collection: Békéscsaba

Inventory number: Ht. 99.1.2.

L.: 67 cm, W.: 51 cm

Visual aid in schools. In the past decade a relatively reasonable amount of school historical material got to the museum: photos, registries and other documents as well as various school equipment objects such as desks, visual aids. The presented piece is one of the latter ones. Astronomical visual aid, tellurium. The paraffin lamp placed in the middle substituted the Sun, and with the help of the globe fixed on an arm that can be turned around they demonstrated the relations between the two globes, the change in the length of the days, and the annual course of the Earth around the Sun.

70. Bicycle with wooden wheels (end of the 19th century)

Place of collection: Békéscsaba

Inventory number: Ht. 56.79.1.

L.: 166 cm, H.: 107 cm

Our presented bicycle is regarded as curiosity in the countryside. It is a hand-tooling, a production of the Vlucskó carriage-building workshop. An iron-bound bicycle with wooden wheels. It could be driven with the help of an iron pedal fixed to the first wheel. The two ends of the small, straight handle-bar have wooden handholds. The flattish, slightly inflected iron frame served also as spring to reduce the bumping. The bicycle was restored and partly supplemented in 1992.

71. Baby carriage (end of the 19th century)

Place of collection: Békéscsaba

Inventory number: Ht. 95.12.1.

H.: 124 cm, L.: 129 cm, W.: 47 cm

Iron-bound baby carriage made of wood, lined with textile, with spoke-wheel. The sunshade can be collapsible at the front, at the head of the baby. At the bottom of the carriage-body a drawing can be found for the nappies, baby care implements. The back-part of the body fixed with two catches can be detached.

72. Uniform of the city heyduck of Békéscsaba (the 1920s)

Place of collection: Békéscsaba

Inventory number: Ht. 58.1.1-7; 58.1.13.1-3

The heyducks were office servants in the county or city administration, and they were connected to the long-age free-peasant heyducks only in their names. The presented ornamented uniform was worn by the heyduck of Békéscsaba city. The Hussar traditions and the Hungarian character were intended to be stressed in its form. Main parts: dolman lined with white fur, tight hussar trousers, calcarate boot, shako with white aigrette. The uniform was supplemented with braided belt, ornamented sabretache, sabre. More motives refer to the city employing the wearer. The sabretache is ornamented with the arms of Békéscsaba, the abbreviation of the city, BCs, can be read on the shako-button and on the sword-knot.

73. A békéscsabai csizmadia céh ládája (XIX századeleje)

A múzeum régi anyagából
Leltári száma: Ht. 99.18.1.
H.: 69,5 cm, Sz.: 37 cm, M.: 49,5 cm

A céhláda a céhtagok által a legnagyobb becsben tartott tárgy volt. Benne őrizték a testület kiváltságlevelét, könyveit, pénzét és a szabályzatát. Mivel ezek jelentették a céh legnagyobb értékeit, a láda a testület jelképévé is vált. Ez fejeződött ki abban is, hogy a céhek minden jelentős eseménye a nyitott céhláda előtt zajlott. A békéscsabai csizmadia céh ládájának díszítése eltér az általánosan megszokottól, ugyanis hiányoznak a jellegzetes szerszámok, termékek ábrái, a céhembléma, és a készítés dátuma is. Helyettük a magyar címer és az *ÉLJEN A HAZA — ÉS EGYETÍRTIS — ÉS AZ — ÖSZETARTÁS* felirat szerepel.

74. A Békéscsabai Általános Népegylet borosüvege és pohár Áchim L. András arcképével

Gyűjtőhelyük: Békéscsaba
A borosüveg M.: 27 cm, Tá.: 9 cm,
Leltári számuk: Ht. 61.1.84; Ht. 72. 13. 1.
Sz.: 5 cm, a pohár M.: 10 cm, Tá.: 4,5 cm

A borosüveget az Áchim L. Andrásnak, a Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt alapítójának, Békéscsaba országgyűlési képviselőjének a bázisát adó Békéscsabai Általános Népegyletben használták 1903–1919 között. Eredetileg boroskészlethez tartozhatott. Hasas, szája felé elvékonyodó üveg, egyik oldalán kör alakú vörös mezővel, melyet fehér sáv szegélyez. A vörös mezőben arannyal festve két összefonódó kéz és kalapács, a fehér sávban pedig ugyancsak arany színű szöveg: *"JÓGOT A NÉPNEK"*. Az üvegpoháron Áchim L. András arcképe látható. A neves parasztleader halála után, 1911–1914 között készítették, és az 1950-es évekig használták. A békéscsabai Áchim-kultusz egyik jellegzetes darabja.

75. Gyóni Géza: Hegyeken át (1917)

Gyűjtőhelye: Budapest
Leltári száma: It. 68.17.4.
M.: 10,7 cm, Átm.: 4 cm

Gyóni Géza az I. világháború költőjeként, a hadifogság gyötrelmeinek megéneklőjeként vált híressé. Bár nem Békéscsabán született, eredeti családi nevéből, az Áchim-ból is sejthetők családjának itteni gyökerei. A békéscsabai Rudolf Főgimnáziumban töltötte diákéveinek egy részét. Az itt bemutatott verse 1915-ben, krasznajarszki fogságában született, s a *Levelek a Kálváriáról* című kötetének I. részében, *10. levél* cím alatt jelent meg. 1917-ben a verset 700 példányban leírta a közölt rajzos, sokszorosított emléklapra. A kéziratos lapokat darabonként egy rubelért terjesztették, s a bevételt a fogolytársak segélyezésére fordították. Az emléklap széléin négy fogolytárs rajza látható, középen Gyóni Géza saját kezű írása, a lap jobb alsó sarkában pedig az orosz cenzor jóváhagyása olvasható.

76. Mente Munkácsy Mihály néprajzi gyűjteményéből (XIX. század utolsó harmada)

Gyűjtőhelye: Berlin
Leltári száma: Ht. 58.26.170.1
H.: 75 cm, Sz.: 46 cm

A Munkácsy-hagyatékban több néprajzi illetve néprajzi jellegű viselet, tárgy található. Ezek nagy részét felfedezhetjük Munkácsy Mihály magyar népeletről vett zsánerképein. Bemutatott darabunk fekete posztó mente, dúsan díszítve, zsinórozva. Nem kifejezetten néprajzi tárgy, hanem egy magyaros-népies elemeket felhasználó öltözet része. Munkácsy Mihály özvegyének végakarata értelmében Munkácsy unokahúga, *Cecilé von Barnewitz* ajándékozta a Békéscsabai Múzeum-Egyesületnek.

73. Chest of the boot-maker guild of Békéscsaba

(beginning of the 19th century)
From the old collection of the museum
Inventory number: Ht. 99.18.1.
L.: 69.5 cm, W.: 37 cm, H.: 49.5 cm

The chest of the guild was the most precious object of the members of the guild. The charter, the books, the money and the rules of the guild were kept in it. As these objects were of the most important values, the chest became the symbol of the guild. It was expressed by the fact that all significant events of the guild were arranged in front of the open guild-chest. The ornamentation of the boot-maker guild of Békéscsaba differs from the general convention, as the characteristic instruments, the illustrations of the products, the guild-emblem and the date of the preparation are lacking. The Hungarian arms and an inscription *LONG LIVE THE FATHERLAND – AND THE UNITY – AND THE – SOLIDARITY* instead of them.

74. Wine bottle of the General People's Society of Békéscsaba and glass with the portrait of András Áchim L.

Place of collection: Békéscsaba
Inventory number: Ht. 61.1.84; Ht. 72. 13. 1.
Wine bottle: H.: 27 cm, Fd.: 9 cm, Md.: 5 cm; Glass.
IL: 10 cm, Fd.: 4.5 cm.

The wine bottle was used between 1903–1919 by the General People's Society of Békéscsaba, which formed the basis of András Áchim L., parliamentarian of Békéscsaba, who founded the Independent Socialist Peasant Party. Originally it could belong to a wine-set. It is an abdominous glass extenuating toward the mouth with a red field on one side edged with white stripe. In the red field two interknitting arms and hammers painted in gold, and in the white stripe a text also painted in gold: *"RIGHT TO THE PEOPLE"*. The portrait of András Áchim L. can be seen on the glass. It could be made between 1911–1914, following the death of the famous peasant-leader, and it was used till the 1950s. A characteristic piece of the Áchim-cult in Békéscsaba.

75. Géza Gyóni: Beyond the Mountains (1917)

Place of collection: Budapest
Inventory number: It. 68.17.4.
H.: 10.7 cm, D.: 4 cm

Géza Gyóni became famous as the poet of the first world war, ballading the excruciation of the captivity. Although he was not born in Békéscsaba, we can suspect from his original family name, Áchim, that he had roots here. He spent a part of his student years in the Rudolf General Grammar School in Békéscsaba. The presented poem was born in the captivity of Krasnojarsk in 1915, and it was published under the title *10th Letter* in the first part of his volume entitled *Letters about the stations of the Cross*. In 1917 he wrote the poem in 700 copies on the presented reproduced memorial sheet with drawings. The manuscripts were distributed for one rouble per piece, and the income was spent on the aid of the fellow-prisoners. On the margins of the memorial sheet drawings of four fellow-prisoners, in the middle the handwriting of Géza Gyóni, at the right-bottom corner of the sheet the approval of the Russian censor can be seen.

76. Dolman from the ethnographical collection of Mihály Munkácsy (the last third of the 19th century)

Place of collection: Berlin
Inventory number: Ht. 58.26.170.1.
L.: 75 cm, W.: 46 cm

More ethnographic or ethnographic-like wear can be found in the Munkácsy-heritage. We can discover most part of them on the genre-paintings of Munkácsy of which topics were taken from the Hungarian folk-life. Our presented piece is a frogged, richly ornamented, black woollen dolman. It is not specifically an ethnographical object, rather a wear using Hungarian-folkish elements. The niece of Munkácsy, *Cecilé von Barnewitz* donated it to the Museum-Association of Békéscsaba in compliance with the testimony of the widow of Mihály Munkácsy.

77. Csizmadia társulat zászlaja (1905)

A múzeum régi anyagából
Leltári száma: Ht. 73.55.1.
H.: 214 cm, Sz.: 116 cm

A céhek felbomlása után egyes szakmák képviselői társulatokba tömörültek, s a korábbi céhekhez hasonlóan elkészítették zászlajaikat. A céhes előképnek felelték meg abban is, hogy ezeken leggyakrabban a mesterség patrónusát és a szakma jellegzetes munkaeszközeit, gyártmányait ábrázolták. Selyemzászlónk közepén Szent Imre festett alakja látható lilionnal, fent kétoldalt pedig a magyar címer illetve Szent István, amint felajánlja a koronát Szűz Máriának. A zászló másik oldalán a közepén lévő kép Mária és Szent Erzsébet találkozásait ábrázolja, felette a magyar címer és Szent Erzsébet kenyérosztása. Mindkét oldalon, a középső kép alatt, a mesterség jelképei foglalnak helyet, s a felirat is azonos.

78. A Békéscsaba-Erzsébethelyi Földmunkások Dalegyletének zászlaja (1932)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba
Leltári száma: Ht. 58.22.1.
H.: 133 cm, Sz.: 110 cm

A dalegylet 1928-ban alakult a Békéscsabai Földmunkások Szakszervezetének támogatásával és az Általános Munkás Dalkör szakmai segítségével. A férfikarként szerveződött egyesület 1939-ben vált vegyes karrá, sorai közé napszámosokat toborzott. Miután a szlovák-magyar lakosságcserére kapcsán a tagok túlnyomó része áttelepült Szlovákiába, az egyesület 1950-ben megszűnt. Zászlajuk két oldala ezüstfonállal dúsan himzett. Bemutatott oldalán, a közepén lévő líra körül *BÉKÉSCSABA-ERZSÉBETHELYI – FÖLDMUNKÁSOK DALEGYLETE* ívelt felirat olvasható. Másik oldalán közepén az összefogás és a munka szimbólumai foglalnak helyet: kalászek között nyelükkel egymást keresztező kapa, kasza és ásó, előttük két összefonódó kéz. Alul és felül az ívelt felirat: *SZERETET JEGYÉBEN DICSÉRJÜK A MUNKÁT – DALOLVA VÉGEZZÜK A TERMES FÖLDMUNKÁT.*

79. Gróf Teleki Pál, miniszterelnök díszpolgári oklevele (1940)

A múzeum régi anyagából
Leltári száma: Hd. 62.638.1.
H.: 61 cm, Sz.: 44,5 cm

Békéscsaba város képviselő-testülete 1940. augusztus 31-én, az Észak-Erdélyt Magyarországnak juttató II. bécsi döntés másnapján, határozatot hozott gróf Teleki Pál miniszterelnök díszpolgárrá avatásáról. Az erről kiállított kézzel írt, festett oklevél készítője Csányi Béla, gimnáziumi rajztanár. A szövegmező fölött Magyarország címere mellett balról a Teleki-család, jobbról Békéscsaba címere látható, körben pedig a visszatért vármegyék címerei helyezkednek el. Alul, a fatokban Békéscsaba függő viaszpecsétje van.

80. Rádió – Philips hálózati vevőkészülék (1930-as évek eleje)

Gyűjtőhelye: Békéscsaba
Leltári száma: Ht. 98.9.1-2.
H.: 34 cm, Sz.: 20 cm, M.: 18 cm

Az elmúlt néhány évben, főként ajándékozás útján, viszonylag nagyszámú rádió és televízió került múzeumunkba. Közülük való a bemutatott bakelitdobozos, Philips típusú vevőkészülék is, mely a korábbi típusokkal ellentétben már hálózatról működött. Váltóáramú csövei vannak, használatához egy kis transzformátorra volt szükség. Érdekessége, hogy a hétszögletű hangszóró nincs egybeépítve a vevővel, hanem külön csatlakoztatható hozzá. Dobozának teteje felnyitható, s így lehet hozzáférni a szerkezetéhez.

77. Flag of the Boot-maker Society (1905)

From the old collection of the museum
Inventory number: Ht. 73.55.1.
L.: 214 cm, W.: 116 cm

Following the dissolution of the guilds the representatives of each trade formed societies, and similarly to the former guilds they prepared their flags. They suit their antitype, the guild, also from the aspect that most frequently they represented the patron, the characteristic instruments and the productions of the trade. In the middle of our silk flag the painted figure of Saint Emerich (Imre) with lily, on the top the Hungarian arms and Saint Stephan offering up the crown to Virgin Mary can be seen. The middle-picture on the other side of the flag shows the meeting of Mary and Saint Elisabeth, upwards the Hungarian arms and the bread-distribution of Saint Elisabeth can be seen. On both sides under the middle-picture the symbols of the trade can be found, the inscription is the same.

78. Flag of the Choir of Agrarian Workers of Békéscsaba-Erzsébethely (1932)

Place of collection: Békéscsaba
Inventory number: Ht. 58.22.1.
L.: 133 cm, W.: 110 cm

The choir was formed by the support of the Trade Union of the Agrarian Workers of Békéscsaba and with the professional help of the General Workers' Choir in 1928. The association formed as men choir was changed into mixed chorus in 1939, it enlisted also day-labourers. Owing to the Slovakian-Hungarian population-exchange the majority of the members transmigrated to Slovakia, and the choir was dissolved in 1950. The two sides of their flag is embroidered richly with silver yarn. On the presented side, in the middle under the lyre an arched inscription can be read: *THE CHOIR OF AGRARIAN WORKERS – OF BÉKÉSCSABA-ERZSÉBETHELY.* On the other side the symbols of the solidarity and work can be found: among ears a hoe, a meak and a spade with crossing handles, and two interknitting arms in front of them. At the top and at the bottom an arched inscription: *WE PRAISE THE WORK UNDER THE AEGIS OF LOVE – WE DO THE HARD FIELD WORK BY SINGING*

79. Diploma of Pál Teleky, prime minister, when he was elected the freeman of the city (1940)

From the old collection of the museum
Inventory number: Hd. 62.638.1.
L.: 61 cm, W.: 44.5 cm

On 31st August 1940, on the day following the so called Second Decision of Vienna giving back North-Transylvania to Hungary, the representative body of Békéscsaba made a decision on conferring the title of the freeman of the city on count Pál Teleky, prime minister. The painted, hand-written certificate made up on that was elaborated by Béla Csányi, drawing-master of the grammar school. Above the text-field beside the arms of Hungary on the left the arms of the Teleky-family, on the right the arms of Békéscsaba and in a circle the arms of the returned comitats can be seen. Underneath in the wooden case the hanging wax-seal of Békéscsaba can be found.

80. Radio – Philips mains receiver (the beginning of the 1930s)

Place of collection: Békéscsaba
Inventory number: Ht. 98.9.1-2.
L.: 34 cm, W.: 20 cm, H.: 18 cm

In the past several years, mainly through donations, relatively great number of radio and television sets got to our museum. The presented bakelite boxed Philips receiver also belongs to them, which – unlike to former types – worked through mains. It has amplification tubes working with alternate current, a small transformer was necessary to the usage. It is interesting that the septangular speaker is not put together with the receiver, it can be attached separately. The cover of the box can be unclosed, which ensures access to the apparatus.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI OSZTÁLY ISMER- TETETT MŰTÁRGYAI

81. ISMERETLEN XIX. SZÁZADI FESTŐ

Átkelés a patakon

olaj, vászon, 55 x 45,5 cm

Jelzés nélkül.

Leltári száma: 53.5694.

Szerzőjének kilétéről és a kép származási helyéről nincs adatunk. Feltehetően az ókigyósi Wenckheim-kastély szétszóródó gyűjteményéből került múzeumi megőrzésbe. Mind a hegyvidéki táj, mind a XIX. század második felére jellemző, "közvetlen" népeletkép szereplőinek viselete és beállítása, akár osztrák vagy felvidéki, de mindenképpen nagy tudású festő kezére vall.

82. ORLAI PETRICS SOMA

(Mezőberény, 1822. október 22. – Budapest, 1880. június 6.)

Leány virággal (1864)

olaj, vászon, 59,8 x 46,5 cm

Jelzés jobbra, lent: "Orlai 864."

Leltári száma: 58.17.

A magyar biedermeier portréfestészet kiemelkedő példája, amely közvetlenségével és lélektani mélységével meg is haladja a táblabíró világ arcképfestői gyakorlatára jellemző érzelmesség manírját. 1958-ban vásárlás útján került gyűjteményünkbe.

83. SZAMOSSY ELEK

(Déva, 1826. június 28. – Budapest, 1888. április 21.)

Szent család

olaj, vászon, 79 x 63 cm

Jelzés nélkül.

Leltári száma: 87.1.1.

A Bécsben tanult, majd Velencében dolgozó művész 1861-ben hazatért, s vándorló portréfestőként tartotta fenn magát Pesten, Nagyváradon s például a békésgyulai kastélyban. Művészettörténeti jelentősége azonban abban rejlik, hogy először ismerte fel Munkácsy Mihály tehetségét, s ő látta el az első szakismeretekkel.

84. HAAN ANTAL

(Békéscsaba, 1827. január 5. – Capri, 1888. május 9.)

Zahorán György arcképe (1863)

olaj, vászon, 78 x 65 cm

Jelzés nélkül.

Leltári száma: 52.3144.

A jeles történész, író és egyházi vezető, Haan Lajos testvérének küzdelmes és hányatott művészi útját mi sem jellemzi szemléletesebben, mint hogy képei javarészt nem szignálta, s a kutatás a nagyon kisszámú életrajzi dokumentációra támaszkodva csak utólag és nehezen tudja műveit ideatifikálni. Ez a portré is "Ismeretlen XIX. századi festő" műveként került gyűjteményünkbe, s az első Haan Antal emlékkiállítás rendezője, B. Turok Margit állapította meg hitelességét. A festményt 1994-ben restauráltattuk.

85. JANKÓ JÁNOS

(Tótkomlós, 1833. október 1. – Budapest, 1896. március 29.)

A menyasszony fogadása (1857)

olaj, vászon, 36,3 x 61,8 cm

Jelzés közepén, lent: "Jankó 857."

Leltári száma: 89.4.1.

Csere útján, 1989-ben szereztük meg gyűjteményünk számára. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc utáni időszakban a művészeti érdeklődés clóterébe került népeletkép egyik legkiválóbb művelője ezen a viszonylag kisméretű kompozíción is mélyeséges valóságátismeretéről tesz tanúbizonyságot.

THE PRESENTED ITEMS OF THE DE- PARTMENT OF VISUAL ARTS

81. UNKNOWN PAINTER FROM THE 19TH CENTURY

Passing over the stream

oil, canvas, 55 x 45.5 cm

Without sign.

Inventory number: 53.5694

We have no data on the artist and place of finding. Supposedly it got to the museum from the scattered collection of the Wenckheim-castle of Ókigyós. Both the mountain land and the wear and setting-up of the characters of the "indirect" folk-genre – which was typical in the second half of the 19th century – show the hand of an Austrian or Highlander¹ but – in any case – skilled master.

82. SOMA ORLAY PETRICS

(Mezőberény, 22nd October 1822 – Budapest, 6th June 1880)

Girl with flowers

oil, canvas, 59.8 x 46.5 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Orlai 864."

Inventory number: 58.17

A prominent example of the Hungarian Biedermeier-portrait painting, which with its intimacy and psychological deepness exceeds the sentimental manner characteristic of the portrait painting practice admired by the contemporary public. It was purchased by our collection in 1958.

83. ELEK SZAMOSSY

(Déva, 28th June 1826 – Budapest, 21st April 1888)

Saint family

oil, canvas, 79 x 63 cm

Without sign.

Inventory number: 87.1.1

Having studied in Vienna and having worked in Venice the artist returned home in 1861, and he made a living as a portrait painter in Pest, Nagyvárad, and e.g. in the castle of Békésgyula. From the aspect of the history of art, however, his significance comes from the fact that he was the first who noticed the gift of Mihály Munkácsy, and the first who supplied the young talent with artistic knowledge.

84. ANTAL HAAN

(Békéscsaba, 5th January 1827 – Capri, 9th May 1888)

Portrait of György Zahorán

oil, canvas, 78 x 65 cm

Without sign.

Inventory number: 52.3144

Nothing indicates better the rugged artistic career of the brother of Lajos Haan, the famous historian, writer and ecclesiastic leader, than that he did not initialled most of his paintings, so the researchers can identify his works only subsequently and with many difficulties on the basis of the small amount of biographic documents. This portrait also got to our collection as the work of an "unknown painter from the 19th century", and only the arranger of the first Antal Haan memorial exhibition, Margit B. Turok could prove its authenticity. The painting was restored in 1994.

85. JÁNOS JANKÓ

(Tótkomlós, 1st October 1833 – Budapest, 29th March 1896)

Welcome of the bride

oil, canvas, 36.3 x 61.8 cm

Sign in the middle, at the bottom: "Jankó 857."

Inventory number: 89.4.1.

We acquire the painting for our collection by exchange in 1989. János Jankó was one of the most excellent representatives of the folk-genre painting, which was very popular in the period following the revolution and war of independence of 1848–49. He gives evidence of fidelity to reality and familiarity with the folk life in this relatively small-sized composition.

¹ Person who is coming from North-Hungary (today Slovakia).

86. VIDOVSZKY BÉLA

(Gyoma, 1883. július 2. – Budapest, 1973. február 6.)

Nedec vára (1933)

olaj, vászon, 70 x 90 cm

Jelzés balra, lent: "Vidovszky Béla 933."

Leltári száma: 53.5708.

Munkácsy gyermekkori játszótársa, Vidovszky Ferenc gyomai jegyző fia, a szolnoki művésztelep és az alföldi festészet egyik legkifinomultabb festői kultúrájú képviselője. Életművében kiemelt helyet foglalnak el az enteriőrök és a várakról, várkastélyokról készült, történelmi levegőjű tájképek.

87. PERLROTT CSABA VILMOS

(Békéscsaba, 1880. február 2. – Budapest, 1955. január 23.)

A párizsi Notre-Dame (1926)

vegyes technika, papír, 107 x 75 cm

Jelzés jobbra, lent: "Perlrott Csaba Vilmos Paris 926."

Leltári száma: 73.38.1.

A magyar festészet – Nagybányáról kiinduló – megújításában jelentős szerepet játszott csabai származású művész sokáig volt Henri Matisse tanítványa és a Fauves, illetve a kubizmus eredményeinek elemző alkalmazója. Sokszor járt (és rendezett kiállítást) Párizsban; ez a vázlat-szerűségében is autonóm műalkotás egyik párizsi útján készült, s a jó barát: Mókos József özvegyétől vásárlás útján került a Munkácsy Mihály Múzeumba.

88. MUNKÁCSY MIHÁLY

(Munkács, 1844. február 20. – Endenich, 1900. május 1.)

Kutyacsalád

olaj, fa, 73 x 100 cm

Jelzés balra, lent: "M. de Munkácsy"

Leltári száma: 62.3.

A Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztálya vásárolta meg számunkra. A mű a gyermek- és ifjúkora javarészt Békéscsabán töltött festő utolsó évtizedére jellemző "szalonképek" sorozatába illeszthető. Merőben más "életképi" világ ez, mint amely a hírnév csúcsára röpítette, viszont benne a festői-mesterségbeli tudás csúcáról pillant vissza ránk.

89. SCHEIBER HUGÓ

(Budapest, 1873. szeptember 29. – Budapest, 1950. március 7.)

Fejek és maszkok

fekete kréta, papír, 72,8 x 58,2 cm

Jelzés jobbra, lent: "Scheiber H"

Leltári száma: 76.7.1.

Az alapjában figuratív posztimpresszionista szemléletet az avantgárd első hullámának az ikonográfiai forradalmaival szintetizáló festő és grafikus előbb külföldön aratott sikert, s csak egy jó évtizede vált a hazai műkereskedelem egyik legkeresettebb szerzőjévé. A gyűjteményünkbe aukción történt vásárlás útján került fekete-fehér kompozíció rendkívül jellemző a művésznak a mozgásdinamika iránti érdeklődésére.

90. UITZ BÉLA

(Mehala, 1887. március 8. – Budapest, 1972. január 26.)

Család (1917)

papír, tusrajz, 40 x 28 cm

Jelzés balra, lent: "Uitz 917."

Leltári száma: 74.42.1.

A fiatal magyar aktivista nemzedék vezérképviselőjének jellegzetes grafikai munkája a BAV aukciójáról, vétel útján került múzeumunk amúgy is értékes egyedi rajzgyűjteményébe. Ez a tusrajz is ahhoz a sorozathoz tartozik, amelyen Cézanne és a kubisták hatása érezhető, s amelyet 1916-ban a San Franciscó-i nemzetközi kiállításon aranyéremmel jutalmaztak.

86. BÉLA VIDOVSZKY

(Gyoma, 2nd July 1883 – Budapest, 6th February 1973)

The castle of Nedec

oil, canvas, 70 x 90 cm

Sign on the left side, at the bottom: "Vidovszky Béla 933."

Inventory number: 53.5708.

He was the son of the notary of Gyoma, Ferenc Vidovszky, who was the playmate of Munkácsy in his childhood. Béla Vidovszky participated frequently in the artists' colony of Szolnok, elaborated his topics taken from the Great Plain with refined painting culture. The interiors and the landscapes made about fortresses and castles breathing historical atmosphere had significant role in his oeuvre.

87. CSABA VILMOS PERLROTT

(Békéscsaba, 2nd February 1880 – Budapest, 23th January 1955)

The Notre-Dame of Paris

mixed technique, paper, 107 x 75 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Perlrott Csaba Vilmos 926."

Inventory number: 73.38.1.

The artist originating from Csaba played significant role in the revival of the Hungarian painting, starting from Nagybánya. He was the disciple of Henri Matisse and he analysed and applied the results of the Fauves and the cubism for a long time. He visited Paris many times and he arranged exhibition there; this autonomic, although sketch-like work was also made on one of his travel to Paris. The painting was purchased from the widow of József Mókos by the Munkácsy Mihály Museum.

86. MIHÁLY MUNKÁCSY

(Munkács, 20th February 1844 – Endenich, 1st May 1900)

Dog family

oil, wood, 73 x 100 cm

Sign on the left side, at the bottom: "M. de Munkácsy."

Inventory number: 62.3.

It was purchased for us by the Museum Department of the Ministry of Culture. The work belongs to the "salon-paintings" characteristic of the last years of the painter who spent most of his childhood and youth in Békéscsaba. The world of this "genre" is definitely different from the previous atmosphere which helped him to be famed, but his painting-professional knowledge is culminating in this picture.

89. HUGÓ SCHREIBER

(Budapest, 29th September 1873 – Budapest, 7th March 1950)

Heads and masques

black chalk, paper, 72.8 x 58.2 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Scheiber H"

Inventory number: 76.7.1.

The painter, who synthesised the basically figurative, post-impressionist approach with the iconographic revolution of the first wave of the avantgarde, first made a hit abroad and he has become one of the most popular artist among the Hungarian art-dealers only for a decade. The black and white composition characteristic of the artist's fancy to the motion-dynamics was purchased on an auction by our collection.

90. BÉLA UITZ

(Mehala, 8th March 1887 – Budapest, 26th January 1972)

Family

paper, tint-drawing, 40 x 28 cm

Sign on the left side, at the top: "Uitz 917."

Inventory number: 74.42.1.

The graphic work of the leading representative of the young Hungarian activist generation was purchased by our museum on a BAV-auction (Second-hand Shops Company) and it is kept in our valuable and unique drawing collection. This tint-drawing belongs to the series which was influenced by Cézanne and the cubists and which was awarded gold medal at an international exhibition in San Francisco in 1916.

91. CSABAI WÁGNER JÓZSEF

(Mezőberény, 1888. május 27. – Mezőtúr, 1967. június 6.)

Parasztlány (1934)

papír, pasztell, 60 x 50 cm

Jelzés balra, lent: "Cs. Wágner József 934."

Leltári száma: 53.5767.

A Munkácsy Mihály Múzeum épületének tervét 1907-ben készítette el, majd a kivitelezés építésvezetőjeként írta be nevét Békéscsaba művelődéstörténetébe. Festőként – amint ez a finom leányarckép is bizonyítja – Szőnyi István és a Gresham kör atmoszférateremtő, modern magyar tájképezés híve volt.

92. MOKOS JÓZSEF

(Békéscsaba, 1892. november 22. – Békéscsaba, 1972. július 3.)

Ablak

olaj, karton, 55 x 46 cm

Jelzés balra, lent: "Mokos József"

Leltári száma: 65.13.

Szinyei Merse Pál, Csók István, Benkhard Ágoston tanítványaként az impresszionizmushoz közel álló, finom naturalizmus jellemzi festését. A Békéscsaba művészeti életben azonban elsősorban művésztanító pedagógusként játszott kiemelkedő szerepet, a II. világháború utáni évektől haláláig. "Ablak" című festményét a múzeum a művésztől vásárolta meg 1965-ben.

93. SASS ÁRPÁD

(Budapest, 1896. szeptember 1. – Békéscsaba, 1957. június 27.)

Parasztudvar

olaj, vászon, 75 x 55 cm

Jelzés jobbra, lent: "Sass Árpád"

Leltári száma: 53.5660.

Nagybányai indulását követően az alföldi festészet szolnoki, kecskeméti, majd békéscsabai telephelyein élt, és dolgozott. Utolsó, békéscsabai korszakában művészetpedagógusi tevékenysége emlékezetes.

94. GABUREK KÁROLY

(Békéscsaba, 1936. április 5. – Békéscsaba, 1986. június 23.)

Paraszttemetés (1967)

farost, olaj, 80 x 100 cm

Jelzés jobbra, lent: "Gaburek 67"

Leltári száma: 73.33.1.

Az oly idejekorán távozott művész Kohán György mellett a figuratív, népi témájú expresszionizmus legígéretesebb tehetsége volt. A *Paraszttemetés* egyik legreprezentatívabb összefoglalása szemléleti és stílusi törekvéseinek.

95. MATTIS TEUTSCH JÁNOS

(Brassó, 1884. augusztus 13. – Brassó, 1960. március 17.)

Kanyargós út

papír, akvarell, 23,8 x 33,8 cm

Jelzés balra, lent: "MI."

Leltári száma: 76.10.1.

A MA, Kassák Lajos és a magyar aktivisták körével induló, majd az európai avantgárd első hullámában jelentős helyet elfoglaló expresszionista-konstruktivista művészt gyűjteményünkben egy linómetszet és ez a korai (1912–1914) akvarell képviseli. Azt a folyamatot szemlélteti, amely a szecessziós dekorativitásból átvezet úgynevezett "zenei expresszionista" stílusába.

91. JÓZSEF CSABAI WÁGNER

(Mezőberény, 27th May 1888 – Mezőtúr, 6th June 1967)

Peasant girl

paper, pastel, 60 x 50 cm

Sign on the left side, at the bottom: "Cs. Wágner József 934."

Inventory number: 53.5767.

His name cannot be neglected in the cultural history of Békéscsaba. He prepared the plan of the building of the Munkácsy Mihály Museum in 1907, and he was also the building engineer during the implementation. As a painter he was the follower of the István Szőnyi and the Gresham-circle by painting modern, atmosphere-breathing, Hungarian paysage. It can be proved also by this subtle girl-portrait.

92. JÓZSEF MOKOS

(Békéscsaba, 22th November 1892 – 3rd July 1972)

Window

oil, carton, 55 x 46 cm

Sign on the left side, at the bottom: "Mokos József."

Inventory number: 65.13.

As he was the disciple of Pál Szinyei Merse, István Csók and Ágoston Benkhard, the subtle naturalism standing not far from the impressionism is characteristic of his painting. In the art life of Békés County, however, he played prominent role primarily as artist-pedagogue from the years following the second world war till his death. His painting entitled the "Window" is purchased from the artist by the museum in 1965.

93. ÁRPÁD SASS

(Budapest, 1st September 1896 – Békéscsaba, 27th June 1957)

Peasant yard

oil, canvas, 75 x 55 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Sass Árpád"

Inventory number: 53.5660.

He started in Nagybánya, afterwards he lived and worked in different painting colonies of the Great Plain: in Szolnok, in Kecskemét and in Békéscsaba. His activity as artist-pedagogue is memorable in his last period in Békéscsaba.

94. KÁROLY GABUREK

(Békéscsaba, 5th April 1936 – Békéscsaba, 23th June 1986)

Peasant burial

wood-fibre, oil, 80 x 100 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Gaburek 67"

Inventory number: 73.33.1.

Beside György Kohán the artist departed so early was the most promising talent of the figurative expressionism dealing with folk-topics. The *Peasant Burial* is one of the most representative summary of his approach and stylistic endeavours.

95. JÁNOS MATTIS TEUTSCH

(Brassó, 13th August 1884 – Brassó, 17th March 1960)

Curly road

paper, aquarelle, 23.8 x 33.8 cm

Sign on the left side, at the bottom: "MI."

Inventory number: 76.10.1.

The expressionist-constructivist artist starting off with the TODAY [avantgarde journal in the 1910s], Lajos Kassák and the Hungarian activists, and playing important role in the first wave of the European avantgarde represents a linoleum engraving and this early aquarelle (1912–1914) in our collection. The work shows the way of the artist from the secessionist decorativeness to the so called "musical expressionist" style.

96. KONDOR BÉLA

(Pestlőrinc, 1931. február 17. – Budapest, 1972. december 12.)

Két arckép (Variáció)

papír, monotípiá, 30 x 42 cm

Jelzés nélkül.

Leltári száma: 75.7.1.

A múzeum művészettörténeti gyűjteménye 53 darab, különböző technikájú és műfajú Kondor-művel gyarapított 1975-ben, a hirtelen elhunyt művész hagyatékának a Művelődési Minisztérium által irányított szétosztásakor.

97. MAZÁN LÁSZLÓ

(Békéscsaba, 1899. április 15. – Budapest, 1949. május 16.)

Csabai parasztoi

(más cím alatt: Hazafelé a csabai nagytemplomból)

olaj, vászon, 123 x 185 cm

Jelzés jobbra, lent: "Mazán László"

Leltári száma: 69.9.

A viszonylag korai halála miatt méltánytalanul elfeleltett festő a karikírozásig és a groteszk minőségig exponált jellemzőerővel állít emléket ebben és egy egész sorozatra való, nagyalakú kompozícióban a helyi paraszttársadalom sokáig továbbélő emberi gyarlóságainak, anomáliáinak s egyben népeletképi hitelességének. A két világháború közötti időszakban országos visszhangot keltő sikereket aratott különböző kiállításokon és pályázatokon.

98. PAPP GÁBOR

(Barczarozsnyó, 1918. július 22. – Budapest, 1982. június 1.)

Képzőművészeti Világhét Magyarországon (1976)

papír, offsetnyomat, 84 x 58 cm

Jelzés jobbra, lent: "Papp G 67."

Leltári száma: A₂ 85.38.2.

A művész hagyatékából, ajándékozás útján került a gyűjteménybe. Az alkotó a tanulmányait Budapesten, az Iparművészeti Iskolában folytatta Haranghy Jenő tanítványaként, majd Konecsni György közvetlen munkatársaként kezdte pályáját. A köré gyűlt pályatársak terveiből 1962-ben kiállítás-sorozatot indított útjára, melyeken az alkalmazott grafika területeit (csomagolás, bélyeg, embléma) számbavéve, a megrendelőket és a közönséget is ösztönző, a műfaj lehetőségeit progresszívebb módon kiaknázó terveket vonultattak fel. Hasonló indítatásból kezdte el szervezni a békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennálét, ahol az első két kiállításnak rendezője is volt. Grafikus munkásságában a pályakezdés éveiben készített, realista festői eszközöket felvonultató plakátoktól, szíkszávú, csak a tipografikai alapelemek – betű, vonal – és jelképes grafikai motívumok használatára szorítkozó, konstruktivista tisztaságú plakátokig, nyomtatványtervekig jutott el. Az 1977-ben útjára induló Képzőművészeti Világhét plakátján a színek, léptékek kontrasztja, a nagy színterület előtt felerősödő elegáns vonalvezetés teremti meg a betű és számjegyek emblematikus hatását.

99. SCHMAL KÁROLY

(Székesfehérvár, 1942. január 14.)

A szín 1986 (Békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennále)

papír, fotó, tempera, szén, 58 x 42 cm

Jelzés nélkül.

Leltári száma: A₂ 87.33.1.

A mű a VI. Alkalmazott Grafikai Biennále díjazott alkotásaként került a gyűjteménybe. A művész a Magyar Képzőművészeti Főiskola alkalmazott grafikai szakán 1966-ban végzett Konecsni György tanítványaként. Plakátok és nyomtatványok tervezése mellett egyedi grafikákat és az utóbbi években olajképeket is készít. Plakátjain, egyedi művein kialakuló, koncepcionális, minimalista fogantatású képi világa jelenik meg, új hangot hozva az alkalmazott műfaj területére.

96. BÉLA KONDOR

(Pestlőrinc, 17th February 1931 – Budapest, 12th December 1972)

Two portraits

paper, monotype, 30 x 42 cm

Without sign.

Inventory number: 75.7.1.

The art historian collection of the museum was enriched with 53 pieces of Kondor-works made with various techniques and in various genres in 1975, when the Ministry of Culture distributed the heritage of the suddenly died artist.

97. LÁSZLÓ MAZÁN

(Békéscsaba, 15th April 1899 – Budapest, 16th May 1949)

Peasants of Csaba

oil, canvas, 123 x 185 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Mazán László"

Inventory number: 69.9.

The painter, who has been forgotten unrightously because of his relatively early death, drew the character of the frailties, anomalies of the local peasant society in grotesque caricatures in a series of large-shaped composition. In the period between the two world war he achieved success all over the country with his works at various exhibitions and competitions.

98. GÁBOR PAPP

(Barczarozsnyó, 22nd July 1918 – Budapest, 1st June 1982)

World Week of Visual Arts in Hungary

paper, offset print, 84 x 58 cm

Sign on the right side, at the bottom: "Papp G 67"

Inventory number: A₂85.38.2.

It came to the collection from the heritage of the artist by donation. The painter pursued his studies in Budapest, at the Applied Art School as the disciple of Jenő Haranghy, and he started his career as close colleague of György Konecsni. He started an exhibition-series for the plans of his colleagues in 1962, in which they wanted to show the plans exploiting the opportunities of the applied graphics (e.g. packing, stamp, emblem etc.) in the most progressive way in order to motivate the clients and the audience. He started to organise the Applied Graphics Biennial of Békéscsaba with similar motivation, and he was the director of the first two exhibitions. During his career he made painted-realistic posters at the beginning, while later he elaborated minimalist-constructivist posters or printing plans using only typographical basic elements – letter, line – and symbolical graphic motives. In the poster of the Art World Week started in 1977 the contrast of the colours and scales and the elegant tracing intensifying in front of the big colour-surface create the emblematic effect of the letters and numbers.

99. KÁROLY SCHMAL

(Székesfehérvár, 14th January 1942)

The colour 1986

paper, photo, tempera, carbon 58 x 42 cm

Without sign.

Inventory number: A₂87.33.1.

The work got to the collection as an awarded work of the Sixth Applied Graphics Biennial. The artist as the disciple of György Konecsni took his degree of applied graphics at the Hungarian Art College in 1966. In addition to designing posters and printings he made unique graphics and recently canvas paintings as well.

Az 1970-es, 1980-as évekbeli munkái alapját modelljeinek fekete-fehér fotói képezik, melyeken természeti tárgyakat, anyagokat (homok, kő, víz), sík- és térgeometriai alakzatokkal társít, fő szervező elemként a fény-árnyékot, a tárgyakat új jelentéssel felruházó megvilágítást alkalmazva. A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban megrendezett Tervezőgrafikai Biennálék plakátjainak és katalógusainak tervezőjeként felismerhető és mégis érzékenyen változó arculatot teremtett a rendezvény számára. Az 1986. évi "A szín" alcímet viselő biennáléhoz készített plakátvázlatán a hengerforma plaszticitását színben és vonalban megjelenő vetületeivel képezi le.

100. OROSZ ISTVÁN

(Kecskemét, 1951. október 24.)

Katona József: Bánk bán

színezett fotó, 69,5 x 49,1 cm

Leltári száma: A 78.3.1.

Orosz István egyéni karakterű rajzos plakátjai a múlt század végi illusztrációs technikának, az acélmetsetnek mérnöki pontos, virtuóz vonalrendszeréből épülnek fel. Az 1970-es évek végén készült plakátjainak sorába illeszthető be "Bánk bán" plakátja is. A sorozat darabjai magyar és külföldi írók (Zrínyi, Csokonai, Verne, Voltaire) arcképeit saját környezetük – illetve műveikre utaló – elemeiből alakítja ki. A parafázisoknak is felfogható, szürrealisztikus arcképek Arcimboldo manierista fantáziaképeit idézik, a képi játékosságot a metszet műfaja által meghatározott vonalstruktúrával párosítva. Katona József arcképét, a Bánk bán bemutatójának helyszínére, a Nemzeti Színház színpadára illeszti be.

His conceptional-minimalist world bringing new freshness in the field of applied graphics can be seen on his posters, unique works. Black and white photos form the basis of his works from the 1970s and 1980s, on which he associates natural objects, materials (sand, stone, water) with horizontal and space-geometrical figures, applying light-shadow and lightning attributing the objects with new interpretations. He was the designer of the posters and catalogues of the Design Graphics Biennial organised in the Munkácsy Mihály Museum of Békéscsaba, and he created a characteristic, but sensitively changing image of the organisation. On his poster-sketch made for the biennial entitled "The colour" in 1986 he maps the plasticity of the cylinder-form with its projections appearing in colour and line.

100. ISTVÁN OROSZ

(Kecskemét, 24th October 1951)

József Katona: Bánk bán

coloured photo, 69.5 x 49.1 cm

Inventory number: 53.5660.

István Orosz uses the illustration technique of the previous century, the steel cut, his specific drawing-posters are constructed of virtuosic, exact line-system. His poster entitled "Bánk bán" can be inserted into the series of posters made in the 1970s. The individual pieces of the series show the portraits of Hungarian and foreign writers (Zrínyi, Csokonai, Verne, Voltaire), using the elements of the author's contemporary world and the topics of their works. The surrealistic portraits, which can also be considered as paraphrases, remind of the manierist fantasy-pictures of Arcimboldo. The portrait of József Katona is inserted into the picture of the stage of the National Theatre which was the scene of the first performances of the of the Bánk bán.

Rövidítések

Átm.:	átmérő
Fá.:	fenékátmérő
H.:	hossz
Hd.:	helytörténeti dokumentum
Ht.:	helytörténeti tárgy
M.:	magasság
N.:	néprajzi gyűjtemény
Rd.:	román történeti dokumentum
Rt.:	román történeti tárgy
Sz.:	szélesség
Szá.:	szájátmérő
Ta.:	talpátmérő
V.:	vastagság

Abbreviations

Diameter:	D.
Bottom diameter:	Bd.
Length:	L.
Document of local history:	Dlh.
Object of local history:	Olh.
Height:	H.
Ethnographical collection:	Ec.
Document of Roumanian history:	DRh.
Object of Roumanian history:	ORh.
Width:	W.
Foot diameter:	Fd.
Mouth diameter:	Md.
Thickness:	Th.

TARTALOM / CONTENTS

Előszó / Foreword	5
<i>Kocsor János</i>	
A Munkácsy Mihály Múzeum rövid története	7
<i>János Kocsor</i>	
Brief history of the Munkácsy Mihály Museum	7
A múzeumi gyűjtemények rövid története és válogatott műtárgyai	17
Brief history and selected objects of the collections of the museum	17
<i>Domokos Tamás, Kertész Éva, Lennert József</i>	
A természettudományi gyűjtemény	18
<i>Tamás Domokos, Éva Kertész, József Lennert</i>	
The collection of natural science	18
<i>Szatmári Imre</i>	
A régészeti gyűjtemény	34
<i>Imre Szatmári</i>	
The collection of archaeology	34
<i>Grin Igor</i>	
A nemzetiségi néprajzi gyűjtemény	54
<i>Igor Grin</i>	
The collection of ethnography concerning national minorities	54
<i>Kocsor János</i>	
A történeti gyűjtemény	74
<i>János Kocsor</i>	
The collection of history	74
<i>Banner Zoltán, Darabos Edit</i>	
A képzőművészeti és alkalmazott grafikai gyűjtemény	92
<i>Zoltán Banner, Edit Darabos</i>	
The collection of visual arts and applied graphics	92
Katalógus	113
Catalogue	113
<i>Domokos Tamás, Lennert József, Kertész Éva</i>	
A természettudományi osztály ismertetett műtárgyai	114
<i>Tamás Domokos, József Lennert, Éva Kertész</i>	
The presented items of the department of natural science	114
<i>Gyucha Attila, Medgyesi Pál, Szatmári Imre</i>	
A régészeti osztály ismertetett műtárgyai	120
<i>Attila Gyucha, Pál Medgyesi, Imre Szatmári</i>	
The presented items of the department of archaeology	120
<i>Ando György, Csobai Lászlóné, Grin Igor</i>	
A néprajzi osztály ismertetett műtárgyai	125
<i>György Ando, Lászlóné Csobai, Igor Grin</i>	
The presented items of the department of ethnography	125
<i>Kocsor János</i>	
A történeti osztály ismertetett műtárgyai	129
<i>János Kocsor</i>	
The presented items of the department of history	129
<i>Banner Zoltán, Darabos Edit</i>	
A képzőművészeti osztály ismertetett műtárgyai	134
<i>Zoltán Banner, Edit Darabos</i>	
The presented items of the department of visual arts	134
Rövidítések	139
Abbreviations	

A CÍMLAPON / ON THE TITLE-PAGE

*HANS TEMPLE: (LITTAU, 1857. JÚLIUS 7 – BÉCS, 1931. DECEMBER) MUNKÁCSY MIHÁLY PORTRÉJA
(DESZKA, OLAJ 65X53 cm)*

**HANS TEMPLE: (LITTAU, 7th JULY 1857 – VIENNA, DECEMBER 1931) PORTRAIT OF MIHÁLY MUNKÁCSY
(THIN BOARD, OIL 65X53 cm)**

**A KÖTET HÁTOLDALÁN: RÉSZLETEK A MÚZEUM ÁLLANDÓ KÁLLÍTÁSAIBÓL / ON THE
OFF -BOARD DETAILS FROM THE PERMANENT EXHIBITIONS OF THE MUSEUM**

1. MUNKÁCSY MIHÁLY EMLÉKSZOBA / MEMORIAL ROOM OF MUNKÁCSY

2. PRO NATURA

FELELŐS KIADÓ: DR. GRIN IGOR MEGYEI MÚZEUMIGAZGATÓ
KÉSZÜLT: 1000 PÉLDÁNYBAN, A/4 FORMÁTUMBAN, 9 ÍV TERJEDELEMBEN

NYOMDAI MUNKÁLATOK:

KAPITÁLIS BT. DEBRECEN

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

LÍCIUM-ART KFT, DEBRECEN

RESPONSIBLE EDITOR: DR IGOR GRIN DIRECTOR OF THE COUNTY MUSEUM

PRINTED: IN 1000 COPIES, IN FORMAT A/4, IN 9 PRINTED SHEETS

PRINTING WORK:

KAPITÁLIS BT. DEBRECEN

PREPARATION FOR PRINTING:

LÍCIUM-ART KFT, DEBRECEN

